

RĀMĀYANA

OF

VĀLMĪKI

INDIA'S NATIONAL EPIC

For the first time critically edited from original manuscripts
derived from all parts of India

By

Raghu Vira

With the cooperation of

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI,
RAJA OF AUNDH

V S SUKTHANKAR, M A, PH D,
GENERAL EDITOR, THE MAHĀBHĀRATA, POONA

LAKSHMAN SARUP, M A, D PHIL,
THE UNIVERSITY, LAHORE

S K DE, M A, D LITT,
THE UNIVERSITY, DACCA

W KIRFEL, PH D,
THE UNIVERSITY, BONN (GERMANY)

SADHU RAM, M A,
THE ACADEMY, LAHORE

Illustrated from ancient reliefs and paintings

Fasciculus 1

July 1939

Under the patronage of His Highness the Maharaja of Mysore
and the Raj of Jundh

Sarasvati Vihara Series

EDITED BY

Raghu Vira, M. A., Ph. D., D. Litt. et Phil.
DIRECTOR, INTERNATIONAL ACADEMY OF
INDIAN CULTURE, LAHORE
IN COLLABORATION WITH
OTHER SCHOLARS

Volume 7

RĀMĀYANA OF VĀLMĪKI

I. 1-6

Rupees 10/-

Shillings 15/-

July, 1938

Published by the Director

for

The International Academy of Indian Culture,
Lahore, India

Printed by Mr. Sadhu Ram, M. A., at the Academy's
own printing works, the Arya Bharati Press

LAHORE

सरस्वती-विहार-ग्रन्थाः

७

महर्षि-वाल्मीकि-विरचितम्
आदि-काव्यं

रामायणम्

आदि-काण्डे सर्गा १६

आचार्य-रघुवीरेण परिष्कृतम्

विक्रमाब्दा १९२५

मूल्यं-रूप्याणां दश

प्रकाशिता—सरस्वती-विहारः, लखपुरम्

एतत् काव्यं सरस्वती विहार धार्यमास्त्य मभिधे मुद्रण गृहे मुद्रितम्

OUR MANUSCRIPTS

क,

Lalchand Library, Lahore, No 4848 Folios 75 Generally 16 lines to a page and 32 syllables to a line Size 28½ × 18½ cm Written space 21 × 12 cm

Devanagari script Neatly written, clean margins no variae lectiones, no interlinear notes, few corrections

Red ink generally used for section colophons Yellow pigment used for deletion

Stanzas are numbered for every *sarga* separately *Sargas* not numbered

No date

There is a beautiful painting on the first page

Glazed paper

Provenance, Lahore

The manuscript has been transcribed from a Sārada original There are scores of corruptions due to mislection of Saradā ligatures, e g चादमीविष्मुनि for चादमीविष्मुनि, महृणो for सद्दणो, स्येष्मु for स्येष्मु, सभ्य for सभ्य, ममभ्य for स सभ्य, नक्ष् for रक्ष्

The MS contains the complete Bālakānda

ख,

Lalchand Library, Lahore, No 2959 Folios 64 Generally 12 lines to a page and 52 syllables to a line Size 37 × 15 cm Written space 30 × 10 cm

Devanagari script Variants, additions and corrections are frequent on the margins Nothing interlinear

Red ochre rubbed over colophons Yellow pigment for deletion is common

Stanzas are not numbered, but the *sargas* are

No date

Unglazed paper Some of the folios are coloured yellow

Provenance, Bharatpur

Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 57

ग,

Lalchand Library, Lahore, No 1773 Folios 58, the first six damaged at the centre 11 18 lines to a page and 32 50 syllables to a line Size 34 × 18 cm Written space 24 × 11 to 28 × 13 cm The writing in the earlier part is bolder Gradually it becomes finer and the number of lines in a page as well as syllables in a line increases, the written space also widens

Devanagari script Cursive hand Variants, additions and corrections on margins

Colophons and *dandas* in red ink Yellow pigment used for deletion

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered

Dated Vikrama Samvat 1783 (Rama, Vasu Naga, Indu), Margatīrsa Sita pakṣa Daśami, Bhrgu vasara

Unglazed paper

Provenance, Jullundur City

ख has usurped the entire sphere of ग

Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 50

३

Lalchand Library, Lahore, No. 6167. Folios 38. Generally 21 lines to a page and 40-60 syllables to a line. Size 29 × 15 cm. Written space 22 × 10 cm.

Devanāgarī script. Cursive hand. Occasional marginal corrections and additions. No interlinear notes.

Red ink used for *daṇḍas* on folio 27. Yellow pigment used for deletion. Red ochre has been rubbed over colophons.

Stanzas are not numbered, though the *sargas* generally are.

Dated *Vikrama Saṃvat* 1878, *Paṃṣa*, *Śudi*, *Tṛtīyā*.

Unglazed paper.

Provenance not known.

Complete *Bālakāṇḍa*. According to the last colophon it contains 52 *sargas*.

ॐ has replaced ॐ altogether.

४

Lalchand Library, Lahore, No. 2961. Folios 90. Lines 13, 14 to a page and 35 syllables to a line. Size 39 × 17 cm. Written space 31 × 11 cm.

Devanāgarī script. Carefully written. Marginal and interlinear additions, corrections and variations are entered by a late hand.

Daṇḍas and colophons in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered.

No date.

Unglazed paper.

Provenance, Alwar State.

Complete *Bālakāṇḍa*. The last *sarga* is numbered 77.

५

Lalchand Library, Lahore, No. 1772. Folios 81. Generally 15 lines to a page and 32 syllables to a line. Size 33 × 17 cm. Written space 22½ × 11 cm.

Devanāgarī script. The scribe has taken pains to write beautifully. Clean margins. No interlinear matter.

Colophons and *daṇḍas* in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Stanzas and *sargas* occasionally numbered.

No date.

Unglazed paper.

Provenance, Amritsar.

Complete *Bālakāṇḍa*. There are two sets of numbers in the colophon at the end :
(i) 64 *sargas*, 2850 stanzas, (ii) 80 *sargas*, 4170 stanzas.

६

Lalchand Library, Lahore, No. 2972. Folios 80. Generally 14 lines to a page and 36 syllables to a line. Size 34 × 20 cm. Written space 23 × 13 cm.

Devanāgarī script. Very neat hand. Clean margins. The MS. has never been revised or compared. The ink is very gummy and hence the folios show a tendency to stick together.

No red ink. No yellow pigment. Red ochre rubbed over colophons.

Stanzas are not numbered, while the *sargas* generally are.

No date.

Unglazed paper.

Provenance not known.

Complete *Bālakāṇḍa*. The last *sarga* is numbered 78.

॥

Lalchand Library, Lahore, No 5942 Folios 64 Generally 15 lines to a page and 38 syllables to a line Size 33 × 16 cm Written space 27½ × 12½ cm

Devanagari script Cursive hand Margins generally clean A few corrections Nothing interlinear

Red ink not used Yellow pigment used for deletion Red ochre has been rubbed over colophons

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered

Dated *Vikrama Samvat 1860, Mughla, Sudi 5*

Unglazed paper

ॠ has replaced ॡ altogether

Provenance not known

Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 78

॥

Lalchand Library, Lahore, No 2970 Folios 70 Generally 13 lines to a page and 36 syllables to a line Size 32 × 14 cm Written space 27 × 10½ cm

Devanagari script Cursive hand Margins generally clean A few corrections No interlinear notes

Red ink not used Yellow pigment used for deletion Red ochre rubbed over colophons

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered

Date *Vikrama Samvat 1846 (rasa, bhujya, rasu bhumi) Bhudrapada, Arka ghasre*

Girisadhava tithan

Unglazed paper

Provenance not known

ॠ has replaced ॡ altogether

Complete Bālakānda

॥

Lalchand Library, Lahore, No 2973 Folios 111 Generally 10 lines to a page and 36 syllables to a line Size 34 × 15 cm Written space 24 × 9½ cm

Devanagari script Very neatly written Clean margins and interlinear spaces A few corrections

Stanzas are not numbered, though the *sargas* are

Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion

No date

Unglazed paper

Provenance Rāma mandira temple at Pancavati, Nasik

Complete Bālakānda According to the last colophon it contains 78 *sargas*

॥

Lalchand Library, Lahore, No 2969 Folios 54 Generally 16 lines to a page and 48 syllables to a line Size 34 × 19 cm Written space 27 × 13 cm

Devanagari script Neat hand Marginal additions corrections and variants in a late hand

Red ink not used Yellow pigment used for deletion Red ochre rubbed over colophons

Stanzas are not numbered, while the *sargas* occasionally are

No date

Unglazed paper. The leaves have grown brittle.

Provenance, Kaithal (in Kurukṣetra).

च has invariably been used for त.

Complete Bālakāṇḍa, the last *sarga* is numbered 78.

म₁₁

Lalchand Library, Lahore, No. 2971. Folios 1-3 (1st *sarga*) and 1-85 (from the second *sarga* up to the end). The first three leaves measure $24\frac{1}{2} \times 13\frac{1}{2}$ cm. Written space $23 \times 11\frac{1}{2}$ cm. There are 18 lines to a page and 40 syllables to a line. The rest measure 30×16 cm. Written space 25×12 cm. There are 13 lines to a page and 32 syllables to a line.

Devanāgarī script. Careless hand. Additions, corrections and variants are noted on the margins.

Red ink used only for *daṇḍas*. Red ochre rubbed over colophons and beginnings of sections. Yellow pigment used for deletion.

No date.

Unglazed paper.

Provenance not known.

The first *sarga* belongs to the Kashmirian recension. The last three folios contain the earlier portion of Ayodhyākāṇḍa. The MS. has been copied by some student, who has analysed every line into separate words by superior vertical strokes. He has also put numbers on words to indicate their sequence in prose.

The last *sarga* is numbered 78.

म₁₂

Lalchand Library, Lahore, No. 6155. Folios 54. Generally 16 lines to a page and 43 syllables to a line. Size 34×19 cm. Written space $25\frac{1}{2} \times 13$ cm.

Devanāgarī script. Neat hand. Margins clean. A few corrections in a late hand.

Red ink not used. Yellow pigment used for deletion. Red ochre rubbed over stanza numbers and colophons.

Stanzas and *sargas* are numbered.

No date.

Unglazed paper.

Provenance, Lahore.

Complete Bālakāṇḍa. The colophon at the end records *sargas* 46 (sic!) and stanzas (*granthas*) 1850.

म₁₃

Lalchand Library, Lahore, No. 4702. Folios 74. Generally 12 lines to a page and 40 syllables to a line. Size $33\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm. Written space $25\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ cm.

Devanāgarī script. Careful hand. Margins clean. A few corrections. *Daṇḍas* and colophons in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Date *Vikrama Saṃvat* 1890, *Jyēṣṭha*, *Sudi* 2, *Bhāuma-vāsara*.

Unglazed paper.

Provenance not known.

Complete Bālakāṇḍa. The last *sarga* is numbered 57.

च₁

Dacca University Library, No. 593A. Folios 104. Generally 7 lines to a page and 60 syllables to a line. Size $53 \times 12\frac{1}{2}$ cm. Written space $38 \times 5\frac{1}{2}$ cm.

Bengali script. Careful hand. Additions, corrections and variants are noted on margins. Nothing interlinear.

RĀMĀYANA

Red ink not used Yellow pigment used for deletion
 Stanzas and *sargas* are not numbered
 Date Śaka Samvat 1725
 Old Bengali unglazed paper
 Provenance, Rangpur
 Complete Bālakānda The first *sarga* is numbered 54

Dacca University Library, No 4777 Folios 72 Generally 8 lines to a page and 52
 syllables to a line Size 52 × 11½ cm Written space 40 × 5 cm
 Bengali script Cursive hand Additions, corrections and variations noted on margins
 Nothing interlinear

Red ink not used Yellow pigment used for deletion
 Stanzas and *sargas* are not numbered
 Dated Śaka Samvat 1698
 Old Bengali unglazed paper
 Provenance not known
 Complete Bālakānda

Dacca University Library, No 510 Folios 98 Generally 7 lines to a page and 64
 syllables to a line Size 51 × 10 cm Written space 40 × 4½ cm
 Bengali script Careful hand Additions, corrections and variants are noted on
 margins Nothing interlinear

Red ink not used Yellow pigment used for deletion
 Old Bengali unglazed paper
 Date Śaka Samvat 1687
 Provenance, Malatinagar, Bogra District
 Complete Bālakānda

Dacca University Library, No 2087 Folios 438 (the first 3 folios missing)
 40 205 Generally 6 lines to a page and 35 syllables to a line Size 44 × 11 cm Written
 space 33 × 5 cm

Bengali script Careful hand Clean margins Nothing interlinear
 Red ink and yellow pigment not used Some of the folios are coloured yellow
 Date Śaka Samvat 1705 *Vaśukha* 15
 Old Bengali unglazed paper The leaves have grown brittle
 Provenance, Bagiya, District Faridpur
 Complete Bālakānda

Lalchand Library, Lahore, No 5885 Bālakānda ends on leaf 29 First seven
 damaged Generally 12 lines to a page and 100 syllables to a line Size 48 × 5 cm
 space 43 × 5 cm

Telugu script Careful hand No marginal and interlinear notes
 Stanzas are not numbered, the *sargas* are
 No date
 Palm leaf, old and brittle
 Provenance not known
 The last *sarga* is numbered 77 The colophon at the end gives the number
 2890 and of syllables 72960

द२

Lalchand Library, Lahore, No. 6328. Bālakāṇḍa ends on leaf 103. 5-8 lines to a page and 32-48 syllables to a line. Size $48 \times 4\frac{1}{2}$ cm. Written space $43 \times 3\frac{1}{2}$ cm.

Grantha script. Careful hand. Margins and interlinear spaces clean. Stanzas are not numbered, the *sargas* are.

No date.

Palm-leaf.

Provenance not known.

The last *sarga* is numbered 77.

द३

Lalchand Library, Lahore, No. 6329. Bālakāṇḍa ends on leaf 87. 7-10 lines to a page and 50 syllables to a line. Size $37\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ cm. Written space 33×3 cm.

Grantha script. Cursive hand. No marginal and interlinear notes.

Stanzas are not numbered, the *sargas* are.

No date.

Palm-leaf.

Provenance not known.

The last *sarga* is numbered 77.

द४

Lalchand Library, Lahore, No. 6210. Bālakāṇḍa ends on leaf 93. Generally 9 lines to a page and 44 syllables to a line. Size $32\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ cm. Written space $28\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$ cm.

Grantha script. Careful hand. No marginal and interlinear notes.

Stanzas are not numbered, the *sargas* are.

No date.

Palm-leaf.

Provenance not known.

The last *sarga* is numbered 77.

द५

International Academy of Indian Culture, Lahore, No. Malayalam 1. Bālakāṇḍa ends on leaf 34. Generally 9 lines to a page and 128 syllables to a line. Size 70×5 cm. Written space $66 \times 3\frac{1}{2}$ cm.

Malayalam script. Careful hand. No marginal and interlinear notes.

Stanzas are not numbered, the *sargas* are.

No date.

Palm-leaf, very old.

Provenance not known.

The last *sarga* is numbered 77.

द६

International Academy of Indian Culture, Lahore, No. Malayalam 2. Bālakāṇḍa ends on leaf 41. The first 6 leaves containing the first six *sargas* are missing. Generally 9 lines to a page and 100 syllables to a line. Size $70 \times 5\frac{1}{2}$ cm. Written space $64 \times 4\frac{1}{2}$ cm.

Malayalam script. Careful hand. No marginal and interlinear notes.

Stanzas are not numbered, the *sargas* are.

No date.

Palm-leaf, very old and brittle.

Provenance not known.

The last *sarga* is numbered 77.

RĀMĀYANA

द१
Lalchand Library, Lahore, No 2974 Folios 46 14 20 lines to a page and 48 syllables
line Size $37\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$ cm Written space $30 \times 10\frac{1}{2}$ cm
Devanāgarī script Careful hand No marginal and interlinear notes
Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* numbered occasionally
Date *Vikrama Samvat* 1897 *Pausa*, अ३ ३ *Bhṛgu isara Vrajendra valantasiṃ*
asya rajye

Unglazed paper
Provenance not known
Bālakānda complete

द२
Lalchand Library, Lahore No 6900 Folios 104 Generally 16 lines to a page and
48 syllables to a line Size $42 \times 15\frac{1}{2}$ cm Written space 33×12 cm
Devanagari script Cursive hand Additions corrections and variants are noted on
margins Nothing interlinear Yellow pigment used for deletion
Red ink used for marginal notes
Stanzas and *sargas* are numbered
Date *Vikrama Samvat* 1890

Unglazed paper
दृ has replaced दृ altogether
Provenance Bharatpur
Complete Bālakānda with Tilaka commentary
The last colophon reads अथसह्या २२०० । स्यात्स्या २२०० ॥

द३
Lalchand Library, Lahore No 4030 Folios 67 Generally 14 lines to a page and 40
syllables to a line Size $35 \times 17\frac{1}{2}$ cm Written space 22×12 cm
Devanāgarī script Careful hand Margins and interlinear spaces clean
Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* are numbered
Date *Vikrama Samvat* 1846 *Margasīrsa Kṛṣṇa pakṣa 2 Vudha*

Unglazed paper
दृ has replaced दृ altogether
Provenance Bharatpur,
Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 77

द४
Lalchand Library, Lahore, No 2977 Folios 130 Generally 16 lines to a page and
syllables to a line Size $32 \times 18\frac{1}{2}$ cm Written space $24\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$ cm
Devanagari script Neat hand Margins and interlinear spaces clean
Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* are numbered
Date *Vikrama Samvat* 1850
Unglazed paper
Provenance, Bharatpur
Complete Bālakānda with a commentary by Maheśvaratīrtha The last s

द₁₁

Lalchand Library, Lahore, No. 2976. Folios 126. Generally 9 lines to a page and 35 syllables to a line. Size 32 × 13½ cm. Written space 26 × 8 cm.

Devanāgarī script. Careful hand. Margins and interlinear spaces clean. A few corrections.

Red ink not used. Yellow pigment used for deletion. Red ochre rubbed over *daṇḍas* and colophons.

Stanzas and *sargas* are numbered.

Date *Vikrama Saṃvat* 1915, *Māgha*, *Kṛṣṇā* 13, *Ravi-vāsara*.

Unglazed paper.

Provenance, Allahabad. The MS. was acquired at Mathura.

Complete Bālakāṇḍa. The colophon at the end reads: प्रयागक्षेत्रे यमुनादासेन लिखितम् ।

द₁₂

Lalchand Library, Lahore, No. 1217. Folios 60. Generally 13 lines to a page and 51 syllables to a line. Size 36 × 16 cm. Written space 28½ × 11½ cm.

Devanāgarī script. Careful hand. Folios 2, 3 are by a late hand. Margins and interlinear spaces clean. A few corrections.

Daṇḍas and colophons in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Stanzas and *sargas* are numbered.

Date *Vikrama Saṃvat* 1895.

Unglazed paper.

Provenance, Bharatpur.

Complete Bālakāṇḍa. The last *sarga* is numbered 77.

At the end it is my pleasant duty to thank most cordially Pt. Viśvabandhu of the D. A. V. College, Lalchand Library, Lahore, and Prof. Sushil Kumar De of the Dacca University. They have been most liberal in the loan of their MSS. The Rāmāyaṇa collection of the Lalchand Library is particularly good. It was made at great pains by the previous Director of the Library, Pt. Bhagavad Datta.

अथ
वाल्मीकीये रामायणे
वाल-काण्डम्

अस्माकं हस्त ऐशेषु महलादि प्रारम्भ वचनानि—

क,

- ॐ नमो नारायणाय ॥
 ॐ नम कमल-दल विपुल-जयनाभिरामाय श्री-राम चन्द्राय नम ॥ ओं ॥
 १ जयति रघु वद निलक कीमवया इदय-नन्दनो राम ।
 दश-वदन निघन-कारी दाशरथि पुण्डरीकाक्ष ॥
 २ नमस् तस्मै मुनीशाय श्री-मुगाय तपस्विने ।
 सर्वे ज्ञान निवासाय वावमीकि-मुनये नम ॥
 ३ कृजन्त राम रामेति मधुर मधुराक्षरम् ।
 आरुह्य कवितो शास्त्रां वन्दे वावमीकि-कीर्णम् ॥
 ४ वावमीकेर मुनि सिद्धस्य कविता-नन चारिण ।
 मृष्वन् राम-कथा-नाद को न यानि परां गतिम् ॥
 ५ यः विबन् मनत लोके रामायण-कथामृतम् ।
 अ तृप्तय त मुनिं वन्दे प्रचेत-सम विक्रमम् ॥
 ६ गोण्यदी-कृत-वारीता महाकी-कृत-नाक्षसम् ।
 रामायण महा माला-रत्न वन्दे अनिष्णामजम् ॥

म,

- श्री-गणेशाय नम ॥ ओं ॥
 इह द्वितीयाः श्लोक
 (पाठान्तः) । "ज्ञानाधिवासाय")
 श्री-जानकी-बलभाय नम ॥ श्री रघु-नाथाय नम ॥
 ७ जित भगवता तेन हरिणा लोक धारिणा ।
 अ-जेन विश्व रूपेण निर गुणेन गुणामना ॥
 इह प्रथम श्लोक

म,

- ओं श्री-गणेशाय नम ॥ श्री गुरु चरण कमलार्चनं नम ॥
 ॐ नम सरस्वत्यै ॥ ओं नमः शिवाय ॥
 ॐ नमः कमल-दल विपुल-जयनाभिरामाय श्री-राम चन्द्राय नम ॥
 ॐ नमो नारायणाय ॥ ओं ॥

- इह २ ६ श्लोका
 (पाठान्तःपरि) ३^१ कविता शाल्मी ४^१ वावमीकि-मुनि मृष्वर्य
 ५^१ माने राम-धरिणामृत-सागर)
 भृङ्गनी-नन्दन वन्दे जानकी-शोक-जाननम् ॥

म_३

श्री-गणेशाय नमः ॥ श्री-रामाय नमः ॥

इह १-६ श्लोकाः

(पाठान्तराणि २^३ °ज्ञानाधिवासाय ५^{१-१} यः पिवन् सततं राम-
चरितामृत-सागरं ५^५ प्राचेतः-सम-कल्मषं)

अञ्जनी-नन्दनं वन्दे जानकी-शोक-नाशनम् ॥

म_४

श्री-रामाय नमः ॥ ओं ॥

इह १-६ श्लोकाः

(पाठान्तराणि २^३ °ज्ञानाधिवासाय ३^३ कविता- ५^५ प्राचेत-
सम-कल्मषं)

८ अञ्जनी-नन्दनं वीरं जानकी-शोक-नाशनम् ।

कपीशम् अक्ष-हन्तारं वन्दे लङ्का-भयं-करम् ॥

९ चरितं रघु-नाथस्य शत-कोटि-प्रविस्तरम् ।

एकैकम् अक्षरं पुंसां महा-पातक-नाशनम् ॥

१० उल्लङ्घ्य सिन्धौ सलिलं सलीलं यः शोक-वह्निं जनकात्मजायाः ।

आदाय तेनैव ददाह लङ्कां नमामि तं प्राञ्जलिर् आञ्जनेयम् ॥

११ मनो-जवं मारुत-तुल्य-वेगं जितेन्द्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।

वातात्मजं धानर-यूथ-मुख्यं श्री-राम-दूतं मनसा स्मरामि ॥

१२ रामाय राम-भद्राय राम-चन्द्राय वेधसे ।

रघु-नाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥

इह सप्तमः श्लोकः

(पाठान्तरं ५ महात्मना)

अत्र गायत्रीत् इति ॥

म_५

ओं स्वस्ति श्री-गणेशाय नमः । श्री-राम-चन्द्राय नमः । श्री-गुरवे नमः ॥ ओं ॥

इह १-६, ८, ९, ७ श्लोकाः

(पाठान्तराणि २^३ °ज्ञानाधिवासाय ३^३ कविता- ५^५ प्राचेत-
सम-कल्मषं ८^५ लोकाभयं-करं ९^३ अक्षरं प्रोक्तं)म_६

ओं स्वस्ति प्रजाभ्यः । श्री-गणेशाय नमः । ओं श्री-राम-चन्द्राय नमो नमः ॥

ओं नमः सरस्वत्यै ॥ ओं ॥

इह १-६ श्लोकाः

(पाठान्तरे ३^३ कविता-शाखं ४^१ वाल्मीकिर् मुनि-भृङ्गस्य)म_७

श्री-गणेशाय नमः । ओं नमः श्री-राम-चन्द्राय ॥

इह १, ७, २ श्लोकाः

- (पाठान्तर २^१ सर्वं ज्ञानाभिवासाय तस्मै वास्मीक्ये नमः)
 १३ येनाकारि शिल्प यथूर जल तिथी येनोदलाम् कारिताः ।
 केनाप्येन पुन स्वकीय-नगरी विदुष्यम् अत्वादित्ता ॥
 १४ प्राणान्ते अग्नि च कस्य नाम धारण सत्कारिणां प्राणिनाम् ।
 कारण्यैश्च-यते सुधानुपु-यते किं किं न लोकोत्तरम् ॥
 इह ३ ४ इन्दोरी
 (पाठान्तरं ३^१ क्वचिता-)

म८

- ओं श्री गणेशाय नमः ॥ श्री शारद्वये नमः ॥ ओं नमः परमात्मने ॥
 ओं नमः कमल दल विपुल नयनाभिरामाय श्री राम चन्द्राय ॥ ओं ॥
 इह १ ६, ८, ९, ७ इन्दोरी
 (पाठान्तराणि ३^१ क्वचिता ७^१ मुनि शृङ्गस्य ५^१ प्राचेत-सम-
 कदमय ७^१ विष्णु रूपेण ८^१ कवीश भद्र इतार
 ८^१ लोकाभय कर)

म९

- ओं नमो श्री गणेशाय नमः ॥
 १५ नारायण नमस्कृत्य नर चैव शोचसम् ।
 देवीं शारद्वयीं वृषात ततो जयम् उदीरयेत् ॥
 इह १ ६, ८, ९ इन्दोरी
 (पाठान्तराणि २^१ ज्ञानाभिवासाय ३^१ क्वचिता ५^१ च विषम्
 सप्तल राम चरितोत्तुल सागर ५^१ प्राचेत-सम-कदमय
 ८^१ कवीश-नक्षे इन्तर ९^१ अक्षर शोच)

म१०

- ओं नमो विद्म-द्वयै श्री-गणेशाय नमः । श्री गुरवे नमः ॥
 ओं नमः शारद्वयै ॥
 ओं नमो भववन वासुदेवाय स × × × रूपाय नमः ॥ ओं ॥
 इह १-६, ८, ९, ७ इन्दोरी
 (पाठान्तराणि २^१ प्रथमाय ३^१ क्वचिता ७^१ मुनि शृङ्गस्य
 ७^१ विष्णु रूपेण ८^१ लोकाभय कर ९^१ अक्षर शोच)

म११

- ओं नमो नारायणाय ॥
 ओं नमः कमल दल विपुल नयनाभिरामाय श्री राम चन्द्राय नमः ॥ ओं ॥
 इह १-६ इन्दोरीः
 (पाठान्तरं ७^१ वास्मीकिन् मुनि शृङ्गस्य)

म१२

पथमं च नुलम् ॥

म_{१३}

श्रीमते रामानुजाय नमः । श्री-गणेशाय नमः ॥

इह द्वितीयः श्लोकः

(पाठान्तरं ^३ °ज्ञानाधिवासाय)

- १६ अ-विरल-मद-जल-निवहं भ्रमर-कुण्डलानेक-सेवित-कपोलम् ।
अभिमत-फल-दातारं कामेशं राणपतिं वन्दे ॥
- १७ या कुन्देन्दु-सुषार-हार-धवला या शुभ्र-वस्त्रावृता ।
या वीणा वर-दण्ड-मण्डित-करा या इवेत-पद्मासना ॥
- १८ या ब्रह्माच्युत-शंकर-प्रभृतिभिर् देवैः सदा वन्दिता ।
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेष-जाड्यापहा ॥
- १९ विरमति महा-कल्पेनाभीयथैक-निकेतनः ? ।
त्रि-भुवन-पुनः-शिल्पी ? यस्य प्रतिक्षणम् आत्म-भूः ॥
- २० किम्-अधिकरणा कीदृक् कस्य व्यवस्थितिर् इति ।
असाव् उदरम् अविशद् द्रष्टुं तस्मै जगन्-निधये नमः ॥

इह तृतीयः श्लोकः

- २१ जयति भृगु-वंश-तिलकः प्रथम-कविर् द्विज-वरः स वाल्मीकिः ।
मृदु-ललित-पद-निबद्धं कृतम् इह रामायणं येन ॥

इह प्रथमः श्लोकः

- २२ अत्रैव धर्म-विधिर् अत्र पति-व्रतत्वं
सौभ्रात्रम् अत्र निखिला गुरु-भक्तिर् अत्र ।
वाल्मीकिना कवि-वृष-प्रवरेण गीते
रामायणे वदत के उन्न गुणा न सन्ति ॥
इह सप्तमः श्लोकः

च_१

ओं नमो गणेशाय ॥

ओं नमो भगवते वासुदेवाय ॥

इह १५, १, ७, २ श्लोकाः

(पाठान्तराणि १५^३ सरस्वतीं चैव १^१ कौशल्या-नन्दि-वर्धनो
रामः २^{२-५} सर्व-ज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः)च_२

ओं नमो गणेशाय ॥

ओं नमो राम-चन्द्राय ॥

इह द्वितीयः श्लोकः

(पाठान्तरं ^{३-५} सर्व-ज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय महात्मने)

- २३ नीलेन्द्रीवर-नील-निर्मित-वपुः पद्मायतोद्दीक्षणो
धन्वी बाहु-बलाबलेप-दलित-प्रख्यात-लङ्केश्वरः ।
क्षीरोदाण्व-सेतु-बन्धन-करस् तीक्ष्णांशु-वंशोद्भवो
वैदेही-वदनारविन्द-मधुपः श्री-राघवः पातु वः ॥

इह स्थीय इनेक

(पाठान्तर ' राम रामेति क्लृप्तन्त ' आरूढ कविता-शास्त्र)

२४ राम रत्नम् अद्द बन्दे चित्रकूटक-पेटके ।
कौशल्या शुक्ति सभूत जानकी कण्ठ भूषणम् ॥

इह मयमः इनेक

(पाठान्तर ' कौशल्या नन्दि-वर्धनो राम)

घ,

ओं नम धी राम चन्द्राय ॥

इह १, २ इनेकौ

(पाठान्तरे १' कौशल्या नन्दि वर्धनो राम २' सर्वं ज्ञानाधि
वावाय वात्समीकाय नमो नम)

च,

मयमानि श्रीणि पत्तानि सुमानि ।

द,

श्री-नामाय परम पुत्रवे नम ॥ शुभम् अस्तु × × × शान्तये ॥

इह ३ ५, ११ इनेका

(पाठान्तरानि ३' कविता-५' च विबन् सुगत राम चरितामृत
सागर ५' प्राचेन सम-कल्पय ११' शिरसा नमामि)

इति ओं ॥

द,

शक्ति सुपुमवा नाडी वीजम् ॥ इहा शक्ति ॥
मध्यवर्ति सरस्वती-कीलक ॥ मम चतुर विष पुण्यार्थ-सङ्घ × × × ग ॥
धर्मात्मा इदयाय नमः । सत्य सन्धय च शिरसे स्वाहा ॥ रामो
दाशरथिर् यद्दि शिल्पायै वीषद ॥ पौरुषे चाप्रतिद्वन्द्वे क्वचाय इव ॥
त जद्धि नेत्राभ्यां वीषद ॥ राघणिम् अस्त्राय कद् ॥ भूर भुव स्वर् भोम्
इति दिरु-बन्ध ॥ ध्यानम् ॥२५ धर्मात्मा सत्य-सन्धय च रामो दाशरथिर् यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वन्द्वे त जद्धि त्रिदशनिम् ॥२६ सद्यसादित्य-संक्रान्त सर्वे शास्त्र निबर्हणम् ॥
राम शनिमय पदावेद् राघव सायकम् ॥२७ अभीष्टितार्थं निद्वय् अर्थं पुजितो य स्वरेरु अवि ।
सर्वं विप्र जिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥

इह ३ ५, ९, ८ इनेकाः

(पाठान्तरानि ३' कविता ५' राम चरितामृत-सागर
५' प्राचेन सम कल्पय)२८ आभिषी-कृत मार्गण्ड मोष्यही-कृत-सागरम् ।
दुषी-कृत दशमीचम् आज्ञनेय नमाम्य् अहम् ॥

- २९ आज्ञनेयम् अति-पाटलाननं काञ्चनाद्रि-कमनीय-विग्रहम् ।
 पारिजात-तरु-मूल-वासिनं भावयामि पवमान-नन्दनम् ॥
 इह १०, ११ श्लोकाः
 (११^v पाठान्तरं शिरसा नमामि)
- ३० रामम् इन्दीवर-श्यामं राजीवायत-लोचनम् ।
 × × [ब्रह्म]णः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥
- ३१ वाल्मीकि-गिरि-संभूता राम-सागर-गामिनी ।
 पुनाति भुवनं पुण्या रामायण-महा-नदी ॥
- ३२ यः कर्णाञ्जलि-संपुटेर् अहर् अहस् पितृव्य आदरात् ।
 वाल्मीकेर् चदनारविन्द-गलितं रामायणाख्यं मधु ॥
- ३३ जन्म-व्याधि-जरा-विपत्ति-मरणैर् अत्यन्त-सोपद्रवम् ।
 संसारं स विहाय गच्छति पुमान् विष्णोः पदं शाश्वतम् ॥
- ३४ नमो ऽस्तु रामाय स-लक्ष्मणाय देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
 नमो ऽस्तु रुद्रेन्द्र-यमानिलेभ्यो नमो ऽस्तु चन्द्रार्क-मरुद्-गणेभ्यः ॥
- ३५ तद्-उपगत-समास-सन्धि-योगं
 सम-मधुरोपनतार्थ-वाक्य-बद्धम् ।
 रघु-वर-चरितं मुनि-प्रणीतं
 दशशिरसश् च वधं निशामयध्वम् ॥
 इह नवमः श्लोकः
 (पाठान्तरं ^३ अक्षरं प्रोक्तं)
- ३६ यत्र यत्र रघु-नाथ-कीर्तनं तत्र तत्र कृत-मस्तकाञ्जलिम् ।
 वाष्प-वारि-परिपूर्ण-लोचनं मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ॥
- ३७ रामं रामानुजं सीतां भरतानुजं
 सुग्रीवं वायु-सुतुं च प्रणमामि पुनः [पुनः] ॥
 कौशल्या-नयनेन्दुम् × × ×
 × × × तमानसर्हसं
 रामं राजीव-लोचनं वन्दे ॥

द३

- ३८ शुक्लाम्बर-धरं विष्णु-शशि-वर्णं चतुर-भुजम् ।
 प्रसन्न-वदनं ध्यायेत् सर्व-विघ्नोपशान्तये ॥
 श्री-रामाय नमः ॥ श्री-गुरुभ्यो नमः ॥
 इह ३-६, ८, २८ श्लोकाः
 (पाठान्तराणि ३^३ कविता- ५^१ राम-चरितामृत-सागरं ५^v प्राचेत-
 सम-कल्मषं ८^१ अंजना-)
 इह १०, ११, २१ श्लोकाः
- ३९ वेद-वेद्ये परे पुंसि जाते दशरथात्मजे ।
 वेदः प्राचेतसादासीत् साक्षाद् रामायणात्मना ॥
 इह ३३ श्लोकः
- ४० शृण्वन् रामायणं स भक्त्याथ पारं पदम् एव वा ।
 स याति ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥

इह ३५ इलोक

द्व.

इह २०, ३८, ३६, ८, २८, १०, ११ श्लोका
(पाठान्तराणि २०^१ सुरैर अथि ३०^२ श्री-गणाधिपतये नम ३^१ कविता-
५^१ य विबन् सतत राम-चरितामृत-सागर
५^२ प्राचेत सम-कल्पय)

४१ श्री राघव दुःखपातनम् अग्रमेव सीता-पतिं रघु कुलान्वय रश् दीपम् ।
आ जगु-बाहुम् अरविन्दु दलायताक्ष राम निराधर रितात-करं नमामि ॥
इह ३५, ३१ इलोकौ

४२ इलोक सार-समाकीर्णं सर्ग-कहलौ सकुलम् ।
काण्ड-ग्राह-गहा-सीन बन्दे रामायणार्णवम् ॥
इह ३५, ३२, ३३ श्लोका

४३ दण्डकारण्य-यात्राणे भयुर वसुति कीस्तुभ ।
समान स्वलनी च द वैदेहा पाद पङ्क्तौ ॥
इह ५, ४०, ३५ श्लोका

(पाठान्तरे ३^१ अक्षर प्रोक्त ३०^२ य पाद ~ अथ वार)
श्रीमते राम चन्द्राय नमः रघुचन्द्राय । सुवच ॥

द्व.

प्रथम वच सुतम्

द्व.

प्रथमानि वच ९वाणि सुप्रति

द्व.

श्री महा-गणाधिपतये नम ॥ श्रीमद् राम चन्द्राय नम ॥
श्रीमते रामायुजाय नम ॥ श्री तारदायै नम ॥
इह १, ३६, ३६, ७ श्लोका

(पाठान्तराणि ३^१ स जयति ३^१ कविता ५^१ य विबन् सतत
राम चरितामृत सागर ५^२ प्राचेत सम-कल्पय)

द्व.

श्री श्री गणेशाय नम ॥

द्व.

श्री-गणेशाय नमः ॥ श्रीमते रामायुजाय नम ॥ ओं ॥
इह १, ३६, ८, १०-१२, ७ श्लोका

(पाठान्तराणि ३^१ कविता ५^१ य विबन् सतत राम
चरितामृत-सागर ५^२ प्राचेत-सम-कल्पय
११^३ शिरसा नमामि)

द१०

श्री-राम-चन्द्राय नमः ॥

इह ३७, ३९, ३-६, ८, १०-१२, ७ श्लोकाः
 (पाठान्तराणि ३^३ कविता- ५^{१-२} यः पिवन् सततं राम-चरिता-
 मृत-सागरं ५^४ प्राचेत-सम-कल्मषं ७^३ विष्णु-रूपेण)

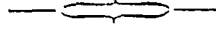
द११

श्री-गणेशाय नमः ॥ श्री-राम-चन्द्राय नमः ॥

द१२

श्री-गणाधिपतये नमः ॥

इह १, ३, ५, ६, ३६, ७ (प्रान्ते) श्लोकाः
 (पाठान्तराणि १^१ स जयति ३^३ कविता- ५^{१-२} यः पिवन् सततं
 राम-चरितामृत-सागरं ५^४ प्राचेत-सम-कल्मषं)

बह विरोधा
११४

*निरतस्
* * वरः

तपः-स्वाध्याय-निरतं
तपस्वी वाग्-विदां वरम् ।
नारदं परिप्रच्छ
वाल्मीकिर् मुनि-सत्तमः ॥ १ ॥
को ह्य् अस्मिन् प्रथितो लोके
सद्-गुणैर् गुणवन्तरः ।
धर्म-ज्ञश् च कृत-ज्ञश् च
सत्य-वाक्यो दृढ-व्रतः ॥ २ ॥
उदाराचार-संपन्न
सर्व-भूत-हितश् च कः ।
वीर्य-शंश् च वदान्यश् च
कश् चापि प्रिय-दर्शनः ॥ ३ ॥
जित-क्रोधो महान् कश् च
धृतिमान् को ऽन्-असूयकः ।

दक्षिणापय विरोधा
११४

* मुनि-पुंगवम्
* न् * सांप्रतं *
गुणान् कश् च वीर्यवान्

चारित्र्येण च को युक्तः
सर्व-भूतेषु को हितः
विद्वान् कः कः समर्थश् च
* चैक- *
आत्मवान् को जित-क्रोधो
धृतिमान् * *

म_{११} प्रथम पद्य उपपन्नम् ॥

द_१ प्रथमे द्वे पद्ये उपपन्नम् ॥
द_२ प्रथमानि पद्ये पञ्चानि उपपन्नि ॥

१. प्रथमानि त्रीणि पञ्चानि उपपन्नि ॥

- १' < म_१ ५ ८ १० ११ > 'निरतस् >
- २' < म_१ ११ > 'सयुक्तम् >
- ३' < म_१ १५ ८ १० ११ > 'वर >

- २' व_१ १ इत्यप् ~ ह्य्
- व_२ विदितो ~ प्रथितो
- व_३ गुण-सत्तमः

- १' व_१ नारिण ॥
- २' व_२ नारिण ॥

म_१ ५ ८ १० तेजस्वी ~ तपस्वी
क_१ म_१ ११ सर्व-शास्त्र विज्ञारद

१' < म_१ ११ मुनि-सत्तम >
< म_१ ११ सांप्रत >

- २' क_१ म_१ ११ सद्-गुणो ~ सद्-गुणैर्
- म_१ गुणवन्तर म_१ गुणवत्तम
- २' व_१ म_१ नारित ॥
- २' म_१ सु शीलम् ~ कृत ज्ञश्
- २' म_१ सर्व-ज्ञश् च, म_१ ११ सत्य-वाक् सु ~ सत्य वाक्यो
- ३' क_१ म_१ ११ क सद् आचार-संपन्न
- म_१ ११ सयुक्त ~ संपन्न
- ३' म_१ १५ ० ८ १० ११ < व_१ > 'हिते रत
- ३' म_१ ८ नारिण ॥
- ३' क_१ म_१ ११ वीर्यवान् बलवान् चापि
- म_१ ११ १० सदा च ~ कश् चापि
- म_१ ११ वदान्यश् ~ महान् कश्
- ४' क_१ म_१ ११ कृत नृपश् चा- ~ धृतिमान् को

द_१ चारित्र्येणैव ~ चारित्र्येण च
द_२ म ~ को

यद्ग-विशेषाः
१.१.९

१.१.१०

दक्षिणापय-विशेषाः
१.१.७

संजात-रोपात् कस्माच्च च
देवता अपि विभ्यति ॥४॥
एतद् इच्छाम्य् अहं श्रोतुं
त्वत्तो नारद तत्त्वतः ।
देवेषु त्वं समर्थो ऽसि
ज्ञातुम् एवं-विधं नरम् ॥५॥
काल-त्रय-ज्ञस् तच्च ह्रुत्वा
वाल्मीकेर् नारदो वचः ।
श्रयताम् इत्य् उपामन्त्र्य
तम् ऋषिं प्रत्यभाषत ॥६॥
वहवो दुर-लभाश् चैव

कस्य विभ्यति देवाश् च
जात-रोपस्य संयुगे

परं कौतूहलं हि मे
महर्षे * * *

श्रुत्वा चैतत् त्रि-काल-ज्ञो

* इति चामन्त्र्य

ग्रहृष्टो वाक्यम् अत्रवीत्

४^५ अधिपाठः उ

क उदारः समर्थश् च प्रलोक्यस्यापि रक्षणं ।

कः प्रजानुग्रह-रतः को निधिर् गुण-संपदाम् ॥१॥

(^१ म_{१.३.१३} <प_२>^५करः ~^५रतः.

^५ म_२ ऽवधिर् ~ निधिर्.

म_{१०} 'संयुतः ~ 'संपदा')

ममप्रा रूपिणी लक्ष्मीः कम् एकं संधिता नरम् ।

भनिलानल-सूर्येन्दु-शक्रोपेन्द्र-समश् च कः ॥२॥

(^१ क_१ म_{२.६.११} एका ~ एकं.

म_{१.१३} वरं ~ नरं.

^५ म_{१३} 'सर्व-काम' ~ 'शक्रोपेन्द्र')

अन उत्तरं म_{४.५.८-१०}

चारिग्रेण च संयुक्तः

सर्व-भूतेषु को हितः ।

को विद्वांश् च समर्थश् च

कश् चैव प्रिय-दर्शनः ॥३॥

(^१ म_८ को युक्तः ~ संयुक्तः. ^५ म_{१०}

अप्य् आरमवान् को ऽतिथि-प्रियः)

अतो ऽप्य् उत्तरं म_{४.८}

आरमवान् को जित-क्रोधो

धृतिमान् को ऽन्-असूयकः ॥४॥

६^५ क_१ म_{११} तोम् ~ तम्.

म_{४.५.७-१०} मुनिं ~ ऋषिं.

६^५ <म_४ ध्रुत्वा चैतत् त्रि-लोक-ज्ञो>
द_{८-१२} त्रि-लोक-ज्ञो.

११८]

वह्न विभेया
११११

११११

त्वयैते कीर्तिता गुणाः ।
श्रयतां तु गुणैर् एभिर्
यौ युक्तौ नर-चन्द्रमाः ॥७॥
इक्ष्वाकु-वंश-प्रभवो
रामो नाम गुणाकरः ।
संयतात्मा महात्मा च
धृतिमान् धृतिमान् वशी ॥८॥

ये त्वया * *
} मुने वक्ष्याम्य् अहं बुद्ध्या
} तैर् युक्तः श्रयतां नर

* * जनेः श्रुतः
नियतात्मा महा-वीर्यो
धृतिमान् धृतिमान् *

७^० म, व, स्वयैव - स्वयैने

७^० अपिषाठ उ

एकस्मिन् दि नु-लोके इस्मिन् गुणा एते बु-दुर लभा ।
द्वेष्य् अपि न पश्यामि कश्चिद् एभिर् गुणैर् युक्तम् ॥५०॥

(^१ व, एतस्मिन् - एकस्मिन्)

(^१ क, म, एकोस्मिन्, म, ए, एकत्र,
म, < व, > एकत्र
क, म, ११ त्रि लोके
क, म, ११ लभ.
म, ए, एष - एभिर्)

अत उपर व, १

किं तु वक्ष्याम्य् अहं तुभ्य
भविष्यति महा वशा ।
एतैर् अप्य् अपिकैश्च वैव
गुणैर् युक्तो महा मना ॥६०॥

७^० व, १११ गुणैर् ~ मुने

७^० म, ५११, सलम ~ वञ्चमा
८^० म, ११ अ प्रमथा इति दिनेष पत्र
प्राप्तम् ॥
८^० म, राम

८^० अपिषाठ उ

एतैर् अम्यपिकैश्च वैव गुणैर् युक्तो महा-युति ॥७०॥
(^१ म, ११ एतैर् काम्यपिकैश्च
क, म, ११ महा मति ~ महा
युति)

(^१ व, एभिर् - एतैर्
व अप्य् - अम्य्)

८^० म, ५११, प्रधृतिमान् ~ महायमा
व,
८^० < व, धृतिमान् धृतिमान् >
म, ५८०, गुणवान् - धृतिमान्

८^० कपुमान् ~ धृतिमान्

पङ्क-विशेषाः
१.१.१६

१.१.१७

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.१२

बुद्धिमान् नीतिमान् वाग्मी
श्रीमान् शत्रु-निवर्हणः ।
विपुलांसो महा-बाहुः
कम्बु-ग्रीवो महा-हस्तुः ॥ ९ ॥
महेष्वासो महा-तेजा
गूढ-जश्रुर् अरि-दमः ।
आ-जानु-बाहुः सु-शिरा
बलवान् सत्य-विक्रमः ॥१०॥
समः सम-विभक्ताङ्गः
स्निग्ध-व्रणः प्रतापवान् ।
विशालाक्षः पीन-वक्षा
लक्ष्मीवान् शुभ-लक्षणः ॥११॥
धर्म-ज्ञः सत्य-सन्धश् च
जित-क्रोधो जितेन्द्रियः ।
मनस्वी ज्ञान-संपन्नः
शुचिर् वीर्य-समन्वितः ॥१२॥

महोरस्करो महेष्वासो

सु-ललाटः सु-विक्रमः

पीन-वक्षा विशालाक्षो

प्रजानां च हिते रतः

यशस्वी *

* वश्यः समाधिमान्

१०^१ व_३ गूढ-जाश्रुर्.१०^२ व_३ सिद्ध-विक्रमः.१२^१ व_३ शौर्य-वीर्य-समन्वितः.

१^१ क_१ म_{५.११} प्रीति^१, म_३ क्षांति^१,
म_३ दीप्ति^१ ~ नीति^१.
१^२ म_{५.१.१.१०} धीमान् ~ धीमान्.
१^३ क_१ म_{१.३.६ ८.११.१२} < व_१ >
विपुलांसो, म_३ विपुलाक्षो, म_{५.५.०.१०}
विशालाक्षो.

१०^३ म_३ < व_१ (प्राप्ते) व_३ > सु-सुगवो ~
सु-शिरा.११^१ म_३ विपुलाक्षः ~ विशालाक्षः .११^२ म_{५.१.८-१०} कुल-नन्दनः ~ शुभ-
लक्षणः .१२^१ म_५ जितात्मा च ~ जित-क्रोधो.< म_{५.५.८-१०.१०} पीन-वक्षा विशा-
लाक्षो >

१२^२ जधिपाठः द < म_५ >
प्रजापति-समः श्रीमान्
धाता रिपु-निपूदनः ।८॥
(द_{१२} विधाता रिपु-सूदनः,

वङ्ग-विशेषाः १.१.२१	१.१.२२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.१९
०नन्दि०	<p>स चैक-प्रिय-दर्शनः । रामः सर्व-गुणोपेतः कौसल्यानन्द-वर्धनः ॥१५॥ समुद्र इव गाम्भीर्ये स्थैर्ये च हिमवान् इव । विष्णुना सदृशो वीर्ये सोमवत् प्रिय-दर्शनः ॥१६॥ कालाभि-सदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवी-समः । धन-देन समस् त्यागे सत्ये ऽप्य् अन्-उपमः सदा ॥१७॥</p>	<p>सदैव प्रिय-दर्शनः स च * धैर्येण * * * धर्म इवापरः</p>
<p>१५^५ <क_१ म_{११} नन्दि^०> १६^५ व_१ बुद्ध्या तुल्यो बृहस्पतिः १७^५ व_२ सत्ये ~ सत्ये ऽप्य् .</p>	<p>१५^५ <द_४ स चैक-> क_१ म_{१.२.६} ७.११ स चैकः, म_{४.१} सदा च, म_{५.८} १०.१२ सौम्यश् च. १५^५ म_{४.५.८-१०.१२} सौम्यः ~ रामः. १६^५ क_१ म_{११} इव ~ इव. क_१ म_{२.११} धैर्ये च भगवान् इव, म_६ धैर्ये चानुपमः सदा. १७^५ क_१ म_{११} क्रोधो, म_{७.१०.१२} कोपे १७^५ क_१ म_{११} दनदास्य, म_{१.२.६} <व_{१.२}> धन-दस्य. म_{४.५.८-१०.१२} चार्थे ~ त्यागे. म_{२.३} (म_२ प्रान्ते) मत्स्येव्. म_{१.४.५} ७-१०.१२ सत्ये च ~ सत्ये ऽप्य् . म_{४.५.८} १०.१२ अन्-उपम-श्रुतिः.</p>	<p>द_{२.३} सदैक- द_१ वै ~ व <म_७ स च ~ रामः ></p>
<p>१७^५ अधिपाठः म_{१-५.७-१०.१२} व रञ्जयामास स्व-गुणैर् उदारैर् य इमाः प्रजाः ।१२*। (१^५ व_३ रञ्जयत्य् एव ~ रञ्जयामास. व_२ स ~ स्व. म_{१.७} स्व-गुणै रञ्जयामास. व_१ रमयामास (प्रान्ते रञ्जयामास) स गुणैर् . * म_{१-३.७.९.१०} व तैर् ~ य)</p>		

वङ्ग विशेषा
११२५

११२५

तम् एवं-गुण-संपन्नं
रामं सत्य-पराक्रमम् ।
ज्येष्ठं श्रेष्ठ-गुणैर युक्तं
पिता दशरथः सुतम् ॥ १८ ॥
यौवराज्येन संयोज्यम्
इत्येव स महा-युतिः ।
तस्याभिप्रेक्त-संभारं
दृष्ट्वा केरुप-वंश-जा ॥ १९ ॥
पूर्वं दत्त-चरा राजा
वरम् एनम् अयाचत ।

मित्रं * *

ऐच्छत् श्रीत्या मही-पतिः
* संभारान्
* भाषीय कैकयी
* * देवी

* एतम् *

अत पर म_{१-५} ८-१० १२ ३
वस्त्राद् भतो राम इति नामैतत् तस्य विद्युन्म ॥ १३ ॥
(१ व_१ ततो ~ भतो
२ म_{११} नाम तत् ~ नामैतत्
म_{१-२} ३ ४ ५ ~ तस्य
म_१ ७ विद्युत्)

व_१ सर्वं गुणोपेत ~ श्रेष्ठ गुणैर युक्त

१८^१ क_१ म_१ ११ नास्ति ॥
१८^२ म_१ १ ७क ~ एव
१८^३ क_१ म_१ १ ३ ४ ५ ११ १३ राम ~ उच्यते
क_१ म_१ ११ अमेर गुणैर, म_१ १३ आवं
गुणैर, म_१ ६ अमे (म_१ अस्व) गुणैर,
म_१ ११ (म_१ प्रले) सार्ध-गुणैर,
म_१ ५ श्रेष्ठर गुणैर
१८^४ म_१ ८ राजा ~ पिता
क_१ म_१ ८ ८ ११ १२ स्वय ~ सुत

१९^१ क_१ म_१ ११ सयुक्तम्, म_१ सयुक्तम् ~
सयोक्तुम्
१९^२ क_१ म_१ ११ मिहाभृति ~ महा युति
म_१ ५ ५ < व_१ > मतिः ~ युति
१९^३ क_१ म_१ १ ८ ८ ११ १३ कैकेय, म_१ ५
कैकय

व_१ *पति ~ *युतिः (म_१ ते *युति)

२०^१ व_१ राजा ~ राजा.

१८^४ मविषाट इ < म_१ >
प्रकृतीनां हितैर युक्त
प्रकृति मित्र-काव्यया ॥ १४ ॥

१९^१ < म_१ ११ *सभारान् >
६११ भाषीयि

पङ्क-विशेषाः
१.१.२९

१.१.२९

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.२८

विवासनं च रामस्य
भरतस्याभिषेचनम् ॥२०॥
स सत्य-वचनाद् राजा
धर्म-पाशेन संयतः ।
विवासयामास सुतं
रामं दशरथः प्रियम् ॥२१॥
स जगाम वनं वीरः
प्रतिज्ञाम् अनुपालयन् ।
पितुर् वचन-निर्देशात्
कैकेय्याः प्रिय-कारणात् ॥२२॥
तं यान्तम् अनुजो धीमान्
भ्रातरं रामम् अग्रजम् ।
लक्ष्मणो नाम विनयाद्
अनुवव्राज वीर्यवान् ॥२३॥
सर्व-लक्षण-संपन्ना
भार्या चैनम् अनुव्रता ।
अनुवव्राज वैदेही
सीता नाम शुभ-व्रता ॥२४॥

तं व्रजन्तं प्रियो भ्राता
लक्ष्मणो ऽनुजगाम ह ।
स्नेहाद् विनय-संपन्नः
सुमित्रानन्द-वर्धनः ॥

नारीणाम् उत्तमा वधूः
सीताप्य् अनुव्रता रामं

२१^१ म६.१२ सत्य-पाशेन.
क_१ म_{१.११-१३} < द_{२-१०-१२} >
संयुतः, म६.१२.१० वंशितः .
२१^२ म_{१.११-१३} < व_२ द_२ > राजा ~ रामं.
२२^२ म_६ < व_२ > कैकेय्याः .
२३^१ म६.१२ भ्राता भ्रातरम् * .
२३^२ म६.१२ राम ~ नाम.

द_२ सुतं ~ प्रियं.
द_{१२} कैकेयी-.

२३^२ भाषपाठः द < म_६ >
भ्रातरं दयितो भ्रातुः
सौभ्रात्रम् अनुदर्शयन् ॥
रामस्य दयिता भार्या
निस्थं प्राण-समा हिता ।
जनकस्य कुले जाता
देव-मायेव निर्मिता ॥१५॥

< व_३ प्रान्ते नारीणाम् उत्तमा सती >

< म_६ सीता प्राण-समा हिता >

२४^१ व_३ चैतम् ~ चैनम्.

२४^२ व_{१,३} (व_१ प्रान्ते) पति-व्रता.

म६.१०.१२ रामं ~ नाम.

वङ्ग-विशेषाः
१.१.३७

१.१.३५

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.३३

रम्यम् आवसथं तत्र
कृत्वा रामः स-लक्ष्मणः ।
उवास सीतया सार्धं
वल्कलाजिन-संवृतः ॥२८॥
श्रीमद्भिस् तैस् त्रिभिः सार्धं
चित्रकूटो रराज सः ।
अधिष्ठितो यथा मेरुः
श्री-वैश्रवण-शंकरैः ॥२९॥
चित्रकूटं गते रामे
पुत्र-शोकार्दितस् तदा ।
राजा दशरथः स्वर्गम्
अगमद् विलपन् सुतम् ॥३०॥

* * कृत्वा

रममाणा वने त्रयः

देव-गन्धर्व-संकाशास्
तत्र ते न्यवसन् सुखम्

पुत्र-शोकातुरस् *

जगाम * *

२८^१ व_२ चित्रम् ~ रम्यम्.

२८^२ व_४ चतुर्थ-पत्र-प्रारम्भः ॥
व_१ उवाच ~ उवास.

२८^५ अधिपाठः व_{१-३} (व_२ प्रान्ते, इतर-इस्तश् च)
वास्तु-पूजां च तत्रैव
चक्रुस् ते सु-समाहिताः ।
देव-गन्धर्व-संकाशा
न्यवसन् प्रथमं त्रयः ॥१८*॥
(^१व_{१,२} ततश् चक्रे ~ च तत्रैव.
^१व_{१,२} कुसुमैः ~ चक्रुस् ते)

२९^१ व_२ ततः ~ त्रिभिः.२७^३ अधिपाठः म_{१,२,४,१०,१३} (म_{२,१०} प्रान्ते,
इतर-इस्तश् च) १६*॥२७^५ म_{१,२,४,६-९,११,१३} भारद्वाजस्य ~ भ^०.

क_१ म_{११} सातकं, म_२ साकं ~ सार्धं
(म_२ प्रान्ते साद्धं)

२८^५ म_{८,१०,१२} संयुतः ~ संवृतः.<म_{१०} कृत्वा>२८^३ <म_{१०} रममाणा वने त्रयः>२९^५ म_{४,९} श्री-सुकुन्द-महेश्वरैः.३०^१ म_१ <व_१> चित्रकूटे.३०^३ म_{४,९} (व्यत्यासेन ३०^३) राजा दश-
रथः स्वर्गम्.<द_५ शोकार्दितः >३०^३ म_{४,९} (व्यत्यासेन ३०^३) पुत्र-शोका-
र्दितस् तदा.द_६ तथा ~ तदा.

मङ्ग विभाषाः १.१४०	१.१३०	दक्षिणापथ विज्ञेयाः १.१३०
<p>राजत्वे स पुरस्कृतः</p>	<p>गते तस्मिन् तु भरतो वमिष्ठ प्रसूयैर् दिजैः । प्रचोदितो ऽपि राज्याय नैच्छद् राज्यं महा-यथाः ॥३१॥</p> <p>मृते पितरि धर्मात्मा राज्य-राष्ट्र-पुरस्कृतः । राज्य-लोभं परित्यज्य रामं द्रष्टुम् उपागतः ॥३२॥</p>	<p>* तु तस्मिन् *</p> <p>नियुज्यमानो *</p> <p>* * महा-बलः</p> <p>स जगाम वनं वीरो राम-पाद-प्रसादकः । गत्वा तु स महात्मानं रामं सत्य-पराक्रमम् ॥ अथाचद् भ्रातरं रामम् आर्य-भान-पुरस्कृतः । त्यम् एव राजा धर्म-ज्ञ इति रामं वचो ऽब्रवीत् ॥ रामो ऽपि परमोदारः सु-सुप्तः सु-महा-यथाः । न चैच्छद् पितरु आदेशाद् राज्यं रामो महा-बलः ॥</p>
<p>१०* अर्षिघातः व, १ (व, भान्ते, इतर इत्यन् च) राम प्रवासनं कृत्वा पितृन् च निघ्न तथा । भरतो विलम्बापार्तो मातृकाद् आगतो बहू ॥१९०॥</p>	<p>३१* म, च-तु</p> <p>३१* म, ११ प्रचोदितो ~ प्रचोदितो</p> <p>३१* म, ११ महा यथा म, ११ भरतश् च महा यथा</p>	<p>६, ११ ११ सुप्त ~ गते < म, ११ ११ तु तस्मिन् ></p> <p>१६०. १० सु ~ य</p>
<p>३२* < म, १० ११ राजत्वे स पुरस्कृत > व, सु परस्कृत (भान्त स पुर*)</p>	<p>३२* अर्षिघाट व, स जगाम शवादेवम नमोऽपि दक्षिणापथ शीका ॥</p> <p>३२* अर्षिघाट म, अथाचद् भ्रातरं रामम् आर्ये भाव पुरस्कृतम् । न चैच्छद् परमं महान् राम मोक्षतु महा-यथा ॥ ३२.० ॥</p>	
<p>३२* अर्षिघाट व अथाचद् भ्रातरं रामम् आर्य भाव पुरस्कृतम् । गृहान राज्य धर्मात्मन् इति राम वचो ऽब्रवीत् ॥ प्रसाद्यमानो ऽपि यथा नैषच्छद् राज्यं महा-यथा ॥३००॥ (१* व, नास्ति ॥ १* व, 'पुरस्कृतम्)</p>		

पद्म-विशेषाः १.१.४६	१.१.४२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.४३
लब्ध्वा स *	<p>पादुके चास्य राज्याय न्यासं दत्त्वा पुनः पुनः । निवर्तयामास तदा भरतं भरताग्रजः ॥३३॥ स कामम् अन्-अवाप्यैव गृहीत्वा राम-पादुके । नान्दि-ग्रामे ऽकरोद् राज्यं रामागमन-काङ्क्षया ॥३४॥ आशङ्कमानश् च पुनः पौर-जानपदागमम् । रामो ऽपि हित्वा तं शैलं प्रययौ दण्डकं वनम् ॥३५॥ विराधं राक्षसं हत्वा शर-भङ्गं ददर्श ह । सुतीक्ष्णं चाप्य् अगस्त्यं च अगस्त्य-भ्रातरं तथा ॥३६॥ अगस्त्य-वचनाच् चैव जग्राहेन्द्रं धनुस् तदा । आलभ्य परम-प्रीतस् तूष्णीं चाक्षय-सायकौ ॥३७॥</p>	<p>* ततो राम-पादाच् उपस्पृशन् रामस् तु पुनर् आलक्ष्य नागरस्य जनस्य च । तत्रागमनम् एकाग्रो दण्डकान् प्रविवेश ह ॥ * शरासनम् खड्गं च * तूष्णीं *</p>
३४ ^v अधिपाठः व गते तु भरते रामो धर्म-पाशेन यन्त्रित. ॥२२*॥	३३ ⁱ <३.१.११ तदा>	३४ ^v अधिपाठः व गते तु भरते श्रीमान् सस्य-सन्धो जितेन्द्रियः । २३* ।
	३५ ^v म्, अगमद् ~ प्रययौ.	३५ ^v अधिपाठः द <व> प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजीव-लोचनः । २४* ।
३७ ⁱ <म.१.१०.१२ लब्ध्वा च (म, स)> ३७ ^v अधिपाठः व (व, ^{i-v} प्राप्ते, व, ^२ सर्व प्राप्ते) <ग, > अतीत्य शर-भङ्गं च अगस्त्यं च महा-मुनिम् ।	३६ ⁱ म.१.१०. चाप्य् ~ च.	

वङ्ग-विशेषा
१.१५१

१.१५५

दक्षिणापथ-विशेषा
१.१५६

वसवसु तस्य रामस्य
वने जन-चरैः सह ।
रक्षोभ्यः काम-रूपिभ्य
श्रुपयोऽभ्यागमन् भयात् ॥३८॥

रामं कमल-पत्रार्थं
शरण्यां शरणीपिणः ।
महेन्द्रम् इव दुर-धर्पं
बाण-उज्ज-धनुस्-धरम् ॥३९॥

तेन तत्र सह भ्रात्रा
जनस्थान-निवासिनी ।
विरूपिता श्रुपेनखा
राक्षसी काम-रूपिणी ॥४०॥

श्रुपयोऽभ्यागमन् सर्वे
वधायासुर-रक्षमाम्
स तेषां प्रतिशुभ्राण
राक्षसानां तथा वने ।
प्रतिज्ञातश्च च रामेण
पथः संपाति रक्षमाम् ।
श्रुपीणाम् अत्रि-कल्पानां
दण्डकारण्य-वासिनाम् ॥
* तत्रैव वमता

सोऽभिवाद्य पयो श्रीमाम्
भनसुवां च सु वताम् ॥
देवाः पञ्चवटी नाम
तत्र वागम् अकल्पयत् ॥३५०॥
(^१ व_१-५ देवाः पञ्चवटी,
व, प्राप्ते देवाः पञ्चवटी)

३८^१ व, नास्ति ॥
३८^२ क, म-६ < व_१ > तत्र ~ तस्य
३८^३ म, काम रूपेभ्य.
३९^१ म, ध्यागमन्
३९^२ म, शरणीपिणां, म, ६ < ११, शरणाधिनि
३९^३ म, वादि चिद् इव दुर धरम्

^१ व, ६०, ११ तदा, द, लयो ~ तथा

< ३९^१ आवाड व, ५
स तेषां प्रतिशुभ्राण
राक्षसानां तथा वने ।
प्रतिज्ञातम् तु रामेण
पथः संपाति रक्षमाम् ॥३९०॥
(^१ व, निघण श्रुपया ~ प्रतिशुभ्राण) >

४०^१ म, ६ < ११ ११ 'निवासिना,
विरूपिता इति श्रुपीण च
प्रत्यय ॥
४०^२ विद् मन्वु श्रुपेणला । व४म्
उत्तरादि ॥

द, श्रुपेणनी

पद-विशेषाः
१.१.५५

१.१.५०

दक्षिणायन-विशेषाः
१.१.५०

एकम् * *

ततः शूर्पनखा-वाक्यात्
आगतान् सर्व-राक्षसान् ।
सर्वं च दूषणं चैव
रक्षस्य त्रिधिर एव च ॥४१॥
निजगान् वने रामो
घोरान्शु तान् सर्व-राक्षसान् ।
तेषाम् अनुवर्तं चैव
महन्नाणि चतुर-दश ॥४२॥
ततो ज्ञाति-वधं भुञ्चा
गवणः क्रोध-भूर्जिनः ।
सहायं वरयामास
मारीचं नाम राक्षसम् ॥४३॥
वार्यमाणो ऽपि चकृद्यो
मारीचेन ग गवणः ।

उद्युक्तान् *
} * त्रिधिरसं *
} दूषणं चैव राक्षसम्
* रणे रामश्च
तेषां चैव पदानुगान्
रक्षसां निहतान् आसन्

वार्यमाणः सु-चकृद्यो

४१^१ त, त्रिधिरसं तथा ~ त्रिधिर एव च

४१^१ ~ ४२^१ च, मारीच ॥

४२^१ < ५... पने >

४२^१ < म_{१-१०}... एकम् >

< ५, घोरान् >

< म_{१-१०}... रणे >
५, मारीच ~ रामम्.

४३^१ अपिपाठः द
वने तस्मिन् निवसन्ना
जगन्नाथान-निवासिना ॥२००॥
(* ५८-११ 'निवासिना')

४३^१ अपिपाठः व
रक्षस्य शूर्पनखा-विधुतम् ।
नामतो रामतो नाम काम-रूपो महा-बलः ॥
राक्षसाधिपतिः शूरो ॥२८०॥
(* म_{१-१०}... प_{१-१} 'विभूतः', प, * 'राक्षसम्'.
* ५, म_{१-१०}... प काम-रूपी)

४३^१ म_{१-१०} महाबलः, म_{१-१०} महाबले
~ महाबले.

४३^१ म, काम-रूपी महा-बलः.

४३^१ अपिपाठः म
रावणो रक्षसां श्रेष्ठो
मारीचं सु-महा-बलम् ॥२९०॥

<p>अक्षर विन्यास १ १ ६१</p>	<p>१ १ ५५</p>	<p>दक्षिणापथ विनोदा १ १ ५५</p>
<p>* काल-देशितः</p>	<p>न विरोधो बलवता क्षमो रावण तेन ते ॥४४॥ अन्-आदृत्य तु तद्-वाक्यं रावणः काल-चोदितः । जगाम सह-मारीचो रामाश्रम-पदे ततः ॥४५॥ तेन मायाविना दूरम् अपराह नृपात्मजम् । जहार भार्यां रामस्य हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥४६॥ गृध्रं च निहतं दृष्ट्वा हतां भार्यां च दूर-लभाम् । राघवः शोक-संतप्तो विललापाकृलेन्द्रियः ॥४७॥ ततः स तत्र काकुत्स्थो दग्ध्वा गृध्रं जटायुषम् । कवचं ददौ भूयो दनोः पुत्रं महा-बलम् ॥४८॥ तं स तेनैव कोपेन कवचं घोर-दर्शनम् ।</p>	<p>तस्याश्रम-पदे तदा * नृपात्मजौ गृध्रं हत्वा * * धृत्वा * मैथिलीम् * तेनैव शीकेन गृध्रं दग्ध्वा * मार्गमाणो वने सीतां राक्षसं संदर्श ह । कवचं नाम रूपेण विकृतं घोर-दर्शनम् ॥</p>
<p>४५^१ < म, १, १, ११ > काल-देशितः ।</p>	<p>४४^१ क, म, १, १, ११ राक्षसो रावण तेन ते क, म, १, १, ११ काल आदित, म, १, १, १, १, ११ श्लेष गृध्रं ४५^१ म, १, १, १, ११ अपरायं ~ अपराह</p>	<p>४०, ११ काल नोदित < म, ११ क, नृपात्मजौ ></p>
<p>४६^१ भविष्यत् ४ रावणोऽन्तरम् आलास्य सीतां सुर-मुलोपमाम् ॥६०॥</p>		
	<p>४६^१ < द, १, १, १, ११ > हत्वा गृध्रं ४७^१ क, म, १, १, १, ११ < व, १, १, १, ११ > तु ~ त ४७^१ म, १, १, १, ११ तु ~ त म, १, १, १, ११ बलभाम् ~ दूर-लभाम् ४८^१ म, १, १, १, ११ विललाप मु-दु पित, ४९^१ म, १, १, १, ११ कवच ~ त स म, १, १, १, ११ शरीरेव ~ स तेनैव ४९^१ म, १, १, १, ११ कवचो घम-दर्शनम्</p>	

घङ्ग-विशेषाः
१.१.६५

१.१.५८

दक्षिणापय-विशेषाः
१.१.५९

स च * *

निहत्य काष्ठैर् अदहत्
सो ऽभूद् दिव्य-वपुस् तदा ॥४९॥
कथयामास रामस्य
श्रमणां शवरीं ततः ।
तस्यैव वचनाद् रामो
लक्ष्मणेन सहानघः ।
शवरीं धर्म-निपुणाम्
अभ्यगच्छद् रघूद्वहः ॥५०॥
शवर्या पूजितः सम्यग्
रामो दशरथात्मजः ।
पम्पा-तीरे हनुमता
संगतो वानरेण ह ॥५१॥
हनुमद्-वचनाच्च चैव

तं निहत्य महा-चाहुर्
ददाह स्वरु गतश् च सः ।
स चास्य कथयामास
शवरीं धर्म-चारिणीम् ।
श्रमणीं धर्म-निपुणाम्
अभिगच्छेति राघव ।
सो ऽभिगच्छन् महा-तेजाः
शवरीं शत्रु-सूदनः ॥

४९^v <म_{५.५.७.८.९.१०} स च >

४९^१ म_{२.३} काष्ठेन दहत् .
म_८ तथा ~ तदा .
५०^१ म_{५-६-८.१०.१२} रामाय ~ रामस्य .
५०^१ म_{२-३} श्रावणां, म_{५.६} श्रमणां, म_{७-९}
<व_{१.२}> श्रवणां .
५०^{१-५}, ५०^{५-९} एतयोः लोकार्पयोर् व्यत्यासः
क_१ म_{७.९.११.१३} ॥
५०^१ म_५ तस्य तद् ~ तस्यैव .
५०^v म_८ महा-रघुः, म_९ सहायवान् ~
सहानघः .
५०^v म_९ धर्म-निरताम् .
५०^v म_{७.९} अभिगच्छ रघूद्वह .

द_{७.८} ऽभ्यगच्छन्, द_{९.१०} ऽपि गच्छन् .

५०^v <अधिपाठः क_१ म_{१-३.७.९.११.१३}
अभ्यगच्छन् महा-तेजाः
शवरीं शत्रु-सूदनः ॥३१॥
(^१क_१ म_{११} अभ्यगच्छ, म_२ सो ऽभि-
गच्छन्, म_{१३} अभिगच्छन् .
म_३ महा-चाहुः .
^१क_१ म_{११} शार्भरीं) >

५१^v व_१ वानरेण स सहितः; व_२ वानरेन्द्रेण
संगतः .

५१^v क_१ म_{११} नास्ति ॥
म_{१-३.९.१३} वानरेण स संगतः, म_७
<व_५> वानरेण समागतः .

द_९ संगतो वानरैः सह .

वङ्ग विवेका
११५०

११५२

दक्षिणापथ विवेका
११५१

सुग्रीवेण समागतः ।
सुग्रीवस्य च तत् सर्वं
रामो ज्येष्ठसन् महाबलः ॥५२॥
सुग्रीवश्च तस्य रामस्य
श्रुत्वा वाक्यं महात्मनः ।
चक्रे वानर-राजिन
वैरानुकथनं महत् ॥५३॥
रामे निषेदितं सर्वं
प्रणयाद् दुःखितेन च ।
बालिनश्च च बलं तत्र
कथयामास वानरः ॥५४॥
प्रतिज्ञाते तु रामेण
तदा बालि-वर्धं प्रति ।

सुग्रीवाय * * *
ज्येष्ठस्य रामो *
सुग्रीवश्च चापि तत् सर्वं
* रामस्य वानरः
ततो *
* प्रति
रामायानेदितं *

प्रतिज्ञातं च रामेण
तदा बालि-वर्धं प्रति ।
बालिनश्च च बलं तत्र
कथयामास वानरः ॥

५३^१ व_२, तत्र ~ तस्य५२^१ म_१, १० च समात्, म_{१३} < व_२ >
समागतम्५२^२ क_१, म_{११}, राम दृष्टो ~ रामो ज्येष्ठसन्५३^१ म_१, महा बल५३^२ म_१, ८, १०, ११ इत्येव ~ राजेन५४^१ म_१, प्रकथनेन ~ दुःखितेनम_१, १०, १३ < व_१, १ > हि, म_१, ८, ८ र
इ ~ च५४^२ म_१, ३ बालिन स बलं वैव५४^३ म_१, < व_१, > च ~ तु५४^४ क_१, म_{११}, ततो ~ तदा

६, समाहितः ~ समागत

५२^१ अपिवाट द
भादितश्च यथा दृष्ट
सीतायाश्च च प्रितोपनः (३३०)
(दि ८ १० ११ तद् ~ च)६, १० वैव ~ चापि
६, ११ भादित ~ वानर५३^१ अपिवाट द < म_१, ८, १०, ११, १३ >
चकार सत्य रामेण
मीनश्च वैवा प्र-साक्षिश्च (३३०)< म_१, ८, १०, १३ ततो ~ चक >< ५४ वण्टव ५५ दृष्टोपेण् व्यापारः
म_१, ८ >

पङ्क्त-विशेषाः
१.१.७१

१.१.६५

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.६७

* * दृष्ट्वा

राघवे वालि-वीर्येण
सुग्रीवः शङ्कितो ऽभवत् ॥५५॥

रामः संप्रत्ययं कर्तुं
सुग्रीवे वानराधिपे ।
पादेन दुन्दुभेः कायं
चिक्षेप शत-योजनम् ॥५६॥

विभेद सप्त तालांश् च
शरेणानत-पर्वणा ।
गिरिं रसातलं चैव
जनयंस् तस्य विस्मयम् ॥५७॥
ततः प्रीत-मनास् तस्य
कर्मणा तेन सो ऽभवत् ।

सुग्रीवः शङ्कितश् चासीन्
नित्यं वीर्येण राघवे ।

राघव-प्रत्ययार्थं तु
दुन्दुभेः कायम् उत्तमम् ।
दर्शयामास सुग्रीवो
महा-पर्वत-संनिभम् ॥
उत्स्मयित्वा महा-बाहुः
प्रेक्ष्य चास्थि महा-बलः ।
पादाद्गुह्येन चिक्षेप
संपूर्णं दश-योजनम् ॥

* च पुनः सालान्
सप्तकेन महेषुणा

जनयन् प्रत्ययं तदा

* * तेन

विश्वस्तः स महा-कपिः

५६^१ <फ_१ म_{१.७.११.११} दृष्ट्वा><य_३ कर्तुं>५७^१ <द_{२.७.११.१२} तालाम् ~ सालान्>५७^२ म_{२.३} शरेणकेन राघवः५७^३ म_{२.३} गिरिं ~ गिरिं.५७^४ म_४ प्रत्ययम् ~ विस्मयम्.५८^१ म_{५.६.८.१०.१२} तस्य ~ तेन.५५^१ <म_{२.३} सुग्रीवः शङ्कितश् चासीत्
तद्-वर्धं प्रति राघवे>५६ <ग_४ अष्टौ पादाः । आपाश् चत्वारश्
चरमौ च द्वौ यथा द, मध्यस्थौ तु यथा
म>५८^१ <म_{४.६.८.१०.१२} तेन>५८^२ अपिपाठः उ

सुग्रीवो वानर-श्रेष्ठः परं हर्षम् भवाप च ॥
ततो वानर-राजेन कृत्वा सख्यं महा-बलः ।
प्रत्ययं जनयामास तदान्योऽन्यस्य वै मिथः ॥
समयं तौ ततः कृत्वा नर-वानर-पुंगवौ । ३४०।

(' व_२ महारमना ~ महा-बलः)(' म_{२.३} प्रणयं ~ प्रत्ययं.' म_{२.३} ततो ~ तदा.'' म_{२.३} समयस्)

बह्व विद्याया १ १ ७५	१ १ ९९	दक्षिणापथ वितोनाः १ १ ७०
* शब्देन *	किष्किन्धां राम-सुग्रीवौ जग्मतुस् तौ गुहां वदा ॥५८॥ ततो ऽगर्जद् धरि-वरः सुग्रीवो भेष-नि-स्वनः । तेन नादेन महता निर्जेगाम हरीश्वरः ॥५९॥ ततः सुग्रीव-वचनाद् धत्वा बालिनम् आहवे । सुग्रीवायिव तद्-राज्यं राधव' प्रत्यपादयत् ॥६०॥	* राम-सहितो जगाम च * * * हेम-पिङ्गलः सुग्रीवम् एव तद्-राज्ये
५९ ^१ व. ५ (व, प्रा ते) "भेष ~ 'वर' . ५९ ^२ व. ५ इति पिङ्गल ~ सध नि स्वनः	५८ ^१ क, म, १, १, ११ किष्किन्दी < १, १, ११ सुग्रीवौ > ५८ ^२ क, म, १, १, ११ रां ~ ली म, १, १, ११ बालि रक्षितो, म, १, १, ११ बालि पाक्षितो ~ ली गुहो वदा म, १, १, ११ भीम' ~ सध'	
५९ ^३ अविपाठ व, १ नदन्न् इव स सुग्रीव पूरधामास रोदसी ॥५८॥ (व, पूजधामास, व, प्राप्ते पूर)		५९ ^४ अविपाठ द < म, १, १, ११ > अनुमान्य तदा तारो सुग्रीवेण समागतः । निजधान च तत्रैव शरणीकेन राधव ॥१६०॥ (१ व, १, ११ तलव ~ वदा ११ व, १, ११ मति)
६० ^१ म, १, १, ११ पाचसा ६० ^२ म, १, १, ११ सुग्रीवाय च तद् वाक्य	६० ^३ अविपाठ म, १, १, ११ व (व, १, १, ११ मत्त) अनुशास्य सु रामेण किष्किन्धां प्रविशत इ । चतुरो वार्षिकान् मासान् उवाच समयेन स ॥१६०॥ (१ म, १, १, ११ किष्किन्दी १ म, १, १, ११ पाचसो १ म, १, १, ११ व उपिधा ~ उवाच म, १, १, ११ इ-स)	

वङ्ग-विशेषाः
१.१.८१

१.१.७५

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.७५

स च सर्वान् समानाथ्य
वानरान् वानरर्षभः ।
दिशः प्रस्थापयामास
दिदक्षुर् जनकात्मजाम् ॥६१॥
ततो गृध्रस्य वचनात्
संपातेर् हनुमान् कपिः ।
शत-योजन-विस्तीर्णं
पुप्लुवे मकरालयम् ॥६२॥
ततो लङ्कां समासाद्य
पुरीं रावण-पालिताम् ।
ददर्श सीतां ध्यायन्तीम्
अशोक-वनिकां गताम् ॥६३॥
निवेद्य चाप्य् अभिज्ञानं
प्रवृत्तिं विनिवेद्य च ।
गृहीत्वा प्रत्यभिज्ञानं
मर्दयामास नैर्ऋतान् ॥६४॥
पञ्च मन्त्रि-सुतान् हत्वा
पञ्च सेनाग्रगान् अपि ।
कुमारम् अक्षं निष्पिष्य
ग्रहणं समुपागमत् ॥६५॥

* * * समानीय

* * बली

* लवणार्णवम्
तत्र * *

निवेदयित्वाभिज्ञानं

समाश्वस्य च वैदेहीं

* तोरणम्

} * सेनाग्रगान् *

} सप्त मन्त्रि-सुतान् *

शरम् * च *

६१^१ व_२ ततः ~ स च.

< म_२ समानीय >

६१^२ म_७ वलवान् ~ वानरान्.

६१^५ म_{४-६.८.१०.१२} विचेतुं ~ दिदक्षुर्.

६२^१ म_{४.१०} वचसा.

६२^५ म_{१-३} पुप्लुवे, म_{५.६.१२.१३} < ६१० >
पुप्लुवे.

म_{५-७.९.१०} मकराकरम्.

६३^{३-६४^५} म_{५.६.८.१२} नास्ति ॥

६३^५ क_१ म_{१.१३} वनिका- ~ वनिकां.

६४^१ क_१ म_{११} अविज्ञानं.

६४^{२-३} क_१ म_{११} नास्ति ॥

६४^५ क_१ म_{११} नैर्ऋतम्.

६५^३ म_{१३} निष्पिष्य ~ निष्पिष्य.

६४^३ द_{१-५.१२} च निवेद्य ~ विनिवेद्य.

द_१ निष्पीड्य.

६५^५ द_८ समुपागतः.

वह्न विभोषा
११८६

११८०

दक्षिणापथ विभोषा
११८०

अस्त्राद् उन्मोच्य चात्मानं
ज्ञात्वा पैतामहाद् वरान् ।
ममर्षं रक्षसां वीरो
यन्त्रणां तां यहच्छया ॥६६॥
ततो दग्ध्वा पुरीं लङ्कां
पुनर दृष्टा च मैथिलीम् ।
समाश्वास्य च वैदेहीं
पुनर् आयान् महा-नपिः ॥६७॥
सोऽभिमगम्य महात्मानं
कृत्वा रामं प्रदक्षिणम् ।
निवेदयामास सदा
दृष्टा सीता मयेति वै ॥६८॥
ततः सुग्रीव-सहितो
गत्वा तीरं महोदधेः ।
समुद्रं क्षोभयामास
शैरु आदित्य-संनिभैः ॥६९॥
दर्यायामास चात्मानं
समुद्रो राधवस्य च ।

अस्त्रेणोन्मुक्तम् आत्मानं
* पैतामहाद् वरान्
* राक्षसान् *
यन्त्रिणसु तान् *

श्रुते सीता * *
रामाय भियम् आत्पातुं

न्यवेदयन् अमेयात्मा
* सीवेति तच्चतः

समुद्रः सरितां पतिः

६६^१ व, ६ विमोच्य (व, प्रान्न प्रमोच्य)
व, ३ (माते) नास्त्रान् मोचयन्
भात्मान, अस्त्रान् नोन्मुच्य चात्मान,
व, अस्त्रान् प्रमोच्य चात्मान

क, म, २, ११, १३ विमोच्य

६६^१ क, म, २, ११, १३ सुत्या, म, ११ < व, १ >
सुत्या (व, पाने ज्ञात्वा)

६६^१ म, १, ११ ममर्षं यन्त्रणां तत्र

६६^१ म, १, ११ यन्त्रद ततो, म, १, ११, १२ राक्ष
सानां ~ यन्त्रणां तां

६७^१ क, म, २, ११ दग्ध्वा पुरी लङ्का,
म, १, ११ पुनर् ~ पुरीं

म, पुनर् दृष्टा च मैथिली

६७^१ ६८^१ क, म, ११, नास्ति ॥

६७-११ मर्षयन्
< म, यन्त्रिणसु तान् >

६७^१ व, हित्वा सीतां तु मैथिलीं६७^१ व, भार्यां दृष्ट्वा तु रामस्य६७^१ व, शीघ्रम् ~ पुनर्७०^१ व, तु ~ च६८^१ व, म, १, ११ नास्ति ॥६९^१ म, १, ११, वचंति ~ संनिभै

म, १, ११, दि, म, १, ११, इ ~ च

वङ्ग-विशेषाः १.१.९१	१.१.८४	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.८३
* सीतापि	<p>समुद्र-वचनाच्च चैव नलः सेतुम् अकारयत् ॥७०॥ तेन गत्वा पुरीं लङ्कां हत्वा तं राक्षसेश्वरम् । अभ्यसिञ्चत् स लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ॥७१॥ ताम् उवाच ततो रामः परुषं जन-संसदि । अ-मृष्यमाणा तत् सीता विवेश ज्वलनं ततः ॥७२॥ स चाग्नि-वचनात् सीतां ज्ञात्वा विगत-कल्मषाम् ॥७३॥</p>	<p>नलं * * * रावणम् आहवे अभिषिच्य च * * सा * * * सती ततो ऽग्निं *</p>
<p>७१ उत्तरार्धात् परं ७४^१-७५^२ व_{१.३.४} । अत उत्तरं ४१* व_{१.४} ॥</p> <p>७२^१ व_३ तस्य ~ जन- ७२^३ व_३ सीता तु, <म_{१.३.७} सीतापि ></p>	<p>७०^१ म_७ जल- ~ नलः. ७१ क_१ म_{११} नास्ति ॥</p> <p>७२ क_१ म_{११} १३ <व_२> नास्ति (व_२ प्रान्ते, इतर-हस्तश् च) ७२^१ म_{४-६.८.१२} सीताम् ऊचे ~ ताम् उवाच. म_{१-३} <व_{१.४}> तत्र ~ जन- ७२^४ म_{२.३} प्रति ~ ततः. ७२ इलोकस्य ७४ पूर्वार्धस्य च व्यत्यासः म_{२.७.१०} ॥</p>	<p>७१^२ अधिपाठः द रामः सीताम् अनुप्राप्य परां व्रीहाम् उपागमत् ।३८*॥ ७१ उत्तरार्धं ७५ पूर्वार्धात् पर द ॥</p>
<p>७२^४ अधिपाठः म_{१-१०.१२} व (व_२ प्रान्ते) ततो वायुः प्रादुर् आसीद् वाग् उवाचाशरीरिणी । देव-दुन्दुभयो नेदुः पुष्प-वृष्टिः पपात च ॥३९*॥ (^१व_२ उच्चैः, व_४ वह्निः ~ वायुः. म_१ ततो तदा वायुर् आसीत्, म_३ तदोत्तमो वायुर् आसीत्. ^४व_४ ह ~ च)</p>	<p>७३^१ म_४ विशनात् ~ ^०वचनात्</p>	<p>७३^२ अधिपाठः द_{८.११} अग्रहीद् अ-मलां रामो वचनाच्च च गुरोस् नदा ।४०*॥</p>

वङ्ग-विशेषाः
१.१.९९

१.१.९१

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.९२

* जटां छित्वा

नन्दि-ग्रामे जटा हित्वा
भ्रातृभिः सह राघवः ।
रामः सीताम् अनुप्राप्य
राज्यं पुनर् अवाप्तवान् ॥७७॥
हृष्टः प्रमुदितो लोकस्
तुष्टः पुष्टः सु-धार्मिकः ।
निर्-आमयो नि-रोगश् च
दुर्-भिक्षायास-वर्जितः ॥७८॥
न पुत्र-मरणं केचित्
पश्यन्ति स्म नराः क्वचित् ।
नार्यश् चाविधवा नित्यं
पति-शुश्रूषणे रताः ॥७९॥
न वात-जं भयं किञ्चिन्
नाप्सु मज्जन्ति जन्तवः ।

* जटां *

* सहितो जनघः

प्रहृष्ट-मुदितो *

* ह् अ-रोगश् *

दुर्-भिक्ष-भय-वर्जितः

द्रक्ष्यन्ति पुरुषाः *

भविष्यन्ति पति-व्रताः

* चाग्नि-जं * *

* वि-शोकश् *

दुर्-भिक्षापाय-वर्जितः

७७^१ <म_{३-६-७-१०-११} जटां.
म_{४-६-७-११} छित्वा>

७७^२ म_{१-१३} अवाप्याथ ~ अनुप्राप्य.७७^४ अधिपठः क_१ म_{१-३-७-९-१३} व

इंजे च विविधैर् यज्ञैर् हत्वा तं लोक-कण्टकम् । ४३* ।

(^२ म_७ देव-~ लोक-)अतः परं क_१ (^{२-४} क_१ उप्तं) म_{१-३-७-९-१३} व, ७७^४ परंम_{४-६-८-१०-११} (^{३-६} म_{११} उप्तं)

सीतया सहितः श्रीमान् रमे च मुदितः सुखी ।

पालयामास चैवेमाः पितृवन् मुदिताः प्रजाः ।

अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथात्मजः ॥४४*॥

(^२ म_{४-५-९} सुखितः ~ मुदितः. ^१ म_३ रामो ~ राजा)

७८^१ व_२ निर्-आधारो ~ वि-शोकश् च.
<म_७ वि-शोकश्>

७८^१ म_{१२} हृष्टा ~ हृष्टः.म_{४-५-९-१०} लोकैस्.७८^२ म_{२-३} उन्मिल्यः ~ तुष्टः.म_{४-६-८-१०} < द_१ > अभिरामश् ~

नि-रोगश् .

७८^४ <व_३ दुर्-भिक्षायासं>द_{१-३} प्रहृष्टो मुदितो.७९^१ द_{१-१२} किञ्चित् ~ केचित्.७९^४ म_{४-९-१०} भवृं ~ पतिं.

बह्व विद्यायाः
११ १०२

११ ११४

दक्षिणाय विद्यायाः
११ ११५

नैवान्धस् *

न चाग्नि-जं भयं किंचिद्
यथा कृत-युगे तथा ॥८०॥

न तस्य राष्ट्रे विधवा
ना-नायस् तत्र ना-युध ।
न दुर-गतो न कृपणो
न व्याध्य-आतो ऽभवन् नरः ॥८१॥

अधमेघ-शतैर् इन्द्रा
तथा बहु-सुवर्णकैः ।
गर्गां शत-सहस्राणि
बहूनि स हि दास्यति ॥८२॥

बहून् वर्षांश् च राज्यं स
राषवो वै करिष्यति ।

* वात-जं *

नापि ज्वर-कृतं तथा
न चापि धुद्-भयं तत्र
न तस्त्र-भयं तथा ।
नगराणि च राष्ट्राणि
धन-धान्य-युतानि च ।
नित्यं प्रमुदिताः सर्वे
यथा कृत-युगे तथा ॥

* कोट्य-अयुतं दत्त्वा
प्रद्व-स्तोकं प्रयास्यति
अ-संख्येयं धनं दत्त्वा
प्राज्ञेभ्यो महा-यथाः ।
राज-वंदयान् शत-गुणान्
स्थापयिष्यति राषवः ॥

८०^१ व, तस्य युगे८१^१ < म, १०२ नैवान्धस् >

८२^१ अपिपाठ व, न
न अहो नैव बधियो
नैवान्धः मिय-साहस्र । ४५०१

८०^१ म, नास्ति ॥
म, १०२ १११ १११ युग
८१^१ म, १११ राजवे बधियो

८१^१ म, १०२ १११ दु सितो, म, < व,
भानो > दुर मना ~ दुर गतो
८२^१ म, १०२ भवेन् ~ ऽभवन्

८२^१ म, १०२ सुवर्णक
८२^१ म, १११ इ ~ हि

८२^१ क, म, १०२ वर्षांश् च, म, स्व-वन्दयान्
~ यथाश् च
क, म, १११ राज्यं स, म, १११ १११ राज्या
च, म, १०२ राज्यं च ~ राज्यं स
८३^१ म, १०२ १११ हि विधास्यति ~ वै
करिष्यति.

११ ११५ ज्वर भय

११ ११५ नापि ॥
८२^१ ११ ११५ नापि ॥

११ ११५ गमिष्यति
११ ११५ विद्वद्भ्यो विधि पूर्वकम्
११ ११५ राज वसात्, ११ ११५ राज वसा छत्र
गुणान्, ११ ११५ राज-वसात् छत्र

चङ्ग-विशेषाः
१.१.१०८

१.१.१११

दक्षिणापय-विशेषाः
१.१.१११

चातुर्वर्ष्यं च लोके ऽस्मिन्
स्व-धर्मे स्थापयिष्यति ॥८३॥
दश वर्ष-सहस्राणि
दश वर्ष-शतानि च ।
रामो राज्यम् उपास्यासौ
विष्णु-लोकं गमिष्यति ॥८४॥
इदम् आख्यानम् आयुष्यं
यशस्यं बल-वर्धनम् ।
यः पठेद् राम-चरितं
सर्व-पापैः प्रमुच्यते ॥८५॥
इदं पठन् सदाध्यायं
पुण्य-श्रवण-कीर्तनम् ।
स-पुत्र-पौत्र-स्वजनो
नरः कृच्छ्राद् विमुच्यते ॥८६॥

स्वे स्वे धर्मे नियोक्ष्यति

* * उपासित्वा

ब्रह्म-लोकं *

* पवित्रं पाप-घ्नं

पुण्यं वेदैश्च च संभितम्

एतद् आख्यानम् आयुष्यं

पठन् रामायणं नरः ।

स-पुत्र-पौत्रः स-गणः

प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥

८३^v व_{१.४} धर्मे सं-~ स्व-धर्मे.

८४¹ < म_१ उपासित्वा >

८४^v < व_३ ब्रह्म-लोकं >

द_{१-११} प्रयास्यति ~ गमिष्यति.

८४^v अधिपाठः उ < द_{१.११} चरमा पक्तिर् एव >
स सर्व-गुण-संपन्नः धीमान् ऊर्जित-शासनः ।
यन् मां वृच्छसि वाल्मीके राम एभिर् गुणैर् युतः ॥
नारदस्य वचः श्रुत्वा वाल्मीकिर् इदम् अमवीत् ।
देवर्षे ये त्वया प्रोक्ता गुणाः पुरुष-दुर्-लभाः ।
तेषां तु समवायस् तं सांप्रतं रामम् आधितः ॥४६*॥
(^v म_७ वृत्तः ~ युतः . 'क_१ मुनिर् ~ इदम् .
^{v1} म_{४-१०.१२} < द_{१.११} > एव समावायस्
~ तु समवायस् तं. म_{२.३} समवायं तु ~ समवायस् तं.
क_१ म_{११} आधितं)

८६¹ व_{१.४} < म_{७.८} > इमं ~ इदं.

८६^v व_{१.३} प्रमुच्यते.

८६ म_७ नास्ति ॥

८६¹ म_{२.३} प्रवरो ~ स्वजनो.

८६^v अधिपाठः उ
रामायणम् अ-क्षेपं च तेनैव श्रावितं भवेत् ।
य इदं विदुषां मध्ये पठेच्च छद्वा-समन्वितः ॥४७*॥

वङ्ग-विशेषाः १.२.४	१.२.४	दक्षिणापथ-विशेषाः १.२.३
नारदस्याथ * *	<p>नारदस्य तु तद् वाक्यं श्रुत्वा वाक्य-विशारदः । वाल्मीकिः शिष्य-सहितो नारदं प्रत्यपूजयत् ॥१॥ यथावत् पूजितस् तेन देवर्षिर् नारदस् ततः । तम् आपृच्छ्याभ्यनुज्ञातो जगाम त्रिदशालयम् ॥२॥ स मुहूर्तं गते तस्मिन् देव-लोकाय नारदे । जगाम तमसा-तीरं वाल्मीकिर् मुनि-सत्तमः ॥३॥</p>	<p>पूजयामास धर्मात्मा सह-शिष्यो महा-मुनिः</p> <p>* * तदा आपृष्ट्वाभ्यनुज्ञातः स जगाम विहायसम् देव-लोकं मुनिस् तदा जाह्वव्यास् त्व अ-विदूरतः</p>
१ ^२ <म _{१-३.५-८.१०.१२} नारदस्याथ >	<p>क, तथा ~ तु तद्. म_{४.९.११} च ~ तु. १^२ म_{१३} मतिमतां वरः ~ वाक्य-विशारदः.</p>	
<p>१^३ अधिपाठः उ विस्मयं परमं ययौ ॥ मनसैव च रामाय पूजां चक्रे महा-मुनिः । तं चापि शिष्य-सहितो ।४८*। (१ म_{२-४.९-११.१३} महा-मतिः.)</p>		
<p>२^२ व_३ देवर्षिर् अथ नारदः. ३^२ व_{१.४} नारदः.</p>	<p>१^५-२^३ क, नास्ति ॥ १^५ म_{१३} यथावन् मुनि-सत्तमः. १^५ अधिपाठः म_{१३} पूजयामास धर्मात्मा देवर्षिर् नारदं ततः ।४९*। २^१ म_{१३} यथा च ~ यथावत्. म_{१३} स मुनिर् ~ देवर्षिर्. म_{२.३} <द८.१०> तथा ~ ततः. २^५ क, म_{१-३.७} <व_४> त्रिदिवालयम्. ३^१ म_{१.१३} <द८> मुहूर्तं. ३^१ म_३ तमसा-तीरं. ३^५ म_{१३} कृत्वा परम् इतिः श्रुतिः.</p>	<p><म_{७.१०.११.१३} तदा > २^१ द८-११ <म_{११}> आपृच्छ्याभ्यनुज्ञातः, <म_{१३} आपृष्ट्वा चाभ्यं ></p>

बह्विधोपाः

१२८

१२८

दक्षिणाप्य-विशेषा

१२४

* तीर्थे समं *

स च तत् तीर्थम् आमाद्य
तमसायां महा-धुनिः ।
शिष्यम् आह स्थितं पाद्वे
दृष्ट्वा तीर्थम् अ-कर्दमम् ॥४॥
नि-शब्देरम् इदं तीर्थे
भारद्वाज निशामय ।
पुण्यं चैव प्रसन्नं च
सज्-जनानां यथा मनः ॥५॥
इदं तीर्थे-परं सौम्यं
सु-जलं छस्म-वाल्करम् ।
अस्मिन् एवावगाहिष्ये
तीर्थे जहं तमसा-जलम् ।
यत्कलं त्वम् इहादाय
शीघ्रम् एष आधमात् पुनः ॥६॥

स तु तीरं समामाद्य
तममाया धुनिस् तदा

अकर्दमम् * *
भरद्वाज *
रमणीयं प्रसन्नान्पु
सन्-मनुष्य-मनो यथा

न्यस्यतां कलशम् तात
दीपतां बल्कलं मम ।
इदम् एवावगाहिष्ये
तमसा-तीर्थम् उत्तमम् ॥

४^१ व, पूत ~ च तत्क, म_१, वर ~ च तत्४^२ व, तीर्थेकम् उत्तमम्.

म_{११} तीर ~ तीर्थे
म_१, ११ अ-कहमयम् ~ अ-कर्दमम्

४^३ <क, म_{१-११}, ११ तीर्थे समं>

४^१ <व, ११ भारद्वाज>
४^२ म, मन इदम् ~ यथा मन
४^३ म, नागि ॥
म, सौम्य
४^४ म, स-जल, म_{११} तु मन

<म_१, ११ व, व, च (म_{११} तु) तीरं
तमामाद्य>

४^१ <क, म_१, व, ११, तमसाया>

<क, म, भरद्वाज>

४^१ <अभिपाठ म_{११} १_१, १ (व, व, १^१ व)
न्यस्यतां कलशम् तात
दीपतां बल्कलं मम ।
(म_{११} तावन्-दीपतां ~ तात दीपतां)>

४^१ <म_{११} ववा व>४^४ म_१, व <व, व> तमसा-जले४^१ अभिपाठः च

यथा कालाप्यो न स्यात् तथा साधु विधीयताम् ॥५०॥
(^१ म_१, ११ विगाहताम् ~ विधीयताम्)

अनः ११ <म_१

इदम् एवावगाहिष्ये तमसा-तीर्थम् उत्तमम् ।
एवम् उच्यते भारद्वाजे वाकमीकन महात्मना ।>

घट्ट-विशेषः १.२.१९	१.२.१९	दक्षिणाप्य-विशेषः १.२.१७
रुदन्ती * * *	<p>निशम्य करुणं क्रौञ्चीं क्रन्दन्तीं तां जगात् इदम् ॥१३॥ मा निपाद प्रतिष्ठां त्वम् अगमः शाश्वतीः समाः । यत् क्रौञ्च-मिथुनाद् एकम् अवधीः काम-मोहितम् ॥१४॥ तस्येदम् उक्त्वा वचनं चिन्ताभूत् तद्-अनन्तरम् । शकुनं शोचता ए एव किम् इदं व्याहृतं मया ॥१५॥ मुहूर्तम् इव च ध्यात्वा तद् वाक्यं प्रविमृश्य च । शिष्यम् आह स्थितं पार्श्वे भारद्वाजम् इदं वचः ॥१६॥</p>	<p>* रुदती * इदं वचनम् अत्रवीत् } तस्यैवं ब्रुवतश् चिन्ता } बभूव हृदि वीक्षतः } शोकार्तिनास्य शकुनेः चिन्तयन् स महा-प्राज्ञश् चकार मतिमान् मतिम् । } शिष्यं चैवात्रवीद् वाक्यम् } इदं स मुनि-पुंगवः ॥</p>
१३ ^v व _२ रुदन्तीं च जगाम तम्.	<p>१३^v अषिपाठः म_{१३} अदो वत नृनेन निपादेनाल्प-पुद्गिना । अमंशयं कृतम् इदं लोके कामे विगर्हितम् ॥५४॥</p> <p>म_{२.५.१-११} प्र-~तां.</p> <p>१५^v म_{२.३} शकुनिं, म_{४-६.८.९.११.१२} शकुन्तं</p> <p>१५^v क, एवं, म_{१-३.७} <व_१> एतद् ~ इदं. म_{१३} भाषितं ~ व्याहृतं.</p> <p>क, म_{७.१३} <व_४> तद् ~ च.</p> <p>१६^v क, म_{१.२.१३} वाक्यं तत्.</p> <p>१६^v म_{१३} उवाच शिष्यं भगवान्.</p> <p>१६^v म_{४-६} भरद्वाजम्.</p>	<p>१३^v <म_{१३} रुदतीं> <म_{१३} पुनर वचनम् अत्रवीत् > १४^v द_{११} अवधीत्. १५^v <म_{१३} यथा द> <म_{१३} शोकार्तिनेव शकुनेः></p> <p><अतः परं द १६^v अषिपाठत्वेन म_४ ग्रन्थे निहितम् ></p>

अङ्ग विशेषा १ २ २२	१ २ २२	वृत्तिगणपथ विशेषाः १ २ २०
समायाद् आश्रमं ह्यग्निः	<p>पादैश् चतुर्भिः संयुक्तम् इदं वाक्यं समाश्रयैः । श्रीचतुर्कं मया यस्मात् तस्मात् छुको भवत्व इति ॥१७॥ शिष्यो ज्य तस्य तच्च ह्युत्वा मुनेर् वाक्यम् अन्-उत्तमम् । तथेति प्रतिजग्राह गुरोः प्रीतिं प्रदर्शयन् ॥१८॥ संभाषमाण एवाथ शिष्येण सहितस् तदा । तम् एव चिन्तयन् अर्थम् आश्रमात् स्पर्धवत् ॥१९॥</p>	<p>पाद-बद्धो अक्षर-समस तन्त्री-लय-समान्वितः । श्रीकार्तस्य प्रवृत्तो मे श्लोको भवतु नान्यथा ॥ शिष्यस्य तु तस्य भ्रुवतो प्रतिजग्राह संदृष्टस्य तस्य तुष्टो ऽभवत् गुरुः सो ऽभियेकं ततः कृत्वा तीर्थे तस्मिन् यथा-विधि उपावर्तत वै ह्यग्निः</p>
व, निदर्शयन्	<p>१०^१ म, ए, ए-१२ सदितम् ~ संयुक्तम् . १०^३ म, <व, ए> समाश्रयं १०^४ क, भवत् इति, म, ए, ए-१२ भविष्यति ~ भवत् इति १८^१ म, शिष्यस्य तु, म, स शिष्यस्य ~ शिष्यो ऽथ. १८^२ क, प्रति ~ प्रीतिं. क, विदर्शयन्, म, ए, ए <व, ए> विदर्शयन्, म, ए, एवदर्शयन्, म, इदर्शयन्. १९^१ क, म, ए, ए <व, ए> स भाष्यं, म, ए स भाष्यं, <व, ए स भाष्यं> म, ए, एव ~ एव</p>	<p><म, पाद-बद्धः समस्य चैव> १७^२ <म, यथा ए> <मन पर इ १७^३ भविष्यत्येव म, प्राप्ते निवृत्तम्> <म, भ्रुवतो> १८^१ <म, प्रतिजग्राह संदृष्ट > इ, ए, तुति ~ तुष्ट <म, श्रीतो ऽभूत् स जग्राह-गुरुः> १८^२ भविष्यति: <म, ए सो ऽभियेकं ततः कृत्वा तीर्थे तदा यथा-क्रमम् ।></p>

१९^१-१९^२ व, नास्ति ॥१९^३ व, श्लोकम् ~ अर्थम्१९^४ व, उपायाद् ~ समायाद्

चङ्ग-विशेषाः
१.२.२६

* महा-मुनिम्

स्वयं * *

१.२.२६

तम् अन्वयाद् विनीतात्मा
भारद्वाजो महा-मतिः ।
पूर्णं कलशम् आदाय
शिष्यः परम-संमतः ॥२०॥
स प्रविश्याश्रम-पदं
शिष्येण सह-धर्म-वित् ।
उपविष्टस् ततस् तस्मिन्
वभूव ध्यानम् आस्थितः ॥२१॥
आजगाम ततो ब्रह्मा
लोक-कर्ता स्वयं प्रभुः
तत्र स्वयं-भूः भगवान्
द्रष्टुं तम् ऋषि-सत्तमम् ॥२२॥
वाल्मीकिर् अपि तं दृष्ट्वा
सहस्रोत्थाय वाग्-यतः ।
प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा
तस्थौ परम-विस्मितः ॥२३॥

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.२.२४

भरद्वाजस् ततः शिष्यो
विनीतः श्रुतवान् मुनिः ।
कलशं पूर्णम् आदाय
पृष्ठतोऽनुजगाम ह ॥

* कथाश् चान्याश्
चकार * *

चतुर-मुखो महा-तेजा
* * मुनि-पुंगवम्
* अथ * *

२०^१ म_{४.१२} अन्वियाद्.
२०^२ म_{५.८} भर°.
२०^३ म_{४-६.८.१०-१२} पयः-~पूर्णं.

२१^१ क_१ म_५ संप्रविश्या°.
२१^२ क_१ म_{१.१३} उपविश्यासने तूर्णो
ध्यानम् एवान्वपद्यत.
२२^१ म_४ स्वयं ~ ततो.
क_१ म_{१.३} आजगामाश्रमम् भयो,
म_१ अथाजगाम भगवान्.
२२^२ क_१ म_{१.१३} ब्रह्मा लोक-पितामहः.
म_{४.१-११} ततः ~ स्वयं.

२२^४ म_{४.१.११} मुनि° ~ ऋषि°.
म_{२.३} पुंगवम्.

२३^१ म_{१०.१३} <व_{२.३} द .१.११> प्रयतो
~ प्रणतो.

व_{८.११} गुरोः ~ मुनिः.

<म_{१-३.७.१३} यथा द>

२०^४ <म_{१-३.७} यथा द>

<क_१ म_{१.३} पृष्ठतो मुनि-सत्तमः>

<म_{२.३} चतुर-मुखो महा-तेजा>
द_३ ऋषि° ~ मुनि°.

२३^१ <व_३ भय>

२२^१ <क_१ म_{१.७.१३} स्वयं>

अथ चित्तोपा १२३६	[१२३६]	दक्षिणापथ-चित्तोपाः १२३७
<p>* च तस्मिन् सु</p> <p>व्याधेनानात्म-बुद्धिना * सु-चारु-रवं *</p>	<p>पूजयामास चैर्वनं पापार्प्यासन वन्दनैः । प्रणतो चिधिवच्च चैनं पृष्टान्-आमयम् अ-व्ययम् ॥२४॥ अथोपनिश्य भगवान् आसने परमार्चिते । वाल्मीकये उप्य आसनं स दिदेशान्-अन्तरं ततः ॥२५॥ उपविष्टे ततस् तस्मिन् साक्षात् लोक-पितामहे । तद्-गतैर्नैव मनसा वाल्मीकिर् ध्यानम् आस्थितः ॥२६॥ शोचन् इव स तां क्रौञ्चीं ततः इलोकम् इमं पुनः । जगादान्तर्गत-मना भूत्वा शोक-परायणः ॥२७॥ कृतं पापात्मना कष्टं व्याधेनानात्म-बुद्धिना । यत् सु-चारु-स्वनं क्रौञ्चम् अवधीद् आत्म-चरणात् ॥२८॥</p>	<p>* तं देवं</p> <p>प्रणम्य * *</p> <p>} * महर्षये संदिदिशासनं * * तदा *</p> <p>पापात्मना कृतं कष्टं वैर-ग्रहण-बुद्धिना । यत् तादृशं चारु-रवं क्रौञ्चं हन्याद् अ-चरणात् ॥ शोचन् एव मुहुः क्रौञ्चीम् उपश्लोकम् इमं पुनः । जगात् अन्तर्गत-मना भूत्वा शोक-परायणः ॥</p>
<p>२५^१ व, सप्तो-~अथो</p> <p>२६^१ <म-२-४-११> च तस्मिन् सु</p>	<p>२३^१ अपिषाठ म, अपिषाठपर्यन्तं सप्तमम् आसनेषु चरासने १५४०१</p> <p>२४^१ क, म, पापार्पणम् म, १-२ चन्दनैः ~ चन्दनै म, पापार्पणं तु निवन्दनै</p> <p>२५^१ म, च-स</p>	<p>२४^१ व, चैव, द, चैव-चैव २४^१ व, ११ वृद्धा चैव निर आमयम्</p> <p>२५^१ अपिषाठ द महाणा समनुकाः सो उप्य दक्षविषाद् आसने १५५०१</p>

पङ्क्त-विशेषाः १.२.३४	१.२.३४	दक्षिणापथ-विशेषाः १.२.३२
मच्-छन्दाद् * * *	<p>तम् उवाच ततो ब्रह्मा ग्रहसन् मुनि-सत्तमम् । श्लोक एवास्व् अयं बद्धस् तव वाक्यस्य शोचतः ॥२९॥ स्व-च्छन्दाद् एव ते ब्रह्मन् प्रवृत्तेयं सरस्वती । रामस्य चरितं कृत्स्नं कुरु त्वम् ऋषि-सत्तम ॥३०॥ धर्मात्मनो गुणवतो</p>	<p>* मुनि-पुंगवम् * एव त्वया बद्धो नात्र कार्या विचारणा मच्-छन्दाद् * * *</p>
<p>२७^१ य, यतः ~ स तां.</p> <p>२८^१ <म_६ सु-चार-रयं> य_{१,३} <म_{१०}> स चारु-रयं.</p> <p>२८^४ य, भारत-कारणम्.</p>	<p>म प्रौढ्यं</p> <p>२७^१ म_{४,१} श्लोकम् ~ श्लोकम्. म_४ <य_३> इदं ~ इमं. म_{१३} तम् एवार्थं पुनः पुनः. २७^१ क, न्तकृतं. म_{२-४-६-९-११-१३} जगादात्तमना (म_{६-९} जगादान्तमना) भूत्वा २७^४ म_{४-५-९-११-१३} दुःख-~ भूत्वा. क, श्लोकं ~ श्लोकं.</p> <p>२८^१ म_{१३} कष्टं कृतं पापवता. २८^१ म_{१३} निपादेनाल्प-बुद्धिना. क, स कामातुरं ~ सु-चार स्वने.</p> <p>क, म_{१,७} भवधीत् तम् अ-कारणम्.</p> <p>२९^१ म_{२,३,१०} सत्तमः.</p>	<p><म_४ एव ~ इव. क, म_{४-५-१३} य_{१,२} सुदुः, म, मुनिः ~ स तां></p> <p>^१द_{६-११} जगौ ~ पुनः. ^४द_{६-१३} पुनर् ~ जगात्.</p> <p>२८ म_{१३} यथा द ॥</p> <p>^४द_{७-११} अ-कारणम्.</p> <p>२८^४ <अतः परं म_४ ग्रन्थे द २८ मधिपाठत्वेन निहितम्></p> <p>द_{२,३,४} <म_{१३}> ग्रहस्य मुनि-पुंगवम्.</p>
<p>२९^१ मधिपाठः च महर्षे यद् अयं प्रोक्तस् स्वया प्रौढ्य-वधाभयः ॥५६॥</p>		
<p>२९^१ म_{४-६-९-११-१३} स चास्व् ~ एवास्व्. २९^४ म_{१३} तस्य ~ तव. ३०^१ म_{४,९} प्रवृत्तेव. ३०^४ म_{२,३} रच ~ कुरु. म_{४,१०-११} मुनिं ~ ऋषि .</p> <p>द_{१,७} कुरुष्व ~ कुरु स्वम्.</p>		

<p>पङ्क्त-विशेषा १ २ ३५</p>	<p>१ २ ३५</p>	<p>दक्षिणापथ विशेषा १ २ ३५</p>
	<p>लोके रामस्य धीमतः । घृतं ग्रथय रामस्य यथा ते नारदाय् घृतम् ॥३१॥ रहस्यं च प्रकाशं चै यद् घृतं तस्य धीमतः । रामस्य स-सहायस्य राक्षसानां च सर्वशः ॥३२॥ वैदेह्याय् चैव यद् घृतं प्रकाशं यदि वा रहः । तच्च चाप्य् अ-नित्यं सर्वं निदितं ते सविष्यति ॥३३॥ न ते वाग् अन्-कृता काचिद् अत्र कान्ये भविष्यति ।</p>	<p>* कथय धीरस्य * सह-सौमित्रे * * अ-निदितं * * * * * कान्ये काचिद् अत्र *</p>
	<p>३१^१ म_५ ८ ११ ११ <म_५ ३ द_{१०}> लोकारामस्य, म_५ लोकारामस्य ३१^२ म_५ ३ तद्-ते ३२^१ क, रह प्रकाश-च प्रकाश म_५ ८ ११ ११ प्रकाश ३३^१ क, धार्तां तौ-यद् घृत म_५ ३ अवि-चैव, ३३^२ म_५ ३ नारि ॥ ३३^३ म_५ ३ ८ १० ११ तथाप्य्-तत्प चाप्य् म_५ ३ ३ किंचिद्-सर्वं, ३३^४ म_५ ३ १० वेदित</p>	<p>३१^१ द_{१०} ११ धीरस्य ३२^१ <म_५ ३ सह-सौमित्रे> <म_५ ३ ३ अ-निदितं></p>
	<p>३३^४ अविषाठ च स शब्देण स-द्वारेण सहाय दृशाभेन यद् । भावित भावित चैव गत यच्च चाप्य् अनुदिनम् । यच्च चाप्य् अ-निदितं किंचिद्-निदितं ते सविष्यति ॥५००॥ (३^१ म_५ ८ ११ नारि ॥ १ क, म_५ ३ ११ म_५ ३ स द्वारेण स शब्देण, व, स द्वारेण स पुत्रेण २ म_५ ३ च, व, त्त-यद् ३ म, अगिन-भावित ४ क, म_५ ३ मते, म, तद् तु-एव म_५ ३ कृत चाप्य् अनुदिनम् ५ म_५ ३ मच्च -यच्च, म-नित्यं-अ-निदितं, म_५ ३ व, सर्वं-किंचिद् ६ क, म_५ ३ १० वेदित-निदित)</p>	

घङ्ग-विशेषाः
१.२.४४

१.२.४३

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.२.४९

कुरु राम-कथां पुण्यां
श्लोक-त्रयां मनो-रमाम् ॥३४॥
यावत् स्थास्यन्ति गिरयः
सरितश् च मही-तले ।
तावद् रामायण-कथा
लोकेषु प्रचरिष्यति ॥३५॥
यावद् रामस्य च कथा
त्वत्-कृता प्रचरिष्यति ।
तावद् ऊर्ध्वम् अधश् च त्वं
मल्-लोकेषु निवत्स्यसि ॥३६॥
इत्थ् उक्त्वा भगवान् ब्रह्मा
तत्रैवान्तर्-अधीयत ।
ततः स-शिष्यो वाल्मीकिर्
विस्मयं परमं ययौ ॥३७॥
तस्य शिष्याश् च ततः सर्वे
जगुः श्लोकम् इमं तदा ।

* रामायण-कथा

* * भगवान्
मुनिर् विस्मयम् आययौ

* * * पुनः

३६^२ र, <म_१> लोकेषु ~ स्वत्-कृता.३७^१ व, ततः स शिष्य-सहितो.३७^२ व, वाल्मीकिर् विस्मयं ययौ.व_{२.८} इदं ~ इमं.३४^१ <द, यथा उ>३४^२ म_६ तेन ~ न ते.३५^२ म_{४-६.८-११} विचरिष्यति.३६^१ म_{२.३.१३} <व_३ द_{८.१०}> नास्ति ॥३६^२ म_{५-८} <व_४ द_५> यावत् च रामस्य
कथा.

गं, स-राष्ट्रेण स-दारिण.

म_{४.५} स्वत्-कथा.३६^३ म_{१३} चैव ~ च त्वं.३६^४ म_{४-९.११.१२} मल्-लोके विचरिष्यति.<द_{७.८.१३} वाल्मीकिर्>म_६ विस्मये.म_{१३} गतः ~ ययौ.३८^१ म, ततः ~ तस्य, तस्य ~ ततः.म_{४.९.११} च ते ~ ततः.३८^२ म_{४-६.८-१२} गुरोः ~ जगुः.म_{१३} हिते ~ इमं.म_{१३} तथा ~ तदा.३४^१ <म_{१३} यथा द>३४^२ द_{७.१२} <म_{१३}> दिव्यां ~ पुण्यां.
द_{१.१०} स्वत्-कृता ~ लोकेषु.<म_१ व, रामायण-कथा>द_{७.१२} ऊर्ध्व-गतिश् <म_{२.३} गतिं.
~ ऊर्ध्वम् अधश्.द_{११.१२} <म_{२.१०.१३}> निवत्स्यति.

म.३ वि.सा.पा.
१२४५

१२४५

दक्षिणापथ-वि.सा.पा.
१.९ ४२

सुदुर सुदु. प्रीयमाणा.
प्राहुश् च भृश-विस्मिताः ॥३८॥
समाधैरेश् चतुर्भिर् य.
पादैर् गीतो महारमना ।
सो ऽनुव्याहरणाद् भूयः
श्लोकः श्लोकत्वम् आगतः ॥३९॥
तस्य सुद्धिर् अभूत् तत्र
वाल्मीकिर् अथ धीमतः ।
कृत्स्नं रामायणं श्लोकैर्
हृदयैः करवाण्य अहम् ॥४०॥
उदार-वृत्तार्थ-पदैर् मनो-रमैश्

- • महर्षिणा
- • इयं जाता
- • भावितात्मनः
- • काव्यम्
- • मनो-रमैश्

३९^१ म., पदैर्
क., म., ११ महारमन, म., ११ महा
मना

३९^२ म. ऽनुव्याहरणाद्

३९^३ म., <४, > श्लोक ~ श्लोक

४०^१ क., म., ४ < १ ११ ११ भागमत्

४०^२ म., ११ ततो ~ तस्य, तस्य ~ तत्र

४०^३ क., एव ~ अथ

४०^४ अविपाठ म., ११

कृत्स्नं रामायणं काव्यम्

एष वै महारोम्य अहम् ।

जतो स भगवान् कृत्स्नम्

पुनद् बीजं निगम्य वै ॥१८०॥

४०^५ क., म., ११, करवाम्

४०^६ अविपाठ उ

धर्मं कामार्थ-संबद्धं बहु विप्रार्थं विस्तरम् ।

समुद्रम् एव रसाक्ष्यं श्लोकं भुक्तिं परायणम् ॥५५॥

('म., ४ सर्वं ~ धर्मं' व., ४ (व., ११) धर्मार्थ-कामं' म., ४, ४

'सयुक्तं ~ संबद्धं

'म., अवि ~ ह्व क., म., ४ < ११ रत्नार्थं, म., ११ रक्षार्थं ~ रसाक्ष्यं

'क., म., ४ श्लोके भुक्तिं रसायणम्, म., ४ शान्तेषु भक्तिं रसायणम्,

म., ४ श्लोके भुक्ति-रसायणम्, म., ४ शान्तेषु भक्ति-रसायणम्, व., १

'रसायणम्)

४१^१ म., <४, > उदार वृत्तान्तं

<म., ४ < ११ मनो रमैश्>

<p>मह विद्येयाः १.१.५०</p>	<p>१.१.५०</p> <p>मनः स समस्य प्रकाश कीर्तिमान् । समाधिः प्रत्येक-शरीरं यद्यपि नो यद्यप्य-परं प्राण्यम् उदार-भीर् मुनिः ॥५१॥ इत्यु अर्थे सामाज्ये आदि-वार्त्ते दि-वीयेः समोः १०१</p>	<p>वृत्तियारम्-विद्येयाः १.१.५०</p> <p>मद् अम्य * * *</p>
<p>५१' म, कोनम् - कीर्तिमान्</p> <p>५१' म, उदार-भीर् याम इति.</p>	<p>म, कोनम्, म, उदार, म, उदार-भीर् - कीर्तिमान्, म, उदार-भीर् मद् अर्थेय उदार-भीर् कीर्तिमान्. ५१' म, कोन-वर्त्ते- क, उदार-भीर्. म, उदार-भीर् उदार-भीर्, म, उदार-भीर् इति</p>	<p>५१' म, उदार-भीर् इति</p> <p>मद् उदार-भीर्-याम-अदि-वीये मन-अधुनिक-वर्त्ते-याम-अधुनिक-वर्त्ते । म्युक्त-वर्त्ते-मुनि-वर्त्ते- इति-वर्त्ते-म नो-विद्येय-वर्त्ते-म * * *</p>
<p>म, महापामने दि-वीयेः समो, म, महापामने - दि-वीयेः समो. म, महापामने याम समो - अदि-वार्त्ते दि-वीयेः समो.</p>	<p>म, महापामने, म, महापामने याम समो, म, महापामने याम दि-वीये-समो, म, महापामने - दि-वीयेः समो. म, महापामने महापामने याम, म, भारतीयीये अदि-वार्त्ते इव महापामने मदि-वार्त्ते याम-वार्त्ते महापामने याम, म, महापामने याम - अदि-वार्त्ते म, इत्यु अर्थे (म, मदि-वार्त्ते) सामाज्ये (म, मदि-वार्त्ते) भारतीयीये अदि-वार्त्ते (म, मदि-वार्त्ते, म, मदि-वार्त्ते) इव महापामने मदि-वार्त्ते अदि-वार्त्ते (म, मदि-वार्त्ते) महापामने याम (म, मदि-वार्त्ते) दि-वीयेः (म, मदि-वार्त्ते) समो.</p>	<p>म, मदि-वार्त्ते-याम-वार्त्ते याम-वार्त्ते मदि-वार्त्ते-अदि-वार्त्ते, म, इति मदि-वार्त्ते-याम-वार्त्ते - इत्यु अर्थे सामाज्ये अदि-वार्त्ते. म, मदि-वार्त्ते, म, भारतीयी-वीये याम-वार्त्ते - अदि-वार्त्ते.</p>

श्रीशिवमाह सर्गात् परम् उच्यते इत्यल्लेखेणु सर्वत्रापि धाः

माल-नाम्नस्य रामस्य बाह्वीन्द्रि अगवात् ऊचि ।
 चकार क्रीतं चित्रं विचित्रं पदम् अर्धवत् ॥१॥
 पवित्रं वैष्णवं दिव्यम् इदम् आह्वानम् उक्तम् ।
 वेदैश्च धनुर्भिः समितम् इतिहासं पुरातनम् ॥२॥
 भावधामालं वै विप्रान् सु प्रजात् नित्यतेन्द्रिवात् ।
 भौम्यं माण्डव्यं-नुशिकान् संहिवेणान् स-कोहलात् ॥३॥
 तौ चैवैश्वाकु-दायादौ मुनि वेत्तौ कुशीलवौ ।
 धन्यं यनास्यम् आनुप्यं स्वार्थं स्वल्पं अयनं महत् ॥४॥
 कृपां च तद्वतः कीर्तिं राघवस्य महामयन ।
 इहैवाधैश्च पधर्म्यं च निमित्तेनोपपद्यते ॥५॥
 दृष्टं नीतिग्यं च विदुला त्रयी धामां च कृत्स्नता ।
 य इत् स्थुपात् नित्यं यत् चैव परिकीर्तयेत् ॥६॥
 इह भोगान् वताम् प्राप्य देवैरुपकृतिं तुष्यताम् ॥७॥
 इत्याह्वानम् इदं चैव जनकस्य च धीमत ॥८॥
 पुलस्त्यस्य च देवर्षे कीर्तनं समुदाहृतम् ।
 अभयैवावसाने च राघवस्य महारथन ॥९॥
 कथितं पुष्टि-जननम् इदम् आह्वानम् आदि ।
 अत्र धर्माद्य-म्युक्तं पापानां नाशनं शुभम् ॥१०॥

आदि-काण्डम् इत् श्लोकं विस्तारम् कारय कथ्यते ।
 भयानं नारदं प्रदत्तौ नदी-गमनम् एव च ॥१०॥
 महामो दत्तौ चैव वरं प्राप्तिश्च च पुष्कला ।
 पुत्रार्थे च नरो-दृश्यं मन्त्रेण समुदाहृतम् ॥११॥
 अधमपथं विद्यां चैव वरं प्राप्तिश्च च पुष्कला ।
 भागार्थिनी च देवानाम् आश्रमं परिकीर्तितः ॥१२॥
 रावणस्य वधोपाये मन्त्रो अथ परिकीर्तितः ॥१३॥
 दिव्या च पायसोपनि च पुत्र-जननं दूरस्य च ।
 अशावतरणं चैव मुरागां समुदाहृतम् ॥१४॥
 कौसल्यायां च रामस्य कैकेय्यां मरणस्य च ।
 यमयोश्च सुनिश्रायो सत्यः समुदाहृतः ।
 वातरागां च सर्वेषाम् उद्वानि परिकीर्तितः ॥१५॥
 राज्ञो दशरथस्यैव विद्यामित्राणं सगाम ।
 महानं चैव रामस्य रक्षणार्थं महा क्रमो ॥१६॥
 लक्ष्मणपुत्राणाम् चैव विद्यां प्राप्तिश्च च पुष्कला ।
 अनङ्गाम् वारणं च ताडका-यज्ञं दर्शनम् ॥१७॥
 ताडकायाश्च निषधम् अत्य-लक्ष्मणश्च च कीर्तितः ।
 मिद्राभ्रमं निवासश्च च सत्प्र-नशुणम् एव च ॥१८॥

- २* क, आह्वानम् म्, उक्तम् 'म, १०८ व, संहितम् ~ समितम्
- ३* म, १०९ संहिवेणान्, म, १०९ संहितेनात्, म, सृष्टि, व सार्थिसेनात्, व, १०९ स-कोमलात्, व, स मोतमात्
- ४* क, भावैश्वाकु' म, १०९ तौ तु चैश्वाकु' म, कुशीलवौ 'म, धान्य' म, १०९ पर-स्वार्थं म, १०९
- सौख्यायन
- ५* क, म, कृता, म, १०९ कृत, म, कृत्वा ~ कृतां म, १०९ तन्वता, म, तद्वता, म, नन्दता ~ तद्वत
- ६* म, कामम् ~ धर्मम् 'क, म, 'नोपलभ्यते, म, १०९ नोगामयते म, दृष्ट-नीतिश्च च वर्तते
- ७* म, १०९ यत्-यत्, व, य, चादि ~ चेद क, परिकीर्तितम्, परिकल्पयेत्
- ८* म, श्रेष्ठान् ~ भोगान्
- ९* म, १०९ उच्यते ~ च 'क, म, १०९ यत्, म, यत् च, म, १०९ जय ~ अत्र 'क, म, १०९ य पावन ~ नाशनं म, च महत् ~ शुभम् 'व, तरणम्
- १०* क, म, १०९ इदं ~ इदं 'म, १०९ विस्तारम् 'व, दर्शनम्
- ११* म, १०९ वरं प्राप्ते' च वर्णनम् (म, १०९ दर्शनम्) ११* अविधाः क, म, १०९ ११ (म, ११ भा-१)

- कीर्तनो परिमाणं च यत्रेण परिकीर्तितः ।
 अयोध्या वर्णनं चैव राज्ञो दशरथस्य च ।
 अमल्य-वर्णनं चैव कौसल्यायाम् च वर्णनम् ॥
 ('व, परिकीर्तितम्, व, परिकीर्तितम् 'म, १०९
 'वृत्तानं ~ वर्णनं)
 'म, १०९ च 'म, १०९ ११ मन्त्रेण म, १०९ ११ सत्रेण
 १२ व, क्रान्ते, वरं इत्यत्र व ॥ 'क, तु ~ च 'म, १०९
 कार्यार्थिनी ~ भागार्थिनी 'क, म, समुदाहृतं, म, समुदाहृतं ~ परिकीर्तितं 'क, म, १०९ व, योपाय
 'म, १०९ नात् 'क, म, १०९ व, मन्त्रेण समुदाहृतम्
 म, १०९ ११ मन्त्रश्च च समुदाहृतः
 १३ 'म, १०९ नात् ॥
 'क, म, १०९ दशरथायोरु आश्रम
 'व, (व, ना) समुदाहृतान् ~ परि
 कीर्तितः
 १५* म, १०९ ११ शत्रो ~ राज्ञो 'म, रक्षणार्थं, म, १०९ ११ रथन
 १६ 'म, १०९ ११ 'म, गणम् ~ गमम् 'म, १०९ ११
 ताडका, क, च, ताडका
 १७* क, ताडकायात्, म, १०९ ११ ताडकायात्, म, १०९ ११
 ताडका निषधं चैव 'म, कीर्तनम्, म, कीर्तनम्

सुवाहोर् निधनं चात्र मारीचस्य च भर्त्सनम् ।
 विश्वामित्रस्य चैवर्षेः स्व-वंश-परिकीर्तनम् ॥१८॥
 गङ्गायाः प्रभवश् चैव पवित्रः परिकीर्तितः ।
 दिव्य-गर्भावपतनं कार्त्तिकेयस्य संभवः ॥१९॥
 विशालस्य च राजर्षेर् वंशस्य परिकीर्तनम् ।
 अहल्या-शाप-मोक्षश् च मिथिलायाश् च दर्शनम् ॥२०॥
 दर्शनं यज्ञ-वाटस्य मैथिलस्य च दर्शनम् ।
 चरितं चैव कात्स्न्येन कौशिकस्य महात्मनः ॥२१॥
 कथितं चात्र रामस्य शतानन्देन धीमता ।
 धनुषो भेदनं चैव कन्यायाश् च निवेदनम् ॥२२॥
 राज्ञो दशरथस्येह जनकस्य च संगमः ।
 सीतादीनां च कन्यानां विवाहः समुदाहृतः ॥२३॥
 वधूर् गृहीत्वा नृपतेर् यानं दशरथस्य च ।
 समागमश् च रामस्य जामदग्न्येन धीमता ॥२४॥
 जामदग्न्यस्य लोकानां वधश् चात्रानुकीर्तितः ।
 अयोध्या-संप्रवेशश् च प्रवासो भरतस्य च ॥२५॥
 अयोध्या-वासिनां चैव प्रमोदः परिकीर्त्यते ।
 इत्थं एतत् प्रथमं काण्डम् भादि-काण्डम् इहोच्यते ॥२६॥
 सर्गाश् चैव चतुः-पष्टिः श्लोकानां चैव कीर्त्यते ।

द्वे सहस्रे शतान्य् अष्टौ श्लोकाः पञ्चाशद् एव तु ॥२७॥
 बाल-चर्या हि यत्रोक्ता राघवस्य महात्मनः ।
 अतः परं द्वितीयं तु अयोध्या-काण्ड-संज्ञितम् ॥२८॥
 यत्राभिषेक-संकल्पो न्याघातश् चैव कीर्त्यते ।
 कैकेय्य-अनुनयश् चैव शोको दशरथस्य च ॥२९॥
 वन-प्रयाणं रामस्य लक्ष्मणानुगमस्य तथा ।
 विपादः प्रकृतीनां च तथैव च विसर्जनम् ॥३०॥
 निपादाधिप-संवादः सूतस्य च विसर्जनम् ।
 गङ्गायाश् चाभिसंतारो भरद्वाजस्य दर्शनम् ॥३१॥
 वास्तु-कर्म-निवेशश् च चित्रकूटे महा-गिरौ ।
 उपावृत्ते सुमन्त्रे च राज्ञो मोहागमः परः ॥३२॥
 स्व-शाप-कथनं चैव स्वर्ग-प्राप्तिर् नृपस्य च ।
 भरतागमनं तूर्णं तथा राज-गृहाद् अपि ॥३३॥
 राम-प्रसादनार्थं च भरतस्य महात्मनः ।
 गमनं कीर्त्यते वासो भरद्वाजस्य चाश्रमे ॥३४॥
 दर्शनं चैव रामस्य पितुश् च सलिल-क्रिया ।
 प्रसादनं च रामस्य बहुशः परिकीर्तितम् ॥३५॥
 जायालेर् यत्र वाक्यानि वामदेवस्य चोभयोः ।
 हृद्वक्त्राणां च वंशस्य कीर्तनं समुदाहृतम् ॥३६॥

कीर्तिते. १ क, मन्त्रं, म_{२,३} तंत्रं.

१८ व_२ नास्ति ॥ १ म_{४,९-११} मरणं ~ निधनं. २ क, म_{४,९-७-९} देवर्षेः.

१९ म_१ प्रान्ते ॥ १ म_{४-९-१२} संभवश्. २ व_२ गर्भावतरणं.

२० व_१ विशालस्यापि. ३ म_{४-९-१२} धर्मस्य ~ वंशस्य.
 व_१ वंशश् च परिकीर्तितः. ३ म_{२,३,७} अहल्या. म_२
 अहिल्यायाः शाप-मोक्षो. म_{४,९-१०} निर्मोक्षो ~ मोक्षश्
 च. ४ म_{४,९-१०} मैथिलस्य.

२१ म_१ प्रान्ते ॥ १ म_{४,९-१०} नास्ति ॥ २ म_४ व_३ मिथिलस्य.
 ३ म_१ दर्शनं ~ चरितं.

२२ म_१ प्रान्ते ॥ २ व_१ राघवस्यात्र ~ चात्र रामस्य.

२३ म_१ प्रान्ते ॥ २ क, म_२ संभवः ~ संगमः. ४ क, समु-
 द्दीरितः, व_१ परिकीर्तितः.

२४ म_१ प्रान्ते ॥ ३ म_{२,३} समागमं.

२५ व रोधश् ~ वधश्. म_{७,९-११,१३} च परिकीर्तितः. ४ म_{२,३}
 प्रवेशो ~ प्रवासो.

२६ क, म_{२,३} अयोध्या-वासनं. २ क, म_{१-३} परिकीर्तितः.

२७ म_८ व_३ चात्र ~ चैव. ३ व_३ कथ्यते. ४ क, म_{१-३,७}
 पञ्च-दशैव तु. म_{१,२} व_१ च ~ तु.

२८ म_{४,९-१२} च ~ हि. म_१ या प्रोक्ता ~ यत्रोक्ता. ३ क,

म_{१,७-१२,१३} व तद् ~ तु.

२९ म_{१,२} संघातो ~ संकल्पो. ३ म_{४,९-११} वर्ण्यते ~ कीर्त्यते.
 ३ म_{१-४,९-७-९-११} कैकेयानुनयश् (म_१ कैक०)

३० क, म_{१-३} लक्ष्मणानुगतिस. म_{९,८-१०,११,१३} तदा ~
 तथा.

३१ म_८ व_२ नास्ति ॥ १ म_{४,९-१०} संवासः.

२ क, नास्ति ॥ ३ म_{२,३} निपादाधिप-संवादः (३१ पुनर्-
 उक्तिः) व_४ चापि ~ चाभि. ४ क, म_{३-५,७-१३} भार-
 द्वाजस्य.

३१ अधिपाठः क, म_{१,३,७} व_{१,३,४}

भारद्वाजस्य चैवाज्ञा चित्रकूटस्य दर्शनम् ।

३२ म_{२,३} महात्मनोः ~ महा-गिरौ. ३ म_{४,९-११} तु ~ च.

४ म_{४-९,१३} पुनः, म_८ ततः ~ परः.

३३ म_{१,२} पूर्वं ~ तूर्णं.

३४ म_{२,३} नास्ति ॥ १ म_{४,९-११} प्रसादनं चाथ, म_{५,९-८,१२}
 प्रसादनार्थं च. २ म_८ भरतागमनं तथा.

३ म_८ नास्ति ॥ ३ म_{४-९-१२} चैव ~ वासो. ४ क,

म_{१-३,१०,१२,१३} भारं.

३५ म_{२,३} नास्ति ॥ ४ म_४ परिकीर्त्यते.

३६ क, म_१ राम-देवस्य. ४ वंशस्य कथनं तथा.

चत्वारिह सहस्राणि श्लोकानां कीर्तितानि च ।
 दातं चैवात्र विज्ञेयं श्लोकाः पञ्चाशद् एव तु ॥५६॥
 भतः काण्डं चतुर्थं तु कैटिकन्धिकम् इति स्मृतम् ।
 ऋष्यभूक-गिरि-प्राप्ती राघवस्य महात्मनः ॥५७॥
 हनुमद्-दर्शनं चैव संवादश्च चात्र कीर्त्यते ।
 भारोहणं च शीलस्य ऋष्यभूकस्य कीर्तितम् ॥५८॥
 राम-सुग्रीव-सहयं च बालि-पौरुष-कीर्तनम् ।
 सप्त-ताल-विभेदश्च प्रश्ययोत्पादनं तथा ॥५९॥
 बालि-सुग्रीव-सुखं च बालिनो वध एव च ।
 अन्तःपुर-विलापश्च तारा-कारुण्यम् एव च ॥६०॥
 सुग्रीवस्थाभिषेकश्च करणं चाशमस्य च ।
 विलापो राघवस्यात्र लक्ष्मणेन च सान्त्वनम् ॥६१॥
 प्राचूद्-विलापश्च चैवात्र शरद्-वर्णनम् एव च ।
 विलापश्च चैव शरदि समवस्य च लक्ष्मणम् ॥६२॥
 सुग्रीवं प्रति रामस्य कोपो यत्र च कीर्तितः ।
 रामस्य कोपं विज्ञाय लक्ष्मणस्य च संभ्रमः ॥६३॥
 प्रशमो लक्ष्मणस्याथ दीर्येन गमनं तथा ।
 सुग्रीवस्य यथा चात्र गमनं राघवाश्रमे ॥६४॥
 प्रसादनं च रामस्य वानराणां च संग्रहः ।
 पृथिव्या वर्णनं चैव सुग्रीवेण महात्मना ॥६५॥
 प्रस्थापनं वानराणाम् अङ्गुलीयस्य चार्पणम् ।

हनुमत्-प्रभृतीनां च विन्ध्य-पर्वत-लङ्घनम् ॥६६॥
 स्वयंप्रभा-गुहायाश्च प्रवेश इह कीर्तितः ।
 अ-प्रचृत्ती च वैदेहा विपाद-गमनं महत् ॥६७॥
 प्रायोपवेशनं चात्र वानराणां महात्मनाम् ।
 दर्शनं चात्र संपातेर् गृध्र-राजस्य धीमतः ॥६८॥
 निवेदनं च लङ्काया गृध्र-राजेन धीमता ।
 चतुर्थम् एतत् काण्डं तु कैटिकन्धिकम् इति संज्ञितम् ॥६९॥
 सर्गाश्च चैवात्र विज्ञेयाश्चतु-पष्टिस्तु संख्यया ।
 श्लोकानां द्वे सहस्रे च अष्टौ श्लोक-शतानि च ॥७०॥
 श्लोकानां दातं ज्ञेयं पञ्च-विंशतिश्च एव च ।
 भतः परं प्रवक्ष्यामि काण्डं सुन्दर-संज्ञितम् ॥७१॥
 हनुमत्-प्लवनं यत्र सुरास्याश्च दर्शनम् ।
 मैनाकस्य गिरेश्च चैव दर्शनं परिकीर्तितम् ॥७२॥
 निधनं सिंहिकायाश्च लङ्का-दर्शनम् एव च ।
 प्रवेशश्च चैव लङ्काया वर्णनं विचयस्तथा ॥७३॥
 मार्गणं चैव वैदेहा रावणान्तःपुरे शुभे ।
 दर्शनं पुष्पकस्येह रक्षसां प्रमदा-वनम् ॥७४॥
 दर्शनं राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
 विचयः पुष्पकस्येह जानक्याश्च चैव मार्गणम् ॥७५॥
 अ-दर्शनं च वैदेहाः शोकोपगमनं तथा ।
 प्रविश्याशोक-वनिकां वैदेहाश्च चैव दर्शनम् ॥७६॥

५६^१ म_{२,३} चत्वारि च, ग_८ चत्वारि-^१ क_१ म_{४,१,१,११}
 कथितानि षं (म_{१,०} च). ^१ म_४ विलेयः. ^१ म_{१२} संज्ञितम्
 ~ ए_३ तु.
 ५७^१ म_{१२} नास्ति ॥ ^१ म_{५,७} व_{१,३} परं ~ काण्डं. म_{५,६,८} व_३
 प्रवक्ष्यामि ~ चतुर्थं तु. क_१ च ~ तु. ^१ क_१ म_{१०} कैटिकन्दिः,
 म_{१,३} व_{१,३} कैटिकन्धिकम्, म_{५,७,८} किटिकाम्, म_६
 कैटिकाम्. म_{७,८} काण्ड ~ इति. म_{५,६,८} व_{१,३} संज्ञितम्.
^१ म_८ नास्ति ॥
 ५८^१ म_{१,२,३,७} व_{२,४} चैव ~ चात्र.
 ५९^१ व_{१,४} सप्त-ताल. म_७ व_४ प्रभेदश्च. ^१ म_{१०} हरेः ~ तथा.
 ६०^१ म_७ विलापं, म_{१२} विनाशश्च, व_{१,४} नियासश्च.
 ६१^१ म_{१२} भिषेकस्य ~ भिषेकश्च. ^१ व_१ यौवराज्यं
 च तस्यात्र. ^१ म_{२,३} नास्ति ॥ व_१ लक्ष्मणस्य.
 ६२^१ म_{२,३} नास्ति ॥ ^१ म_१ वर्णनम् ~ लङ्घनम्.
 ६३^१ म_२ नास्ति ॥ ^१ व_३ अश्र ~ यत्र. म_६ व प्रकीर्तितः.
 ६४^१ म_७ व_{३,४} प्रवणं ~ प्रशमो. ^१ म_{५,७,१२} व तथा. ^१ म_{१,३}
 श्रमम्.
 ६५^१ म_६ प्रसादेन. ^१ म_{५,६,११,१२} संगमः. ^१ क_१ म_{४,१,११}
 सर्व ~ चैव.

६६^१ व_३ प्रस्थानं वानराणां च. ^१ व अङ्गुरीयस्य.
 ६७^१ म_{५,६,१२} प्रवेशः परिकीर्तितः. ^१ म_{२,३} अल्पचृत्ती.
^१ म_{१२} नास्ति ॥ ^१ व_{१,३} तथा ~ महत्.
 ६८^१ व_४ दर्शनश्च चैव.
 ६९^१ म_{१२} नास्ति ॥ ^१ म_६ निदर्शनं. ^१ म_२ राजस्य. म_{५,६}
 कीर्तितम् ~ धीमता. ^१ म_{४,६,७,९,११,१३} स्मृतम्, म_{१२}
 कीर्तितम्.
 ७०^१ क_१ म_{२,५,६,१२} संख्या ~ संख्यया. ^१ म_७ व_४ सहस्रे तु,
 म_{१,१०} सहस्रेण.
 ७१^१ क_१ म_{४,९} लङ्घनं, म_{२,३} क्रमणं, म_{१२} सवनं. म_{५,६,८,१२}
 व_{१,४} चैव ~ यत्र. ^१ म_{५,६,८,१२} सिंहिकायाश्च.
 ७२^१ म_{११} नास्ति ॥ ^१ म_{५,६,८,१२} नास्ति ॥ ^१ म_{१,४} विजयस्त,
 म_१ विषयस्त, म_७ चिन्तयस्त.
 ७३^१ म_{५,६,८,१२} नास्ति ॥ ^१ क_१ मार्गणम्. ^१ व_२ तथा ~ शुभे.
^१ म_{१,३,७,१३} व आपानस्य च वर्णनम्.
 ७४^१ क_१ म_{४,९} नास्ति ॥ ^१ म_{५,६,८,११,१२} प्रवेशो ~ दर्शनं.
^१ म_{२,३} विजयं, न_{१०} दर्शनं ~ विचयः.
 ७५^१ क_१ म_{४,७,९} नास्ति ॥ ^१ म_{५,६,१२} व_{१,३}
 अ-दर्शनं.

प्रवेशो रावणस्यैव शश्वत् प्रमदा-वनम् ।
 प्रलोभन च सीताया रावणस्य च भर्त्सनम् ॥७०॥
 तर्जन राक्षसीनां च हनुमद् द्रोणं तथा ।
 चूडा मणि प्रदानं च प्रतिसदरा एव च ॥७१॥
 वन ममङ्ग ऋणाणां राक्षसानां च गर्जनम् ।
 किङ्कराणां वधस्य चैव मन्त्रिण पुत्र-वधस्य तथा ॥७२॥
 कीर्तित इन्द्र-पुत्र च हनुमन् मेघनादयो ।
 ब्रह्मास्त्रेण च वन्द्यो वै मारुते परमाद्भुत ॥७३॥
 निवेदन च दूतस्य भर्त्सनं च हनुमत ।
 लादगुलोरीपन चैव लङ्का-श्रावणं तथैव च ॥७४॥
 सीताया द्रोणं भूय प्रत्यागमनम् एव च ।
 जाम्बवत् प्रभुत्वम् चैव हस्तिनि सह सगम ॥७५॥
 तथा मधुवन प्राप्तिर मधुना च विलोपनम् ।
 द्रोणं देव-मार्गेण च भङ्गो मधु-व्यनस्य च ॥७६॥
 इन्द्र प्रभुत्वानां च हरीणां राम द्रोणम् ।
 हनुमत पतिव्रद्धो रावणेण मर्यामनः ॥७७॥
 प्रभुत्वम् चैव सीताया मणि दान तथैव च ।
 लङ्काया द्रोणं चैव द्रोणं रावणस्य च ॥७८॥
 सीताया द्रोणं चैव प्रतिसदरा एव च ।
 दुर्गा-कर्म विधानं च राक्षसानां विधेष्टिम् ॥७९॥
 भनोक्त-वज्रिका मङ्ग हुर्यस्य च विनाशनम् ।
 यप्रैतत् कथयामास हनुमन् राघवाय वै ॥८०॥
 यत्र सुभीरु-सन्निधौ राघवा सह-सङ्गमन ।

महता हस्तिनेत्रेण प्रयवौ दक्षिणा मुख ॥८१॥
 सर्वे च सहिता यत्र निविष्टा सागर मणि ।
 इष्ट् पतत् सुन्दर-काण्ड पद्मम परिधीर्निनम् ॥८२॥
 सयोगाम् अत्र सख्या च काण्डे सुन्दर-सन्निधे ।
 चत्वारिंशत् प्रययु चैव सगतां च समुद्राटना ॥८३॥
 श्लोकानां द्वे सङ्घे च चत्वारिंशत् च पद्म च ।
 अत्र पर तु पठ च पुत्र-काण्डम् इति स्तुम् ॥८४॥
 यत्र रामो महा-बाहु सागर समुद्रपरिणम् ।
 यत्र लङ्का विगमिषुर् मन्त्रयासात् राघव ॥८५॥
 प्रस्य च रावये भुव्या मन्त्रयामास राघव ।
 श्रामार्थी यत्र रामेण उपेष्टम् आह विभीषणः ॥८६॥
 सुप्यतां मैथिली राजन् स्वल्प अस्तु गरास्य न ।
 पतत् चि परम धेयो विपरीतो उनयो भवेत् ॥८७॥
 परम् उक्तो दशमीं च क्रोध-माल-श्लोकन ।
 उचान यत्र पाद्रेण भ्रान्तर वै विभीषणम् ॥८८॥
 रावण च पतिवधश्च पुञ्जि सचिवे सह ।
 भाग्येन्दु राघवाभ्यास गदा पाणिर् विभीषण ॥८९॥
 अभिपिण्डश्च च रामेण लङ्का-नागरे विभीषण ।
 सागरात् तोषयत् आश्रय प्रयत्नेन महात्मना ॥९०॥
 यत्र रामस्य मरम् समुद्रस्य च द्रोणम् ।
 नल-मेतु क्रिया चैव सागराशुभने तथा ॥९१॥
 वरण चैव घोरास्य सागरस्य महात्मन ।
 सुबलामादुन चैव चार प्रतिधिर् एव च ॥९२॥

७० म. नाति ॥ १. क. म. नाति ॥ २. राक्षसेन्द्रस्य
 ७१ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७२ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७३ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७४ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७५ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७६ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७७ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७८ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ७९ म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित
 ८० म. य. ३ तात्तित, य. गर्जित

८० म. १० १२ व 'भङ्गो' च, भिन्नानम् 'म. १० ११
 पद्-यत्र
 ८१ म. ३ वर्षं समाहित यत्र म. १० ११ सर्वे च समा
 हितान् तत्र 'म. १० १० ११ व पद्मम काण्ड
 सुन्दर व. ३ नाम-पति'
 ९० क. म. १० ११ वत्र-अत्र 'क. मङ्गल 'व. ३
 सगो सत्यर्ष उदाहृता
 ९१ म. १० ११ व-तु
 ९२ म. १० ११ सगर-सागर
 ९३ म. १० ११ नाम-क. 'व-म' 'म. १० ११ विपरीत
 ९४ व. ३ कोपु 'व. ३, व. ३ च-वै
 ९५ क. व. ३ म. स ~ च 'क. श्रवती म. १० ११ 'व्याप
 ९६ क. व. ३ म. स ~ च 'क. श्रवती म. १० ११ 'काले-लङ्का'
 ९७ क. व. ३ म. स ~ च 'क. श्रवती म. १० ११ 'प्रयत्नेन
 ९८ म. १० ११ नति । 'म. १० ११ 'साधर-साध
 'म. १० ११ आशाय-आशाय 'म. १० ११ 'साधर-साध
 'म. १० ११ महापुत्रम् 'म. १० ११ 'साधर-साध
 'म. १० ११ तथा लङ्काशोभन म. १० ११ (म. १० ११) वात प्रतिनि
 एव च

शुक-सारण-वाक्यं च वानरानीक-दर्शनम् ।
 मन्त्रणं राक्षसेन्द्रस्य माया-राम-शिरः-क्रिया ॥१००॥
 वाक्यानि सरमायाश् च सीताशवासनम् एव च ।
 यत्र माल्यवतो वाक्यं लङ्काया गुप्तिर एव च ॥१०१॥
 मन्त्रणं राघव-बले चराणां च प्रवेशनम् ।
 सुवेलारोहणं चैव तथा लङ्कावरोधनम् ॥१०२॥
 समारम्भश् च युद्धस्य द्वन्द्व-युद्ध-प्रवर्तनम् ।
 सुसप्त-यज्ञकोपादि-वधो यन्नामुशब्दितः ॥१०३॥
 रात्रि-युद्ध-विधानं च शर-बन्धस् तथैव च ।
 सुपर्ण-दर्शनं चैव अस्त्र-बन्धस्य मोक्षणम् ॥१०४॥
 धूम्राक्षस्य वधश् चैव तथैवाकम्पनस्य च ।
 प्रहस्तस्य वधश् चैव प्रभङ्गो रावणस्य च ॥१०५॥
 दुर्ग-कर्म-विधानं च कुम्भकर्ण-प्रवोधनम् ।
 दर्शनं कुम्भकर्णस्य संप्रभो रावणस्य च ॥१०६॥
 निर्याणं कुम्भकर्णस्य वानराणां च संभ्रमः ।
 सुग्रीव-ग्रहणं चैव मोक्षश् चात्र कीर्त्यते ॥१०७॥
 वधश् च कुम्भकर्णस्य राघवात् समुदाहृतः ।
 नरान्तक-वधश् चात्र देवान्तक-वधस् तथा ॥१०८॥
 महापार्श्व-वधश् चात्र अतिकाय-वधस् तथा ।

मेघनादास्त्र-मोहश् च स-सैन्ये राघवे तथा ॥१०९॥
 औषध्य-आनयनाश् चापि प्रबोधश् च हनूमता ।
 उक्तं मिहार-युद्धं च वधः कुम्भ-निकुम्भयोः ॥११०॥
 मकराक्ष-वधश् चात्र निर्गमो रावणेः पुनः ।
 माया-सीता-वधश् चात्र मेघनाद-वधस् तथा ॥१११॥
 क्रोधश् च राक्षसेन्द्रस्य तथा निष्टानकं महद् ।
 रावणस्य च निर्याणं विरूपाक्ष-वधस् तथा ॥११२॥
 मत्तस्यापि वधश् चात्र उन्मत्त-वध एव च ।
 राघवस्य च वाक्यानि भर्त्सनं रावणस्य च ॥११३॥
 राम-रावणयोश् चैव अस्त्र-युद्धं महारमनोः ।
 लक्ष्मणस्य वधश् चैव विलापो राघवस्य च ॥११४॥
 औषध्य-आनयनं चैव लक्ष्मणोत्थानम् एव च ।
 प्रदानं देव-राजेन रथस्य च महारमना ॥११५॥
 मातलेर् दर्शनं चैव शक्र-वाक्य-निवेदनम् ।
 संग्रामे राक्षसेन्द्रस्य प्रभङ्गो रावणस्य च ॥११६॥
 सारथेर् भर्त्सनं चैव रावणेन दुरारमनोः ।
 देवानो विग्रहश् चैव गगने दानवैः सह ॥११७॥
 द्वैरथं च महा-घोरं सप्ताहं क्षिति-कम्पनम् ।
 वधश् च राक्षसेन्द्रस्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥११८॥

१००^१ म_{२,३} वानराणां च, म_{४,५} वानरानेक-^१ क_१ म_५ मन्त्राणां
 ~ मन्त्रणं, ^२ व_२ नास्ति ॥ ^३ म_{२,३} संग्रामः शिरसः क्रिया.
 म_७ व_४ तथा ~ क्रिया.
 १०१^१ व_२ नास्ति ॥
 १०२^१ क_१, म_{१,५-७,१२} चाराणां, म_{२,३} वानराणां, व_२ वलानां.
 १०३^१ क_१, म_{४,५} नास्ति ॥ ^२ म_{५,६,१२} आरम्भश् चैव
 युद्धस्य. ^३ म_{२,३} द्वन्द्व-युद्धं प्रवर्तते. ^४ क_१, म_{५,१०} सप्तम्,
 म_१ सुयुद्धं (प्रान्ते सुसप्तं) ^५ क_१ म_{४,५,१०} यत्राशु
 शब्दितः, व_२ यत्र विशब्दितः.
 १०४-१०६ व_२ नास्ति ॥
 १०७^१ म_{१,२} रामं ~ रात्रिं. ^२ म_{५,६,१२} सर्पं ~ शरं. ^३ म_६
 सपर्णं ~ सुपर्णं.
 १०८^१ म_{१,२} व_{३,४} नास्ति ॥
 १०९^१ म_{२,३,६,१२} राघवस्य ~ रावणस्य.
 १०७^३ म_६ हरणं ~ ग्रहणं.
 १०८^१ व_३ वधस् त्रिशिरसश् चैव. ^२ क_१, म_{४,६,७,९-११,१३}
 नरान्तं ~ नरान्तकं. म_{५,६,९,१२} चव ~ चात्र.
^३ अधिपाठः म_{१-३,५-७,१२} व_{१,२,४}
 महोदर-वधश् चात्र वधस् त्रिशिरसस् तथा ।
 १०९^१ म_{१,१२} व_{१,२,४} चैव ~ चात्र. ^२ म_१ अतिपाद्वं ~ अति-
 कायं. ^३ व_३ नास्ति ॥ ^४ म_{३,५,६} मोक्षश् ~ मोहश्.

११०^१ म_{२,३} अवध्य-आनयनं, म_{४,५} औषध्य-आनयनश्, म_७
 औषध्य-आनयनं, म_{१२} औषध्य-आनयणश्, म_{१२} चैव ~ चापि.
^२ म_{५,६,१२} संप्रबोधो ~ प्रबोधश् च. ^३ म_१, व_४ उल्काभि-
 हरणं युद्धं (व_४ चैव), म_{२,३} उल्कासिहरिणं युद्धं,
 म_{५,६,१०,१२} उल्का-नीहार-युद्धं, म_७ उल्कासिहरणं चैव,
 व_३ उल्कासिहार-युद्धं.
 १११^१ म_{२,५,६,१२} चैव ~ चात्र. ^२ व_३ निहतो ~ निर्गमो.
 म_{५,६,१२} रावणस्य च. ^३ म_{१,२} व_३ चैव ~ चात्र. ^४ म_२
 उन्मत्तमवध एव च.
 ११२^१ म_{२,५} नास्ति ॥ म_{५,६,१२} व_१, वि- ~ च.
 ११३^१ म_१ नास्ति ॥ ^२ म_५ चैव ~ चात्र. ^३ व_{१,५} चोन्मत्तं ~
 उन्मत्तं. ^४ म_{६,१२} रावणस्य. ^५ म_{१,२} राघवस्य.
 ११४^१ म_{१,५-७,१०} शस्त्रं, व_{२,४} द्वन्द्वं ~ अस्त्रं. म_५ महात्मनः.
^२ व_३ चापि ~ चैव.
 ११५^१ म_{१,३} औषध्यं.
^२ अधिपाठः म_{५,६,१०,१२}
 मन्दोदर्यास् तथा केशाकर्षणं चागदेन च ।
^३ म_{२,३,६} राज्येन. ^४ क_१, म_{४,५,१०} महात्मनः.
 ११६^१ व_{१,२} संग्रामो.
 ११७^१ म_७ विग्रहं. ^२ म_५ गहने, म_५ गमने ~ गगने.
 ११८^१ म_{४,६} द्वै. म_६ रथे, म_{१०} रथं. ^२ म_{५,६,१२} भूमिं,

इति पठम् इदं काण्डं युद्ध-काण्डम् इति स्थानम् ।
 सर्गाणां तु शतं त्रयं पञ्च सर्गाणं तथैव च ॥११९॥
 काण्डे एव अस्मिन् तथा सख्या श्लोकानां चात्र शब्दते ।
 चाचार्यं एव सहस्राणि पञ्च श्लोकं शतानि च ॥१२०॥
 अत्र एव अश्वमुद्रय नाम श्लोकरं प्रपञ्चयेत् ।
 यत्र रावणं दारानां विलासं समुदाहृतम् ॥१२१॥
 विभीषणाभिषेकम् च सत्कारो रावणस्य च ।
 हनुमत् सप्रवेशञ्च च मैथिल्यायां चैव दर्शनम् ॥१२२॥
 सीताया निर्गमणं चैव रामेण च समागम ।
 भर्तृन चैव सीताया रावणेण महात्मना ॥१२३॥
 पत्न्याण चैव वैदेह्याश्च तथा चाग्निं प्रवेशनम् ।
 अग्निं प्रवेशे च तदा अन्दाह परमाद्भुतम् ॥१२४॥
 महादानी च सर्वेषां देवानाम् इदं दर्शनम् ।
 धृष्ट श्वशुरस्य देवस्य दर्शनं चात्र कीर्त्यते ॥१२५॥
 विषामहादं वरस्य चापि तितुरं दर्शनम् एव च ।
 कैकेय्या चाप नारायं षण्डं चिदुरं दर्शनम् एव च ॥१२६॥
 वाक्रव् वरस्य सप्तसिद्धिं दर्शनं प्रतिजीवनम् ।
 रत्नानां सविभागाश्च च राक्षसद्वय महात्मनः ।
 पुष्करतीर्थेण चैव राघवस्य महात्मनः ॥१२७॥
 चातुराणां च सर्वेषां राक्षसानां तथैव च ॥१२८॥

म. ११९, व. ४ प्रकृतम् म. १२०, व. ४ उदाहृतम् ~ इति स्थानम्
 ११९' म. ४ व. ४ अत्रयं म. १२०, व. ४ अत्रयं ~ तु
 १२०' म. ४ नास्ति ॥ म. १२०, व. ४ चापि, म. १२०, व. ४ चैव ~
 चात्र म. १२०, व. ४ विविपत्ते ॥ चात्र शब्दते क. म. १२०, व. ४
 अत्र ~ एव म. १२०, व. ४ सर्गाणं तथैव च
 १२१' क. चक्षते, म. १२०, व. ४ चक्षते क. म. १२०, व. ४ नारीणां
 ~ दारानां.
 १२२' क. म. १२०, सत्कारो, म. १२०, व. ४ सत्कारो (म. १२०),
 म. १२०, व. ४ सत्कारो व. चापि ~ चैव
 १२३' म. १२०, चात्र ~ चैव क. म. १२०, रावणेण ~ रामेण च
 क. महात्मना
 १२४' म. १२०, पत्न्याणम्, म. १२०, व. ४ नवैवाग्निं म. १२०, व. ४
 व. तथा ~ तदा म. १२०, व. ४ अन्दाह म. १२०, व. ४
 परमाद्भुतम् ।
 १२५' म. १२०, विष्णुर् आरीना म. १२०, व. ४ चात्र ~ चात्र.
 १२६' क. म. १२०, विषामह म. १२०, व. ४ वरस्य ~ वरस्य क. म. १२०, व. ४
 चात्र ~ चापि व. ४ वरं प्राप्तिं म. १२०, व. ४ तितुरं ~ तितुर
 १२७' म. १२०, मोक्षम् ~ नारायं वरस्य म. १२०, व. ४ जीवन

प्रतिवारं च कथितं विस्तरेण महात्मनः ।
 भद्राभाश्रमं प्राप्तिं कूपेर् दर्शनम् एव च ॥१२९॥
 नन्दिं श्रामं प्रवेशम् च गुरुणा चैव दर्शनम् ।
 अयोध्यायां प्रवेशम् च मनस्य च समागतम् ॥१३०॥
 अभियेकम् च रामस्य प्रसोदो जगत्स्य च ।
 वीरराज्यं प्रदानं च भारतस्य महात्मनः ॥१३१॥
 मुनीनाम् इदं सप्तसिद्धिं उपनिषत् चैव स्मृतम् ।
 प्रसोक्तं विजयाख्यायाम् अहङ्गा-कीर्त्तनं तथा ॥१३२॥
 गीतां प्रियाम् चैव लक्ष्मणेन महात्मना ।
 चात्मकीर्त्तं आश्रम-सप्तसिद्धिं मैथिल्याश्च पात्र कीर्त्तनं ॥१३३॥
 कुशील्यं समुपतिर इदं वाक्यं कुल-सूदये ।
 लज्जाम् वचस्य चात्र दानुस्य प्रकीर्त्तितं ॥१३४॥
 दानुकस्य वचस्य चात्र कुशभयोनिं समागतम् ।
 अन्कारस्य सप्तसिद्धिं श्रोत्रोपाख्यायाम् एव च ॥१३५॥
 अधमेध-समात्मनो गीतं ध्रुवस्य एव च ।
 कावस्य चान्ते विशयं ह्यं पुत्रीं तौ कुशीली ॥१३६॥
 चात्मकीर्त्तं चैव वाक्यानि विलासो राघवस्य च ।
 रनात्क प्रवेशम् च वैदेहा परमाद्भुतं ॥१३७॥
 राघवस्य च सप्तसो दर्शनं परमेष्ठिनः ।
 काल-सुवीरयोः प्राप्तिं स्यागो लक्ष्मणस्य च ॥१३८॥

तथा म. १२०, विभागात्
 १२८' म. १२०, नास्ति ॥ म. १२०, महात्मनाम्, म. १२०, व.
 १२९' म. १२०, नास्ति । म. १२०, अयोध्या
 मार
 १३०' म. १२०, विवेशाय, म. १२०, नास्ति । म. १२०, अयोध्या
 सप्रवेशम्
 १३१' क. म. १२०, प्रयागो, व. प्रवीर, व. प्रसोदी
 १३२' म. १२०, चैव ~ इह क. राजस्य, म. १२०, राश्रम
 म. १२०, अहिवं म. १२०, व. वादमीकाश्रम म. १२०, व. ४
 १३३' व. निश्राम्य म. १२०, व. कथ्यते
 चातु ~ चात्र व. ४ कथ्यते
 १३४' म. १२०, चैव ~ चात्र क. म. १२०, नास्ति ॥ व. महात्मना
 १३५' म. १२०, नास्ति ॥ क. म. १२०, नास्ति म. १२०, अहङ्कारस्य
 १३६' म. १२०, नास्ति ॥ क. राम, म. १२०, नास्ति
 म. १२०, चान्ते ॥ क. म. १२०, व. विनयो मु -
 विज्ञाय स्व म. १२०, व. प्रवेशम् च तौ म. १२०, तौ ह्य
 पुत्रीं
 १३७' व. चापि ~ चैव म. १२०, वाक्यानि
 अविषत् व. ४
 गीतावचस्य अत्र सर्वं लोकं समीक्षितम् ।

सुहृदां चैव पौराणां वानराणां महात्मनाम् ।
महा-प्रस्थान-गमने स्वर्ग-प्राप्तिश् च पुष्कला ॥१३९॥
इत्य् आभ्युदयिकं काण्डं स-भविष्यं सहोत्तरम् ।
नवतिः संख्यया सर्गाः श्लोकानां चात्र कीर्त्यते ॥१४०॥
त्रीणि श्लोक-सहस्राणि नव श्लोक-शतानि च ।
षष्टिः श्लोकास् तथा ज्ञेयाः काण्डे ऽस्मिन् परिसंख्यया ॥१४१॥
सर्गाणां पट् शतानीह विंशतिश् चैव संख्यया ।
इत्य् एतद् राम-संबद्धम् आख्यानम् ऋषि-संयतम् ॥१४२॥

चतुर्विंशति-साहस्रं सर्व-पाप-भयापहम् ।
आख्यानं वैष्णवं दिव्यं कृतं वाल्मीकिना स्वयम् ।
धन्यं यशस्यम् आयुष्यं पुत्रीयं पुष्टि-वर्धनम् ॥१४३॥
पठेद् इमां पर्वणि यः समाहितः
कथां शुचिर् दाशरथेर् महात्मनः ।
विमुच्यते ऽसौ कलुषेण मानवः
सुखं स गच्छेच्च मृतो ऽपि सद्-गतिम् ॥१४४॥

इत्य् आर्षे रामायणे आदि-काण्डे तृतीयः सर्गः ॥

^१ म_७ सीतायाः ~ वैदेह्याः .

१३९^१ म_१ सुहृदो, म_{१२} सुहृदम्. म_{४.७.१.१०.१३} घोरानां.

^२ म_{५-७.१२} व_{२-४} राघवाणां ~ वानराणां.

^{१२} व_१ सुहृदां चैव सर्वेषां पौराणां च महात्मनाम्.

^५ क_१ म_{४.१.११} तु ~ च.

१४०^१ म_८ एतद् ~ इति. ^२ म_२ सहोन्नतम् ~ सहो°. ^५ म_{५.६.८.१२} शब्धते ~ कीर्त्यते.

१४१^१ म_{५-८.१२} तावन्त्य् एव ~ नव श्लोक-. ^५ म_{२.३} कीर्तिताः ~ संख्यया.

१४२^१ म_{२.३} पट् शतानां हि. ^२ व_३ कीर्तिता ~ संख्यया. ^५ म_१ संस्थतम्, म_{२.३} संस्कृतम्, म_{५.६.११.१२} सत्तमः ~ संयतम्.

१४३^१ म_६ पञ्चविंशति°. ^२ म_{५.६.१२} प्रणाशनम् ~ भयापहम्. ^३ म_{५.१२} रुचिरं ~ वैष्णवं. ^५ क_१ म_५ प्रजीयं, म_६ पूजीयं, म_{१२} पूज्येयं.

१४४^१ म_{५.६.१२} शुचेर् ~ शुचिर्. ^५ म_{६.१.१३} व_२ सुखेन, म_{४.५.१०-१२} सुखं च. क_१ म_{४.१२} संगतिम्.

अवसान-वचनम् ॥

अवसान-वचनं म_८ ग्रन्थे नास्ति ॥

म_६ श्री-महा-रामायणे ~ रामायणे.

क_१ म_{२.६.७} आदि-काण्डे अनुक्रमणिकाध्याये (म_{२.७} अनुक्रमणिका नाम) तृतीयः सर्गः, म_१ अनुक्रमणिका, म_३ व_४ अनुक्रमणिका नाम सर्गः, म_{४.५.१२} अनुक्रमणिकाध्यायः (म_{५.१२} ध्याये) तृतीयः सर्गः, म_{६.११} आदि-काण्डे अनुक्रमणिकाध्यायः, म_{१३} बाल-काण्डे वाल्मीकिना विरचिते यनमो नाम सर्गः, व_{२.३} आदि-काण्डे अनुक्रमणिका तृतीयः सर्गः (व_३ समाप्ता ~ तृतीयः सर्गः) ~ आदि-काण्डे तृतीयः सर्गः.

व_१ इत्य् आदि-काण्डे अनुक्रमणिका नाम सर्गः.

वाक्य काण्डम्

दक्षिणापथ विनोदा
१११

[१३२]

षष्ठ विनोदा
१४२

१४२

* पूर्वं *

काव्यस्यान्वेषते *

श्रुत्वा पूर्णं काव्य-बीजं
देवपेदे नारदाद् ऋषिः ।
लोकाद् अन्विष्य भूपशु च
चरितं चरित-व्रतः ॥१॥
उपस्पृश्योदकं सम्पुद्
मुनिः स्थित्वा कृताञ्जलिः ।
प्राचीनाश्रेषु दर्भेषु
काव्यस्यान्वेषयन् गतिम् ।
तपो-चलेन चान्विष्य
चरितं भूरि-चेजसः ॥२॥

श्रुत्वा वस्तु समग्रं तद्
धर्मात्मा धर्म-संदिहत्म् ।
व्यक्तम् अन्वेषते भूयो
यद् वृत्तं तस्य धीमतः ॥

धर्मोऽन्वेषते गतिम्

१: <म., ३> पूर्व

१^१ क, म, ए, ए, ११, ११ मुनि ~ ऋषि
१^२ क, इ, लो, क, म, ए, ११, ११ लो, क, म
१^३ म, ११, वि, क, चरित, तन
२^१ म, ३, स्थित्वा, चैव ~ मुनि स्थित्वा
२^२ म, ३, ११, ११ नारि ॥
२^३ क, म, ए, ११, ११ चलिने च तेजसा

२: <व, धर्मोऽन्विष्य वाग्-वचः>

२^४ कविघटः द
शाम-रुद्रमण-सीतामी
शाशा दुवारपेन च ।
स भाषेण स-नाट्येण
यत् प्राप्त तत्र तद्वचन ॥
इति त आदिन चैव
गतिर् वा यत् च चरितम् ।
तत् सर्वं धर्मं वीर्येण
यथावत् समपश्यति ॥
स्त्री-मूर्त्तयेन च तदा
यत् प्राप्त चरणा वने ।
सर्व-मन्त्रेण रामेण
तत् सर्वं चान्वेषयन् ॥
तत्र वदन्ति धर्मोऽन्वेष
तत् सर्वं योगम् आदिषण ।
पुरा यत् तत्र विद्वेष
पाण्डु भामलक यथा ॥
तत् सर्वं तद्वचनो दद्या
धर्मेण स महा-मुनि ।

वङ्ग-विशेषाः

१.४.५

१.४.५

दक्षिणापथ-विशेषाः

१.३.१२

जन्म रामस्य सु-महद्
वीर्यं सर्वानुकूलताम् ।
लोकस्य प्रियतां क्षान्तिं
सौम्यतां सत्य-वाक्यताम् ॥३॥
मिथिला-गमनं चैव
धनुषश् चैव भेदनम् ।
राम-राम-विवादं च
भयं दशरथस्य च ॥४॥
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-महामुनेः ।

* सत्य-शीलताम्
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-समागमे ।
जानक्याश् च विवाहं च
धनुषश् च विभेदनम् ॥
राम-राम-विवादं च
गुणान् दाशरथेस तथा ।

अभिरामस्य रामस्य
चरितं कर्तुम् उद्यतः ॥
कामार्थ-गुण-संयुक्तं
धर्मार्थ-गुण-विस्तरम् ।
समुद्रम् इव रत्नाढ्यं
सर्व-श्रुति-मनोहरम् ॥
स यथा कथितं पूर्वं
नारदेन महर्षिणा ।
रघु-वंशस्य चरितं
चकार भगवान् ऋषिः ॥६१*॥
(^{११} द.७-१२ समवेक्षितं, द. चान्व-
वैक्षितम् .
^{१८} द. महा-मतिः, द.१.१०. महार्थ-वित्,
द.११ महा-सुनिः.
^{२०} द.१.११ तत् सर्वं ~ चरितं.
^{२१} द.७.११ संपन्नं ~ संयुक्तं.
^{२५} द.८-११ महारमना ~ महर्षिणा.
^{१८} द.८.११ सुनिः ~ ऋषिः)

द. जन्मा ~ सर्वा.

३^३ क, म.५.८.८.१२ चैवां ~ सर्वां.
म, सत्वानुरूपताम् ~ कूलताम्.
३^१ व, कान्ति ~ क्षान्ति.
३^५ म.२.३ क्षान्ति° ~ सत्य°.

३^५ अपिपाठः न,
विश्वामित्रस्य चरितं
मन्त्रालम्भं तथैव च ।
ताडकायाश् च निघनं
यज्ञ-वाट-निदर्शनम् ॥६२*॥

वङ्ग-विशेषाः
१.४.५

१.४.५

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.१२

जन्म रामस्य सु-महद्
वीर्यं सर्वानुकूलताम् ।
लोकस्य प्रियतां क्षान्तिं
सौम्यतां सत्य-वाक्यताम् ॥३॥
मिथिला-गमनं चैव
धनुषश् चैव भेदनम् ।
राम-राम-विवादं च
भयं दशरथस्य च ॥४॥
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-महामुनेः ।

* सत्य-शीलताम्
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-समागमे ।
जानक्याश् च विवाहं च
धनुषश् च विभेदनम् ॥
राम-राम-विवादं च
गुणान् दाशरथेसु तथा ।

अभिरामस्य रामस्य
चरितं कर्तुम् उद्यतः ॥
कामार्थ-गुण-संयुक्तं
धर्मार्थ-गुण-विस्तरम् ।
समुद्रम् इव रत्नाढ्यं
सर्व-श्रुति-मनोहरम् ॥
स यथा कथितं पूर्वं
नारदेन महर्षिणा ।
रघु-वंशस्य चरितं
चकार भगवान् ऋषिः ॥६१॥
(^१ द_{७-१२} समवेक्षितं, द_१ चान्व-
वैक्षितम् .
^{१८} द_८ महा-मतिः, द_{१.१०} महार्थ-वित्,
द_{११} महा-मुनिः.
^{२०} द_{१.११} तत् सर्वं ~ चरितं.
^{२१} द_{७.११} संपन्नं ~ संयुक्तं.
^{२५} द_{८-११} महात्मना ~ महर्षिणा.
^{१८} द_{८.११} मुनिः ~ ऋषिः)

द_७ जन्मा ~ सर्वां.

३^२ क_१ म_{५.६.८.१२} चैवा^० ~ सर्वां.
म_१ सत्वानुरूपताम् ~ कूलताम्.
३^१ व_१ क्षान्तिं ~ क्षान्ति.
३^५ म_{२.३} क्षान्ति^० ~ सत्य^०.

३^५ अपिपाठः व_१
विश्वामित्रस्य चरितं
मन्त्रालम्भं तथैव च ।
ताडकायाश् च निधनं
यज्ञ-वाट-निर्दानम् ॥६२॥

बह्विधाया १५७	१५९	दशिणापथ विधेया १३१३
	<p>तथाभिषेकं रामस्य कैकेय्या दुष्ट-भावताम् ॥५॥ व्याघातं चाभिषेकस्य राघवस्य निवासनम् । राज्ञः शोकं विलापं च</p>	<p>विघातं * रामस्य च *</p>
<p>१ व, पुण्या व, र (व, प्रत्) चर्वा ~ चान्या</p>	<p>४^१ म_२ १ ० १ १० निषिद्धा म_२ १ जनकेन विवाह च ४^२ म_१ ११ चापि ~ यैव</p> <p>४^३ क, म_४ १ ० १ १० विवाहद्वय म_२ १ राम रामस्य द्वयवर ४^४ म, वास्य, म_२ १ शृणां, म_२ १ १० युज, म_२ १ द्वयवर ~ भय म_२ १ धिय</p> <p>१^१ म_२ < द_२ ११ > "भावनी म_२ १ १ १ १० भावनम्, म_२ १ "भाविता</p>	<p>१^१ द_२ १ "सहासने द_२ १ "सहायने द_२ ११ "सहायता १^२ द_२ १० विवाहे</p> <p>५^१ < म_२ ११ विधामित्र सहायन > ५^२ द_२ ११ सदा ~ तथा</p>
	<p>५^१ कथिपाठ म_२ अयोध्या वासिनी यैव प्रसोद् परिकीर्त्यते । इत्थं एतत् प्रथम काण्डम् आदि काण्डम् इत्युच्यते ॥ सगोत्राश्चात्र सन्तु पृष्टि इत्येकानां चात्र कीर्त्यते । दे सद्गच्छे शतान्ध्र अथै इलोका पचाराद् एव तु म काल चयां च प्रसोक्तः राजवस्य महारामन । इत्येका २८४० सगो १४ अत पर द्वितीय तु अयोध्या काण्ड-संज्ञितम् ॥ १३० ॥</p>	<p>< म_२ ११ व, रामस्य च ></p>
	<p>६^१ म_२ १ १० ११ इवायातम् ६^२ क, म_४ १ १० रामस्य च (म_२ ११ तु) महारामन</p>	

वङ्ग-विशेषाः
१.४.९

१.४.८

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.१५

* * विसर्जनम्

मोहं मरणम् एव च ॥६॥
प्रकृतीनां विपादं च
तथैव च विसर्जनम् ।
निषादाधिप-संवादं
सूतस्य च निवर्तनम् ॥७॥
गङ्गायाश् चैव संतारं
भरद्वाजस्य दर्शनम् ।
भरद्वाजाभ्यनुज्ञानाच्च

पर-लोकस्य चाश्रयम्

प्रकृतीनां *

सूतोपावर्तनं तथा

* चापि *

६^३ म_{१-३} <द_१> शोक-
क_१ म_{१२} विपादं, म_५ विवादं, म_६
विपादाश् ~ विलापं.

६^{१-५} म_८ यत्राभिपेक-संकल्पो
व्याघातश् चैव कीर्त्यते ।
कैकेयानुनयश् चैव
शोको दशरथस्य च ॥

७^१ म_१ विपादश्.
म_८ विपादः प्रकृतीनां च.

६^५ <म_{१३} पर-लोकस्य चाश्रये>

७^२ व_१ रामस्य गमनं तथा, व_१ प्रान्ते
तथैव च विसर्जनम्.

७^३ अधिपाठः व_{१-४}
तमसायां निवासं च
प्रजानां च विसर्जनम् । ६४*।
अतः परं व_१
शृङ्गवेर-पुरे वासं
सूतस्य च विसर्जनम् । ६५*।

७^५ <म_{१.७.१०} विसर्जनम् >
व_१ गङ्गा-कूले महात्मनः.

७^{३-५} म_{८.१३} नास्ति ॥
<व_३ निवर्तनम्>

८^{१-२} म_{१३} नास्ति ॥८^१ म_१ तारं च ~ संतारं.

८^२ म_{४.९.१०.१२} भारद्वाजस्य. म_३ शासनम्
~ दर्शनम्.

८^{१-५} म_{५.८} <व_२> नास्ति ॥८^१ म_{४.७.९-१२} भा^०.

म_{१.३} भरद्वाजाभ्यनुज्ञां च, म_२ भरद्वाज-
स्यानुज्ञानाच्च, म_{४.९-११.१३} भ्यनुज्ञानं.

<म_८ चाभि->

बह विरोधा १५११	१५१०	दक्षिणापय विरोधा १३१०
	<p>चित्रकूटस्य दर्शनम् ॥८॥ यास्तु-कर्म निवेशं च भरतागमनं तथा । प्रसादनं च रामस्य पितृय च सलिल-क्रियाम् ॥९॥ पादुकास्त्र अभिषेकं च नन्दि-ग्राम-निवेशनम् । दण्डकारण्य-गमनं</p>	<p>पादुकाप्रथाभिषेकं * *निवासनम्</p>
<p>१०^१ क, पादुका अभिषेक च</p>	<p>१^१ म_१ १८^१ 'निवेशश्च, म_८ 'कर्मणि वेत्ता १^२ म_८ चित्रकूटे महा गिरी १^३ अपिषाठ म_८ वपावृत्ते सुमन्त्र च राज्ञो मोहागमस् तत्र । स्व शाप-कथनं पैत्र स्वर्गं प्राप्तिर् नृपस्य च ॥ भरतागमनं तत्रै तथा राज-पुत्राद् अपि । राम प्रसादनार्थं च भरतागमनं तथा ॥१६०॥ १^४ क, म_१ ५ १ १३ भाद्रवासन (म_१ भाते प्रसादनं), म_१ दर्शनं पैत्र- प्रसादनं १^५ म_१ ३-५ ११ १३ 'क्रिया १^६ अपिषाठ म_८ प्रसादनं च रामस्य बहुशः परिकीर्तित । आचालेर् यत्र वाक्पयानि वशास्य कथनं तथा ॥ प्रतिज्ञा पैत्र रामस्य शमने कोसलात् प्रति ॥६०॥ म_१ १ पादुकायाः वाभिहरण, म_१ पादुकस्त्राभिषेकं च १०^१ क, म_१ १ १३ 'निवेशनम् १०^२ म_१ ३ 'रामेण ~ 'गमनं १०^३ म_८ पादुकाहरणं पैत्र भरतस्य निवेशनम् ॥</p>	

पङ्क्त-विशेषाः
१.४.१३

१.४.१२

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.१९

सुतीक्ष्णेन समागमम् ॥१०॥
अनसूया-समस्यां च
अङ्ग-रागस्य चार्पणम् ।
शरभङ्गाश्रमे वासं
वासवस्य च दर्शनम् ॥११॥
अगस्त्याश्रम-वासं च
अगस्त्याच् च विसर्जनम् ।
समागमं विराधेन
वासं पञ्चवटे तथा ॥१२॥

विराधस्य वधं तथा ॥
दर्शनं शरभङ्गस्य
सुतीक्ष्णेन समागमम् ।
अनसूया-समस्यां च
अङ्ग-रागस्य चार्पणम् ॥
दर्शनं चाप्य् अगस्त्यस्य
धनुषो ग्रहणं तथा ।

नन्दि-भ्राम-निषेदाश् च
मातृणां च विसर्जनम् ।
अयोध्या-संप्रवेदाश् च
दात्रुप्तस्य महात्मनः ॥
काण्डं द्वितीयम् इत्य् उक्तम्
अयोध्या-काण्ड-संज्ञितम् ।
अशीतिः संख्यया सर्गाः ८०
श्लोकानां चात्र कीर्तनम् ॥
त्रीणि श्लोक-महत्त्राणि
नव श्लोक-शतानि च ।
श्लोकानां द्वे शते चैव
पुनः श्लोकाश् च सप्ततिः ४१७०॥
अतः परं तृतीयं तु
आरण्यकम् इति स्मृतम् ।
यत्र रामो महा-बाहुर्
दण्डकान् प्राविशद् वनम् ॥६८*॥

- ११^८ म_{१.७.१३} <द_१> अनुसूया^०.
क_१ म_{४.११.१२} ^०समस्या.
म_{१३} समासाद्य ^०समस्यां च.
म_३ अनुसूयया तु सीतायै.
११^९ म_१ शरभङ्गाश्रमाभ्याशे, म_३ शरभङ्गा-
श्रम-संवासं, म_{४.९-११.१३} शरभङ्गा-
श्रमाभ्याशं.
११^{१०} म_{१३} शक्रेण सह संगमः.
१२^८ क_१ म_{५.६.८.१२} वासश्च.
१२^९ म_{४.९.१०} अगस्त्यस्य ^०अगस्त्याच् च.

- ^३द_३ समासंगम्.
^४द_१ ^०समीपं, द_{१२} ^०सहाय्यं ^०समस्यां.
द_{११} ^०समापत्तिम् ^०समस्यां च.

- ^५द_{१२} अगस्त्य-दर्शनं चैव शूर्पणखयाश्
च दर्शनम्.

सङ्ग विभाषा १४१६	१४१६	दक्षिणापथ विभाषाः १४१६
<p>जटायुषो वधश्च * कवन्ध-ग्रहणं *</p>	<p>हासं शूर्पिनस्त्रायाश्च विरूप-करणं तथा । वधं खर-निक्षिरसोः कथनं रावणस्य च ॥१३॥ मारीचस्य विनाशं च वैदेहा हरणं तथा । जटायोर् निधनं चैव विलापं राघवस्य च ॥१४॥ कवन्ध-दर्शनं चैव कवन्धस्य वधं तथा । शवर्षा दर्शनं चैव पम्पाया दर्शनं तथा ॥१५॥ विलापं चैव पम्पायां राघवस्य महात्मनः ।</p>	<p>शूर्पिणस्त्रयाश्च संवादं उत्थानं * * * वधं चैव } राघवस्य विलापं च } गृध्र-राज-निषेधम् पम्पायाश्च चापि दर्शनम् इनुमद्- * *</p>
<p>१४^१ < म_{१०} जटायुषो वधश्च > व, लक्ष्मणानुगमनं चैव, १४^२ व_२ राघवस्य विलापनम् १४^३ < म_{१०} व_२ ११ १३ महण > १४^४ व_२ चैव दर्शनम् ~ दर्शनं तथा</p>	<p>१३^१ क, म_{१०} १३ कवन्धन, म_६ विव-येन ~ विराघेन १३^२ हस-लेखु शूर्पित्वा शब्दे चापि मवार चापि गारार ॥ म_{१३} हास्य म_{१३} शूर्पिणस्त्रा प्रहार च १४ म_{१०} ११ नासि (व_{११} प्रन्व इतर हसन लिखितम्) १४^१ क, म_{१०} ६८ मारीचिम, म_{१३} मारीचम, म_{१३} रावणस्य ~ मारीचस्य < व_२ विनाश च > १४^२ क, म_{१०} ६८ ११ वैदेही < व_२ शो-ने जटायु निधनम् > म_{१०} < व_२ > विलापो. १४^३ म_{१०} १५ ६ < व_२ > पम्पाया १६^१ अ/पथाट म_६ इति काण्डं शूर्पिणश्च तु भारण्यकम् इति स्मृतम् । सर्गाणां च शतं चैव</p>	<p>१५^१ व_२ ३ ०-८ चैव ~ चापि १५^२ १६^१ व_२ नासि ॥ १५^३ व_८ १० शवरी व_८ ११ कल शूलानं तथा < म_{१०} इनुमद् > व_८ ११ मलय</p>

वङ्ग-विशेषाः
१.४.२०

१.४.१९

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.२६

ऋष्यभूकाभिगमनं
सुग्रीवेण समागमम् ॥१६॥
प्रत्ययोत्पादनं सख्यं
बालि-सुग्रीव-विग्रहम् ।
बालि-प्रमथनं राज्ये
सुग्रीव-प्रतिपादनम् ॥१७॥
तारा-विलाप-शमनं
वर्षा-रात्रि-निवासनम् ।
कोपं राघव-सिंहस्य
बलानाम् उपसंग्रहम् ॥१८॥
दिशः प्रस्थापनं चैव
पृथिव्याश् च निवेदनम् ।
अङ्गुलीय-प्रदानं च
तथैव विल-दर्शनम् ॥१९॥

ऋष्यभूकस्य गमनं

* चैव

तारा-विलापं समयं

अङ्गुलीयक-दानं *
ऋक्षस्य *

सर्गाश् चैव चतुर्दश ॥
चत्वारार्ध-सहस्राणि
श्लोकानां कीर्तितानि च ।
शतं चैवात्र विज्ञेयं
श्लोकाः पञ्चाशद् एव तु ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि
किष्किन्धा-काण्ड-संज्ञितम् ॥६९*॥

१७^१ म_७ प्रत्ययो दर्शनं ~ प्रत्ययोत्पादनं.म_{४.९-११} चैव ~ सख्यं.१७^३ म_{१३} राष्ट्रं ~ राज्ये.क_१ म_{१.१३} < द_{१.१२} > °रात्रं°.१८^३ म_७ कोपो, म_{१३} कोपाद्.१८^४ म_{४-६.८.९.१२} बालानाम्.१९^१ क_१ म_{१.६.८} दिक्षु, म_{१३} < द_३ >
दिशां.म_{१३} < द_३ > चापि ~ चैव.१९^४ म_{१.१२} वलि° ~ विल°.म_{१३} तथा विल-विदर्शनम्.१८^१ द_{११} °विलापनं चैव.< म_{१-४} व_{२.३} विलाप-समयं, म_{७.१०.११}
°विलाप-समयं, म_{१३} °विलाप-संपन्नं >द_४ वर्ष-रात्रिं°, द_{८.९.११} < म_८ >
वर्ष-रात्रं°.द_{११} उपसंगमम्.१९^३ < म_{१३} व_३ अङ्गुलीयक-दानं >१८^३ व_१ °निवासनम्.

बह्विधोपा १४२२	१४२१	दक्षिणापथ विशेषा १४२८
<p>रात्रि- * *</p> <p>२० व, मा ते इतर इत्यर्थे च ॥</p> <p>२०^१ व, मायोपदर्शनं</p>	<p>प्रायोपवेशनं चैव संपातेश्च चैव दर्शनम् । पर्यतारोहणं चैव सागरस्य च लङ्घनम् ॥२०॥ सिंहिका-दर्शनं चैव लङ्का निलय-दर्शनम् । रात्रौ प्रवेशं लङ्काया</p>	<p>* चापि * चापि * * चापि</p> <p>सिंहिकायाश्च निघनं *मलय*</p> <p>* लङ्का-प्रवेशं च</p>
	<p>म_{११} प्रायोपवेश शोक च <द_{११} चैव></p> <p>२०^१ २१^१ म_{११} नाति ॥</p> <p>२०^१ अपिपठ म_८</p> <p>निवेदनं च लङ्कायां शूभ्र राजन कीर्तितम् । अमुर्धम् एतन् काण्डं वै किष्कि-धाम् इति सञ्चितम् ॥ सर्गोत्तरं चैवात्र विश्वाचार चतुः पश्चि त्तु सप्तमया । श्लोकानां च षात शेष पञ्च विंशतिर एव च ॥ अत पर प्रयत्न्यामि काण्डं सुन्दर-सञ्चितम् । हनुमत् सुवनं चैव सिंहिकायाश्च च दर्शनम् ॥२००॥</p>	<p>२०^१ द_{११} चाह~चापि</p>
<p>२१^१ <म_१ ४०१ ११ रात्रि ></p>	<p>२०^१ <द_{१०} ८ ११ चैव></p> <p>२०^१ म_८ मैनाकस्य गिरश्च चैव दर्शनं परिकीर्तितम् ।</p> <p>२१^१ म_१ ४०१ ११ नाति ॥</p> <p>२१^१ म_१ ३ १० लङ्का लय निवृत्तौ म_८ लङ्का दर्शनम् एव च म_८ प्रवेशो</p> <p>२१^१ म_८ प्रवेशे राक्षसगृहस्य रावणस्य दुर-आगतन ।</p>	<p>२०^१ द_८ ११ सागरस्यापि</p> <p>२०^१ अपिपठ * (उत्तरार्धे द_१ ४० ११ नाति)</p> <p>समुद्र-नचनार्थं चैव मैनाकस्य च दर्शनम् । राक्षसी-तर्जितं चैव छायां प्राहस्य दानंम् ॥२०१॥</p> <p>२१^१ <म_८ निघन सिंहिकायाश्च ></p>

चङ्ग-विशेषाः
१.४.२४

१.४.२३

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.३१

चिन्तां हनुमतस्य तथा ॥२१॥
आपान-भूमि-गमनम्
अवरोधस्य दर्शनम् ।
अशोक-वनिका-यानं
सीतायाश्च चापि दर्शनम् ॥२२॥
राक्षसी-तर्जनं चापि
रावणस्य च दर्शनम् ।
संभाषणं च मैथिल्या
अभिज्ञानस्य चार्पणम् ॥२३॥

एकस्यापि विचिन्तनम्

त्रिजटा-स्वप्न-दर्शनम्
अभिज्ञान-प्रदानं च
रावणस्य च दर्शनम्

२१^१ क_१ म_६ चिन्ता.
म_{२.३} चिन्ता हनुमतस्य च.

२१^२ अधिपाठः म_८
विचयः पुष्पकस्येह
जानक्याश्च चैव मार्गणम् ।
भ-दर्शनेन वैदेह्या
अशोकोपगमनं तथा ॥७२॥

२२^१ म_८ नास्ति ॥
२२^२ म_{४.९-११} आपानु^१.
म_{१३} भूमौ.

२२^३ अधिपाठः द
दर्शनं रावणस्यापि
पुष्पकस्य च दर्शनम् ।७३॥
(^१द_{२.३} पुष्पकस्यापि)

२२^१ क_१ म_{११.१३} नास्ति ॥
२२^२ म_{५.६.१२} वनिकायां च.
म_८ प्रविश्याशोक-वनिकां.
२२^३ म_८ वैदेह्याश्च सीतायाश्च.
म_{५-८.१२} <व_{२.४} द_७> चैव ~ चापि.
२२^४ म_{५.१३} नास्ति ॥
२२^५ म_{१-४.९-११} <व_३ द_१> दर्शनं,
<द_७ भर्त्सनं> ~ तर्जनं.
म_{१-४.७.९.११} <द_{१२}> चैव.
म_८ प्रवेशो रावणस्येह.

२३^१ म_८ राम प्रमदा-वनम्.
२३^२ म_८ नास्ति ॥

च_१ राक्षसी-दर्शनं चैव (प्रान्ते राक्षसी-
तर्जनं चापि)

२३^३ च_{१.४} वैदेह्या ~ मैथिल्या.

वङ्ग विद्यायाः १५२७	१५२७	दक्षिणापथ वितोपाः १६१३
<p>पृथ* * *</p> <p>* चैव</p>	<p>मणि प्रदानं सीताया वन-भङ्गं तथैव च । राक्षसी-विद्रवं चैव किंकराणां निवर्हणम् ॥२४॥ ग्रहणं वानरेन्द्रस्य लङ्का-दाहाभिर्दानम् । प्रतिप्रयाणम् एवापि मधूनां भक्षणं तथा ॥२५॥ राघवाश्वासनं चापि मणि-निर्यातनं तथा ।</p>	<p>पृथ* * *</p> <p>* वायु-घ्नोश् च * भिगर्जनम् प्रतिष्ठनम् एवाथ * हरणं *</p>
<p>२४^१ व_१ 'दान च ~ 'प्रदान २४^२ < म_१ व १ १ १ १ १ वृक्ष* > २४^३ व_१ 'राक्षसा ~ राक्षसी'.</p>	<p>< व_१ द_१ वन* > म_१ १ १ १ १ १ भङ्गम् म_१ १ १ १ १ १ विद्रव २४^३ क_१ म_१ १ १ १ १ वध तथा ~ निवर्हणम्</p>	<p>२३^१ द_१ १ १ सीतायाश् चापि भाषण</p>
२४ ^४ अपिवाठ ३		
अमास्य पुत्र निघन सेनापति-वध तथा ।		
अश्वस्य निघन चापि निर्यागेन्द्रजितस् तथा ॥३३०॥		
<p>(* व_१ वाने शृगुर निघनम् एव च * व_१ मेघनादस्य निर्यामम्)</p>	<p>(* म_१ १ १ १ १ १ वधश्च * क_१ म_१ १ १ १ १ निर्याते* म_१ १ १ १ १ १ यागनि* ~ निर्याते* म_१ १ १ निघोण मेघ नादिनः)</p>	
<p>२५^१ व_१ प्रतिपूरणम्</p>	<p>२५^१ म_१ १ १ १ १ नारिण ॥ २५^२ म_१ < व_१ > 'भिगर्जनम् २५^३ * म_१ १ १ १ १ नारिण । २६^१ * म_१ १ १ १ १ समुद्र तरण चैव राघवस्य च विन्दनम् । २६^२ * म_१ १ १ १ १ निर्यागेन्द्रजितस् तथा</p>	
<p>२६^३ अपिवाठ ४ सत समुद्र गमन समुद्रस्य च दर्शनम् । विभीषणागम चैव अभिप्रेक तथैव च ॥३५०॥</p>	<p>२६^३ अपिवाठः ४ यत्र सुग्रीव-महिषो राघव सह-ऋग्मण । महता हरि-सन्धेय प्रवर्षी दक्षिणा मुस ॥ सर्वे च सहित्वात् तत्र निविष्टा सागर प्रति ।</p>	

वङ्ग-विशेषाः

१.४.३०

१.४.२९

दक्षिणापथ-विशेषाः

१.३.३६

संगमं च समुद्रस्य
नल-सेतोश् च वन्धनम् ॥२६॥
प्रतारणं समुद्रस्य
रौद्रं लङ्कोपरोधनम् ।
विभीषणेन संसर्गं
वधोपाय-निवेदनम् ॥२७॥
कुम्भकर्णस्य च वधं
मेघनाद-वधं तथा ।
रावणस्य विनाशं च
सीतावाप्तिं तथैव च ॥२८॥

* * समुद्रेण

प्रतारं च *

रात्रौ लङ्कावरोधनम्

* निधनं

मेघनाद-निवर्हणम्

* अरेः पुरे

इत्थं एतत् पद्यमं काण्डं
सुन्दरं परिकीर्तितम् ॥
सर्गाणाम् अत्र संख्या च
काण्डे सुन्दर-संज्ञिते ।
चत्वारिंशत् त्रयसु चैव
सर्गासु सम्यग् उदाहृताः ॥
श्लोकानां द्वे सहस्रे च
चत्वारिंशत् च पद्ये च ।
सर्गाः ४३ । श्लोकाः २४५ ॥
अतः परं च पद्यं च
युद्ध-काण्डम् इति स्मृतम् ।
यत्र रामो महा-बाहुः
सागरं समुपस्थितः ॥७६*॥

२६^१ म_८ संगमं ~ संगमं.२६^{५-७} क_१ नास्ति ॥२७^१ म_५ नास्ति ॥२७ म_{१३} नास्ति ॥२७^१ म_{१.४.८.९-११} तरणं च, म_{६.८.९२} प्रभावं
च ~ प्रतारणं. म_{२.३} यानं चानरेन्द्रस्य.२७^२ म_{१.८.११} रौद्रं ~ रौद्रं. क_१ लङ्कोप-
मर्दनम्. म_{४.९.१०} रौद्र-लोको (म_६
लोके)परोधनम्.२७^३ म_१ ४.९.११ संसर्गः.२८^१ म_{१३} वधो. म_{२.३} राक्षसानां वधं चैव.२८^२ म_{२.३} वधस. म_{१३} मेघनाद-निपा-
तितम्.२८^५ म_१ प्राप्तिस्, म_{२.३.७.१३} वाप्तिस्.< म_७ प्रतारं च >

बद्ध विद्याया
१ व ३१

१ व ३१

दक्षिणात्य विद्यायाः
१ व ३०

विभीषणाभिषेकं च
पुष्पकारोहणं तथा ।
अयोध्यायाश् च गमनं
भरतेन समागमम् ॥२९॥
रामाभिषेकाभ्युदयं

पुष्पकस्य च दर्शनम्

२८^व अथिवाठ म_८
द्वैतश्च च महा घोरे
सहाह भूमि कम्पनम् ।
वधश्च च राक्षसैर्दृष्टश्च
त्रियु लोकेषु विद्युत ॥
इति पद्यम् इदं काण्ड
पुद्ग काण्डम् इति स्मृतम् ।
सर्गाणां च श्राव श्रेय
पञ्च सर्गांश्च तथैव च ॥
१०५ सर्गाः ।
चत्वार्य एव सहस्राणि
पञ्च श्लोक-शतानि च ।
पुनश्च सर्वे सहस्राणि
सुन्द-काण्डे निर्दिष्टा ४५०० ॥
अतश्च एव अभ्युदय नाम
सोत्तर समचक्ष्यते ।
यत्र रावण-द्वाराणां
विरुद्ध समुदाहृतः ॥३०॥

२९^व म_८ अभिषेकश्च२९^व < म_{११} पुष्पकस्य च दर्शनम् >२९^व अथिवाठ म_८ < म_{११} >

ब्रह्मादि देवागमस्य
संज्ञायाः ग्रन्थस्य प्रति ॥३०॥

२९^व क_१ म_४-६८१० ३ < द_३ १० >
अयोध्यायाः

२९^व द_८ ११ भरद्वाज-समागमम्२९^व अथिवाठ म_८ ११

श्रेयस्य वासु पुत्रस्य
भरतेन समागमम् ॥३०॥

३०^व म_८ १२ नागिन ॥३०^व क_१ म_४ ८^व अभ्युदयः

पङ्क-विशेषाः
१.४.३३

१.४.३२

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.३८

हरि-रक्षो-विसर्जनम् ।
सीतायाश् च परित्यागं
प्रकृतीनां च रञ्जनम् ।
अन्-आगतं च यत् किञ्चित्
रामस्य वसुधा-तले ॥३०॥
इत्थ् आर्ये रामायणे आदि-काण्डे
तृतीयः सर्गः ॥३॥

सर्व-सैन्य-विसर्जनम्
} स्व-राष्ट्र-रञ्जनं चैव
} वैदेह्याश् च विसर्जनम्

३०^३ अधिपाठः क_१ म_{५.०.८.११.१३} प_{१.२.४}

अगस्त्य-प्रमुखानां च महर्षीणां समागमम् ।८०॥

(^१प_२ अगस्त्य-प्रभृतीनां)

अतः परं प_{१.२.४}

राक्षसानां समुत्पत्तिं
रावणस्य जयं तथा ।८१॥

३०^४ म_{१.३} नारित् ॥
३०^५ म_{२.३} परित्यागः.
३०^६ क_१ म_{५.८.८.१२} रञ्जनं प्रकृतेस् तथा.

३०^६ अधिपाठः द
तच्च चकारोत्तरे काण्डे
वाल्मीकिर् भगवान् ऋषिः ।८२॥

अवसान-वचनम् ॥

उत्तरापथ-ग्रन्थेषु नाम सर्ग-समाप्तिः ॥

द_१ आर्ये वाल्मीकि-रामायणे, द_{२.३}
श्रीमद्-रामायणे वाल-काण्डे, द_५
श्रीमद्-रामायणे, द_७ आर्ये श्रीमद्-
रामायणे, द_८ आर्ये रामायणे वाल-
काण्डे, द_{१.१०} आर्ये रामायणे वाल्मी-
कीये वाल-काण्डे (द_{१०} वाल-काण्डे
नाम), द_{११} आर्ये वाल्मीकीये रामा-
यणे वाल-काण्डे, द_{१२} आर्ये रामायणे
~ आर्ये रामायणे आदि-काण्डे.

यद्म विरोधाः
१४४०

१४३९

दक्षिणापथ विरोधाः
१४४

प्राप्त-राज्यस्य रामस्य
चरितं यच्च च धीमतः ।
श्रुति-रत्न-चयाकीर्णं
काव्य-सागरम् अद्भुतम् ॥१॥
कृत्वा चेदम् अ-शेषेण
काव्यं रामायणाह्वयम् ।
चिन्तयामास क इदं
लोके ऽस्मिन् प्रथयिष्यति ॥२॥
अथ चिन्तयतस् तस्य
महर्षेर् भाषितात्मनः ।
तदा जगृहतु पादौ

वाल्मीकिर् भगवान् कृषि ।
चकार चरितं कृत्स्नं
विचित्र-पदम् आत्मवान् ॥
कृत्वापि तन् महा प्राज्ञः
स-भविष्यं सहोत्तरम् ।
चिन्तयामास को न् एतत्
प्रयुञ्जीयाद् इति प्रभुः ॥
तस्य चिन्तयमानस्य

अगृह्णीतां ततः *

 अत पर म, मयो न प्रयुक्तं ॥
१^१ क, म, ८१३ तस्य ~ यत् च

१^१ अविषाठ क, म, ८१२ ८२०॥
(पाठांतर काण्डे ~ काव्ये)

अत पर क, म, ८१३ १^१ पर म, ४९११ व
अप्यागमभू कृषीर्णां च समुद्रस्य विसर्जनम् ।
यने प्रसूतिं सीताया लवणस्य रणे यथम् ॥
काल-दुर्वासो मांति लक्ष्मणस्य विसर्जनम् ।
स्थापयित्वा सुतान् राजने यथा रामो दिव गव ॥
मैलोस्य दूर्वां तत् सर्वं तपो योग-बलेन च ।
ददौ चैव मन्वश पाणाव आमलक यथा ॥
दृष्ट्वा चान् अन्तर चक्रे रामस्य चरित महत् ।
धर्म-कामार्थ-सयुक्त पुण्य ध्वज-कीर्तनम् ॥८३०॥
(१^१ व, राम ~ यने १^१ म, ३, प्राप्तिर् १^१ म, ३ सुत, म सुतो
म, ३ राधे १^१ म, ३, ४११ व प्रैकारय १^१ व, ३ तत्र ~ चैव १^१ व,
तन्मौ पात धरो यने १^१ क, म, ८१३ धर्मार्थ-काम, म, ३
धर्म कर्मार्थ)

१^१ म, १, ११ मयाकीर्णं

१^१ अविषाठः व
चतुर्विंशत् महत्सागि
इत्येकानाम् उक्तवान् अयि ।
तथा सर्गं शतान् वष
षट् काण्डानि तपोत्तरम् ॥८४०॥

१^१ व, मयधेद् इति

पङ्क्त-विशेषाः
१.४.४५

१.४.४४

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.४.८

मुनि-वेप-धरो वने ॥३॥
वाल्मीकि-शिष्यौ तरुणौ
रूपौदार्य-गुणान्वितौ ।
कुशीलवाव् इति ख्यातौ
सीता-रामाङ्ग-संभवौ ॥४॥
स तौ मूर्धन्य् उपाघ्राय
वाल्मीकिर् भगवान् ऋषिः ।
उवाचेदं तदा वाक्यं
प्रणताव् अग्रतः स्थितौ ॥५॥
आर्पं रामायणं काव्यम्
इदं तावन् मया कृतम् ।
गृह्णीतं मन्-नियोगेन
पुण्य-श्रवण-कीर्तनम् ॥६॥
पौलस्त्य-वध-संयुक्तं
धर्म-कामार्थ-संहितम् ।
पाठे गेये च मधुरं
प्रमाणैस् त्रिभिर् अन्वितम् ॥७॥
तन्त्री-गीतैश् च मधुरैर्
अन्वितं सप्तभिः स्वरैः ।
जातिभिः सप्तभिर् युक्तं
श्रोत्र-श्रुति-मनोहरम् ॥८॥

मुनि-वेपौ कुशीलवौ

कुशीलवौ तु धर्म-ज्ञौ
राज-पुत्रौ यशस्विनौ ।
आतरो स्वर-संपन्नौ
ददर्शाश्रम-वासिनौ ॥
स तु मेधाविनौ दृष्ट्वा
वेदेषु परिनिष्ठितौ ।
वेदोपबृंहणार्थाय
ताव् अग्राहयत् प्रभुः ॥
काव्यं रामायणं कृत्स्नं
सीतायाश् चरितं महत् ।

पौलस्त्य-वधम् इत्य् एव
चकार चरित-व्रतः ॥
पाठ्ये * * *

जातिभिः सप्तभिर् चन्द्रं
तन्त्री-लय-समन्वितम्

३^v व_२ तदा ~ वने.व_{१,३,४} तथा ~ तदा.७^२ व_{१,३,४} < म_७ > संयुतम् .८^१ व_{२,४} < म_{३,४,९,११} > तन्त्रं .क_१ म_{५,६,१२} तु तौ ~ वने.५^२ म_{६,८,१२} मुनिः.५^१ म_७ उवाचेमौ.क_१ म_{५,८,१२} ततो ~ तदा.६^१ म_{२,३} श्राव्यं ~ आर्पं.६^२ म_{१,४,९,११} गृह्यतां.क_१ म_{४,५,१०} सन् ~ मन् .म_६ मन्त्र-योगेन.म_५ संविधम् .७^१ < द_{७,९,११} पाठे >, म_{२,३} वाल्ये.७^२ म_{३,४,९,११} उज्ज्वलम्, म_{१२} अर्चितम्

~ अन्वितम्.

म_{२,३} तन्त्रैर्.द_८ वाक्ये, < व_{३,४} पाठ्ये >

<p>षष्ठ विधेया १४५०</p>	<p>१४४८</p>	<p>दक्षिणापथ विधेयाः १४१३</p>
<p>* यदा *</p>	<p>शृङ्गार-वीर-धीमत्स- रौद्र-हास्य-भयानकैः । करुणाद्भुत-शान्तैश् च युक्तं काव्य-रसैर् अपि ॥९॥ वाग्-विधेयं ततश् साम्यां कृतं तच्च च विशेषतः । राजर्षीणां पुण्य-कृतां साधूनां च समागमे ॥१०॥ गुरुणैश्च अनुज्ञातो ततश् तौ देव-रूपिणौ ।</p>	<p>हास्य-शृङ्गार-कारुण्य- वीर-रौद्र-भयानकैः । धीमत्सादि-रसैर् युक्तं काव्यम् एतद् अगायताम् ॥ वाचो विधेयं तत् सर्वं कृत्वा काव्यम् अ-निन्दितौ । ऋषीणां च द्वि-जातीनां } यथोपदेशं तत्च-ज्ञौ } जगतुश्च तौ समाहितौ ।</p>
	<p>१^५ क, श्रोतु, म, ११३ श्रोतु^० १^६ म, "करण" ~ "धीमत्स" म, शृङ्गार-वीमत्स रौद्र^० १^७ म, हास्य-रौद्र^० १^८ म, धीमत्साद्भुत^० १^९ म, काव्य</p>	<p>१^६ द, ११३ युक्त ~ यद् द, १०, १२ रसै ~ हास्य द, १०, ११ < म, > हास्य-वीर- भयानकै द, वीरादिभौ रसैर् द, १०, धीरादिभिश् च सयुक्त द, वाक्यम् ~ काव्यम्</p>
<p>१^५ अविषाठ उ एवम् उक्त्यां तु तौ शाली भवन्तम् ऋषि सप्तमः । सम्भग् अभाषयामास काश्य राम कथाश्रयम् ॥८५०॥ (^१ क, म, १८८, ११३ च ~ तु ^२ म, वीरौ ~ शाली क, म, ८१३ मुनि^० ^३ म, रामायणाश्रयम्)</p>	<p>१^५ अविषाठ द तौ तु गान्धर्वं तत्र चो मुनिना स्थान-कोविदी । भ्रातरी स्त-स्यन्ती गन्धर्वाश् इव रूपिणी ॥ रूप-व्यञ्जन-सपन्ती सपुर स्वर भाषिणी । दिव्याद् हृदोद्गी किन्तौ राम-देहात् तथापरो ॥ तौ राज पुत्री काश्येन धर्म्यम् आस्वानम् उत्तमम् ॥८६०॥ (^४ द, ११३ अदिवनाश् ~ गन्धर्वाश्)</p>	
<p>१०^१ म, यथा ~ यदा < म, यदा ></p>	<p>क, म, १८८, ११३ तदा ~ तत</p>	
<p>१०^१ अविषाठ उ (म, वर्त) पुण्य रामायण काश्य तदा तौ मुनिर् अत्रवीर् । गीयताम् इदम् आस्वान अवदभ्याम् कृषि ससदि ॥८७०॥</p>		

वङ्ग-विशेषाः
१.४.५६

१.४.५४

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.४.१६

* देव-रूपिणौ
* * मध्ये

तौ कदाचित् समेतानाम्
ऋषीणां चैव संनिधौ ।
काव्यं रामायणं नाम
सहितात् अभ्यगायताम् ॥११॥
शृण्वतां तु तदा काव्यम्
ऋषीणां हर्ष-संभवः ।
सहसाभून् महा-शब्दः
साधु साध्व् इति शंसताम् ॥१२॥
सु-प्रीत-मनसश्च चैव
मुनयो धर्म-चत्सलाः ।

* भावितात्मनाम्
} आसीनानां समीपस्थात्
} इदं काव्यम् अगायताम् ।
तच्च श्रुत्वा मुनयः सर्वे
वाग्प-पर्याकुलेक्षणाः ॥
} साधु साध्व् इति ताव् ऊचुः
} परं विस्मयम् आगताः ।
ते प्रीत-मनसः सर्वे

११^१ अधिपाठः व

कुन्तीलयौ राज-पुत्रौ प्रकृत्या मधुर-स्वरौ ।
रूपानुरूपौ रामस्य विन्वाद् विम्वम् इवोद्भूतौ ॥
वेद-वेदाङ्गेतिहास-शास्त्रेषु परिनिष्ठितौ ।
जगतुस् तौ तदा काव्यं मधुरं मधुर-स्वरौ ॥
यथोपदिष्टम् ऋषीणां संनिधौ ब्रह्म-वादिनाम् ।
तयोर् ब्रह्माभवत् प्रीतः सेन्द्राश् च सुर-मत्तमाः ।
गन्धर्वाः पन्नगाश् चैव पतङ्गाश् च महर्षयः ॥८८॥

(^{१-८} म_{१,२} नारित ॥ ^१क_१ म_{५,८} अनुरूपौ च, म_६ अनुरूपस्य.
^५ च_३ इवोद्भूतौ. ^० म_{३,४,९-११} व ततः ~ तदा. व_१ वाक्यं ~ काव्यं.
^८ क_१ म_{५,६,८} स्वनी, म_{२,३} व_१ स्वरैः. ^१क_१ म_६ अथो. व ऋषिणा.
^{११} म_५ ब्रह्मा भवेत्. ^{११} म_२ गन्धर्वाप्सरमश्. म_{१,२} व पतङ्गाश् ~ पन्नगाश्.
^{१५} म_{१,७} व पसगाश् ~ पतङ्गाश्. म_{१-४,९-१०} व_{१-३} महर्षिभिः)

११^१ अधिपाठः द

महात्मानौ महा-भागौ
सर्व-लक्षण-लक्षितौ ॥८९॥

११^५ <म_{१,४,७-११} देव-रूपिणौ, म_{२,३}
दिव्य-रूपिणौ >

११^६ <म_{१-४,७,९-१०} मध्ये >

११^१ अधिपाठः व,
राज-धानीषु राज्ञां च
समीपेव् अभ्यगायताम् ॥९०॥

१२^१ व_२ तच्च शृण्वतां ~ शृण्वतां तु.

१२^१ म_{१,७} संघशो ~ सहसा.
म_{१,२} महान् शब्दः.
१२^५ म_६ शृण्वताम्, म_{१,२} शंसिताम्.
१३^१ म_६ नारित ॥

व_{८-१०} मध्ये सर्भां ~ आसीनानां.

यङ् विभोषा १४६१	१४६०	दक्षिणापथ विभोषाः १४६९
* त्व *	शशंसुर् भ्रातरौ तत्र गायन्तौ तौ कुशीलयौ । संरक्तं चापि रक्तं च परया स्वर-संपदा ॥१३॥	प्रशशंसुः प्रशस्त्यौ गायमानौ * सहितौ मधुरं रक्तं संपन्नं *

१३^१ < म_१ ४ ११ त्व >म_१ ३ तु ~ तत्र१३^२ अपिचाठ क, म_१ १८ १२ वत तत्रैव

अहो भावानुग काव्यम्
अहो गीतम् अ विस्वरम् ।
अहो भगवता सम्यग्
रामस्य चरित महत् ।
चिर-मृगम् हृव ह्य पुत्रम्
प्रत्यक्षम् ह्य दर्शितम् ॥१३॥

अहो गीतस्य माधुर्यं
श्लोकानां च विदापन ।
चिर निवृत्तम् अप्य *

(^१ व_१ ४ < म_१ > सगीतम् ~ काव्यम्
व_१ अहो भावानुसगीतम्
^२ व_१ महा काव्य महा-स्वरम्
^३ व_१ मानि कृत ~ महत्
^४ व < म_१ > हृवयत)

(^१ म_१ ३ अतो ~ अहो
म_१ अहो भावानुसगयम्
^२ म_१ ३ अतो ~ अहो
^३ म_१ ३ अतो ~ अहो
^४ म_१ ३ विनिवृत्तम्
म_१ ३ अपि ~ ह्य)

१३^१ पर म_१ ३ १ ११ व

सस्कृत मधुरं चैव समाक्षरं पदं कर्मम् ।
प्रयोक्तारो ह्यगौ चापि सम्यग् अस्य कुशीलयौ ॥१३॥

(^१ म_१ ३ समाजन ~ समाक्षरं
^२ म_१ ११ चास्य ~ चापि)

१३^२ पर म_१ ३ १ ११ व, १३^३ पर क, म_१ १८ १२

कुमारी दत्त गार्गाभौ तस्मै मधुरं स्वरी ।
अहो श्राव्यम् अहो स्वाद्यम् अहो गीतम् अ विस्वरम् ॥
युक्तं च मधुरं चैव परया स्वर संपदा ।
पदं सपि समायुक्तं तात्-तान समन्वितम् ॥१४॥

(^१ व, गीतम् व_१ साधु व_१ श्राव्यम्
~ स्वाद्यम्
^२ व, अहो स्वाद्यम् अहो स्वरम्)

(^१ म_१ ८ मधुरं स्वती
^२ म_१ १० म्रवम् ~ श्राव्यम्
^३ क, म_१ १८ १२ तु विस्वरम् ~ अ-वि
^४ म_१ ४ १ ११ 'वृत्त' ~ 'सवि'
^५ क, म_१ १८ १२ 'माव', म_१ ३ =
< व_१ ४ > 'तार' ~ 'तान')

१३^३ व, सयुक्त ~ सरक्त

म_१ सयुक्तु ~ सरक्त
म_१ < व_१ ४ > चानि ~ चापि
म_१ ३ वा विरक्त ~ चापि रक्त

१३^४ द_१ १ ११ सपन्नी

घन-विशेषाः

१.४.६१

१.४.६२

दक्षिणापथ-विशेषाः

१.४.२१

* * साधु

एवं प्रशस्यमानौ तौ
 श्लाघ्यमानौ महर्षिभिः ।
 भूयो रक्ततरं स्वादु
 मधुरं चाप्य् अगायताम् ॥१४॥
 ताभ्यां प्रीतो मुनिः कश्चित्
 पानीय-कलशं ददौ ।
 कश्चिद् वन-फलं स्वादु
 वल्कलं कश्चिद् ईप्सितम् ॥१५॥

तपः-श्लाघ्यैर् महात्मभिः
 संरक्ततरम् अत्यर्थं
 * ताव् *
 प्रीतः कश्चिन् मुनिस् ताभ्यां
 संस्थितः कलशं ददौ ।
 प्रसन्नो वल्कलं कश्चिद्
 ददौ ताभ्यां महा-यशाः ॥

१४^१ व, प्रकाश्यमानौ.१४^१ व_{२-४} यत्तु^० ~ रक्त^०.<म_{१-३.७.१.१०} साधु>१५^१ व_{२-४} वन्य-फलं.१४^१ म_२ श्लाघ्यमानौ.<द_{८-११} महर्षिभिः>म_{१.२.११} रक्तांतरं.१४^१ म_{१.२} चाथ ~ चापि.१५^१ अधिपाठः द_{४.८-११}

अन्यः कृष्णाजिनं प्रादाद्

यज्ञ-सूत्रं तथापरः ।

कश्चित् कमण्डलुं प्रादान्

मौञ्जीम् अन्यो महा-मुनिः ॥

वाससी द्वे ददाव् अन्यः

कुठारम् अपरो मुनिः ।

कापायम् अपरो वस्त्रं

चीरम् अन्यो ददौ मुनिः ॥

जटा-बन्धनम् अन्यस् तु

काष्ठ-रज्जुं मुदान्वितः ।

यज्ञ-भाण्डम् ऋषिः कश्चित्

काष्ठ-भारं तथापरः ॥

ओदुम्बरीं वृषीम् अन्यः

स्वस्ति केचित् तथावद्व् ।

आयुष्यम् अपरे प्रोचुद्

मुदा तत्र महर्षयः ॥

ददुद् एव वरं प्रीता

ऋषयः सत्य-वादिनः ॥१५॥

(१) द_८ अन्यः कृताजिनम् अदाद्.२) द_{१.१०} अथापरः.३) द_{८-११} ताभ्यां ददौ तदा हृष्टः.

बह्विधोपाः
१ ४ ६५

१ ४ ६५

दक्षिणापय विधोपाः
१ ४ ६५

* आर्षम् अद्भुतम्
* * एवं

एवं पूर्वम् इदं काव्यं
मुनिभिः प्रतिपूजितम् ।
धीज-भूतं मनुष्याणां
कवीनाम् उपजीवनम् ॥१६॥
प्रदास्यमानौ ताव् एतौ
कदाचिद् देव-रूपिणौ ।
राज-धानीषु राज्ञां च
समीपेष्व् अभ्यगायताम् ॥१७॥
अथाश्वमेधे रामो ऽपि
ताव् उपश्रुत्य गायनौ ।
सत्कृत्यैवानयामास
पुरुर्यै आश-कारिभिः ॥१८॥

आश्चर्यम् इदम् आख्याने
मुनिना संप्रकीर्तितम् ।
परं कवीनाम् आधारं
समाप्तं च यथा-क्रमम् ॥
* सर्वत्र
* तत्र गायकौ
रथ्यासु राज-मार्गेषु
ददर्श भरताग्रजः ॥
स्व-चेदम् चानीय ततो
भ्रातरौ स कुशीलयौ ।
पूजयामास पूजार्हां
रामः शत्रु-निबहेणः ॥

सत्कृत्यानाययामास

अत १८-११
वृषीम् अन्वस् तदा प्रादात्
कौपीनम् भररो मुनिः १९६०।
(१६, विसीम् ~ वृषीम्)
१६, जटि-बन्धनम्.
१६, ध्रुवाम्, द८, महीम् ~ वृषीम्
१६, तदा ~ तथा.
१६, १८-११ प्राहुर ~ प्रोचुर.
१९, १८-११ ददुर्ग सर्वं वराद् सर्वे)

१६^१ म_{१,२} पूर्व ~ एव, एव ~ पूर्व.
म_३ < व_१ > काव्य ~ पूर्व, पूर्व ~
काव्यं.
म_४ वाक्य ~ वाक्यम्
१६^२ म_५ १८-११ जीव* ~ जीव*
१६^३ क, कवीना मतम् अद्भुतम्

१६^४ अपिपाठ. द
अभिगीतम् इदं गीत
सर्वे-गीतेषु बोधिवैदौ ।
आशुष्य पुष्टि जनन
सर्वे श्रुति-मनोहरम् १९७०॥

१०^१ व, प्रगम्यमानौ.

१८^१ क, म_{१,२} १८ सत्कृताद् आ^१, म,
सत्कृत्यौ वा^२, म_३ ३ मद्-वृताद् आ^३,
म_४ < व_१ > (व, प्रान्ते) > सत्कृत्य
वा^४ ~ सत्कृत्यैवा^४

पङ्ग-विशेषाः
१.४.७१

१.४.७०

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.४.३२

* * विनीतौ *

रामस् तत्रासने शुभ्रे
स्पध्यांस्तरण-संवृते ।
उपविश्य तु शुश्राव
तद् आत्म-चरितं महत् ॥१९॥
दृष्ट्वाथ रूप-संपन्नौ
ताव् उभौ गायनौ तदा ।
उवाच लक्ष्मणं रामः
सर्वाश् चैव सभासदः ॥२०॥
श्रूयताम् इदम् आख्यानम्
अनयोर् देव-वर्चसोः ।

आसीनः काञ्चने दिव्ये
स च सिंहासने प्रभुः ।
उपोपविष्टः सचिवैर्
भातृभिश् च परं-तपः ॥
दृष्ट्वा तु *
विनीतौ भ्रातराव् उभौ
शशुभं भरतं तथा

१८^v अधिपाठः य,

पूजयामास पूतारमा
सत्कारंस्तौ स्पर्-अलंकृतौ ॥१८॥

१८^v अधिपाठः उ (१८० परं य,

ताव् इदं जगत्सु तत्र काव्यं राम-प्रचोदितौ ।
कर्मान्तरसु विप्राणां राम-लक्ष्मण-संनिधौ ॥
दायुष्म-भरतादीनाम् अन्येषां च महीक्षिताम् ।
वसिष्ठान्नि-पुरोगानां संनिधौ मत्त-वादिनाम् ॥१९॥
(^v च, प्रान्ते नृप-भूप-महीक्षितः)

१९^v च_{२,४} शुद्धे.

च, संवृतः (प्रान्ते संवृते)

म_६ रामस् तत्राश्रमे शुभे.१९^v म_{२,३} मृद्-भा^०, म_{४,१,११} शुद्धा^० ~
स्पध्यां^०.क, म_{४,६,१२} संयुते ~ संवृते.१९^v अधिपाठः उ

भार्यं रामायणं सार्धं भ्रातृभिर् भरतादिभिः ।

पौर-जानपदैश् चैव वृतः शत-सहस्रशः ॥१००॥

(^v च, काव्यं (प्रान्ते भार्यं) ^v च, प्रान्ते श्रुतः ~ वृतः, म_{२,३}
सहस्रशः)

भतः परं व,

श्रुत्वा रामस् तदोवाच

सर्वाश् तत्र सभासदः ॥१०१॥

२०^v व_१ बालकौ ~ विनीतौ.
व_२ विनीतौ ~ ताव् उभौ, ताव् उभौ
~ विनीतौ.

२०^v म_६ तु ~ अय.म_१ भ्रातरौ ~ ताव् उभौ.म_७ व्रीडितौ ~ गायनौ.२१^v म_{४,१-११} एतयोर् ~ अनयोर्.द_७ दृष्ट्वात्-म, द_८ दृष्ट्वा सु-द_{१,२-७,१२} ताव् उभौ नियतस् तदा.

वङ्ग-विशेषाः

दक्षिणापथ-विशेषाः

अवसान-वचनम् ॥

व_३ नाम सर्ग-समाप्तिः ॥
 व_३ पृष्ठान्त-संग्रहः, व_४ काव्योपसंक्षेपः
 ~ चतुर्थः सर्गः.
 व, इत्य् आदि-काण्डे काव्योपसंक्षेपः
 चतुर्थः सर्गः.

क, म_{१.६} १२ बाल-काण्डे काव्य-संक्षेपः,
 म_{१.४.७.९.११} आदि-काण्डे कथा-संक्षेपः
 (म_{२.३.७} काव्योपसंक्षेपः, म_{४.१.११}
 काव्य-संक्षेपः) ~ आदि-काण्डे.
 म_{१.६} नाम ~ चतुर्थः.
 म_{३.९} चतुर्थः सर्गः नारि ॥
 म_८ इति काव्य-संक्षेपः चतुर्थः सर्गः,
 म_{१०} रामायणे आदि-काण्डे काव्य-
 संक्षेपः ~ इत्य् ... सर्गः.

द_{१.७.१२} आपे रामायणे बाल-काण्डे,
 द_२ श्रीमद्-रामायणे बाल-काण्डे,
 द_{३.५} श्रीमद्-बाल-काण्डे, द_४ श्रीमद्-
 बाल-काण्डे रामायणे, द_८ श्री-रामायणे
 बाल-काण्डे, द_{९-११} आपे रामायणे
 वाल्मीकीये बाल-काण्डे (द_{१०} अधिपठः
 नाम) ~ आपे रामायणे आदि-काण्डे.

बद्ध विनाया
१५४

१५४

दक्षिणापथ विनेयाः
१५४

सागरान्ता मही येषाम्
आसीद् वीर्याजिता किल ।
आ मनोः पुण्य-कीर्त्तानां
राज्ञाम् अभित-तेजसाम् ॥१॥
सगरः पूर्व-जो येषां
सागरो येन खानितः ।
पट्टिः पुत्र-सहस्राणि
यं यान्तं षष्ठतो ऽन्वयुः ॥२॥
इश्वाकूणाम् इदं तेषां
वंशे कीर्त्ति-विवर्धनम् ।
निनद्धं पुण्य-कीर्त्तानां
रामायणम् इति श्रुतम् ॥३॥
तद् इदं श्रूयताम् आर्षं
पुण्यं पाप-भयापहम् ।
धर्म-कार्थ-संयुक्तं
श्रुति-स्मृत्य-उपबृंहितम् ॥४॥

सर्वा पूर्वम् इयं येषाम्
आसीत् कृत्स्ना वसुं धरा ।
प्रजापतिम् उपादाय
शुपाणां जय-शालिनाम् ॥
येषां स सगरो नाम

* * पर्यवारयन्

राज्ञा वंशे महात्मनाम्
महद् उत्पन्नम् आख्यान्

* * वर्तयिष्यामि
सर्गं निखिलम् आदितः ।
धर्मार्थ-काम-साहितं
श्रोतव्यम् अन्-अध्वपया ॥

१ प्रावयत् क, म, ए, ए, ११ ११ < व, ए >
तत्तत् सौ स्वर-सपञ्ची
कुमारो लग्न ससदि ।
आगायतो मय काव्य
रामायणम् इति स्मृतम् ॥३०३०॥
(^१ क, म, ११ सु^१ ~ स्वर^१
^२ म, स्मृता, म, स्मृती)

१-२^१ म, ११ नास्ति ॥

१^१ क, म, ए, ११ आह्वानां, म, १, १०
आराम, म, आह्वानां ~ आ मनो

२^१ म, ३, ५ < वसु, १ ~ ऽन्वयुः
न, यसा ~ वरो,

क, म, ए, ११ < व, ए > स्मृतम्

४^१ म, < व, ए > आद्य ~ आर्षं

< ६, २, १, ११ धर्म-कार्थार्थ >

१^१ व, पट्टि ~ पट्टि१^१ व, धरा ~ धरो१^१ व, इदं ~ इति४^१ व, < म, > काम धर्मार्थं१^१ १^१ व, नास्ति ॥४^१ < व, सर्व >४^१ क, म, ए, धर्मार्थ-काम >४^१ व, ११ अन्-अध्वपया

वङ्ग-विशेषाः १.५.८	१.५.८	दक्षिणापथ-विशेषाः १.५.८
	<p>कोसलो नाम मुदितः स्फीतो जन-पदो महान् । निविष्टः सरयू-तीरे पशु-धान्य-धनर्द्धिमान् ॥५॥ अयोध्या नाम तत्रासीन् नगरी लोक-विश्रुता । मनुना मानवेन्द्रेण पुरैव परिनिर्मिता ॥६॥ आयता दश च द्वे च योजनानि महा-पुरी । श्रीमती त्रीणि विस्तीर्णा सु-विभक्त-महा-पथा । शोभिता राज-मार्गेण जल-संसिक्त-रेणुना ॥७॥</p>	<p>प्रभूत-धन-धान्यवान् } * * नगरी } तत्रासीत् * या पुरी निर्मिता स्वयम् { राज-मार्गेण महता { सु-विभक्तेन शोभिता । { युक्त-पुष्पावकीर्णेन { जल-सिक्तेन नित्यशः ॥</p>
<p>७^१ व_४ परि- ~ त्रीणि.</p>	<p>५^२ म_{२.३} महत् ~ महान्. ५^४ म_{२.३} परं ~ पशुं. म_{१-४.१-११} < व_२ > °समृद्धिमान्. ६^३ म_{४.११} < व_४ > मनु-नाम्ना नरेन्द्रेण. ६^४ म_{१-४.१-११} < व_३ > यत्नेन ~ पुरैव. क_१ म_{५.६.८.११.१२} चाति- ~ त्रीणि.</p>	<p>७^३ द_{७.९.१०.१२} योजनानां.</p>
<p>७^३ अधिपाठः उ नाना-संस्थान-शोभिता सु-विभक्तान्तर-द्वारा ॥१०४॥ (^१क, म_{५.६.८.१२} रत्नं, म_७ व नवं ~ नानां, म_{२.३} नाना-स्थान- सुशोभिता. ^२म_७ व_{२.४} सु-विभक्तान्त-विपणा, व_३ सु-विभक्तापणा पुण्या)</p>		
<p>७^४ व_१ सु-विस्तीर्णं (प्रान्ते सु-विभक्तं) व_{२.४} सु-विभक्ता.</p>		
<p>७^५ व_२ संक्रान्तं ~ संसिक्तं.</p>	<p>७^५ अधिपाठः उ नाना-वणिग्-जनोपेता नाना-रत्न-विभूषिता । महा-शालान्विता दुर-गा उद्यान-प्रवरैर युता ॥ दुर्ग-गम्भीर-परिखा नानायुध-समन्विता । कपाट-तोरण-युता उपेता धन्विभिः सदा ॥१०५॥</p>	

<p>सङ्ग विभाषा १५ ११</p>	<p>१५ ११</p> <p>राजा दशरथो नाम महात्मा राष्ट्र-वर्धनः । तां पुरीं पालयामास स्व-पुरीं मधुरान् हव ॥८॥ दृढ-द्वार-प्रतोरीसं सु-विमक्तान्तरापणाम् । नाना-यन्त्रायुधवतीं नाना-शिल्प-गणान्विताम् ॥९॥ श्रवणी-परिषोपेताम् उच्छ्रित-ध्वज-तोरणाम् ।</p>	<p>दक्षिणापथ-विशेषः १५ ११</p> <p>तां तु राजा दशरथो महान् राष्ट्र-वर्धनम् । पुरीम् आरामयामास दिव्यं देव-वतिर् यथा ॥ कपाट-तोरणवतीं सर्व-यन्त्रायुधवतीम् उपेतां सर्प-शिल्पिणि ॥ उच्चाटाल-ध्वजवतीं श्रवणी-शत-संकुलाम् ।</p>
<p>(^१व १२४ उद्यानाग्र वनायुता (व_१ वनाश्रित्वा), व_२ उद्यान प्रणवायुता (प्रन्ते भ्रमवायुता) ^१व, 'गभीर' (व, समेता ~ उपेता)</p>	<p>(^१व 'वर्ण' ~ 'वृक्ष' ^१क, म_५ ० ११ <व_१ १४ (१, वान्)> महा-नाला वृत्ता, म_२ १ महा-रत्नान्विता ^१क, म_५ १ ८ ११ उद्यानास्तरणान्विता (म_८ 'दृष्टा') म_५ उद्यानाग्रवायुता ^१क, म_५ १ ८ ११ <व_१> कपाटं म_५ १ 'तोरण प्रभा' म_५ तदा ~ सदा)</p>	
<p>१^१ व, सु-विमक्तान्तरालयाम् व_२ १ 'गुणान्विताम्</p>	<p>८^१ म_५ राजा ८^१ क, म_५ १ ८ घमांत्मा, म_{११} धर्मिष्ठो क, म_५ १ ८ ११ सु-विमक्तान्तरापणाम् ९^१ म_५ १ ४ ४ 'शिल्पि' म_५ १ 'गणायुताम्, म_५ १-११ 'गौर युताम् ~ गणान्विताम्</p>	
<p>१^१ क'वराट क, म_५ १ ८ ११ (म, प्रान्ते), १०^१ पर व, १४, १०^१ पर व, हस्त्य-भद्रव-नय-मयूरीं नाना-यान-समाकुलाम् । नाना-यानिभ्य मूत्यैश्च व विभिरश्च शोचनीविताम् ॥१०१०॥ (^१व_१ १ 'पार्थिव-मूत्यैश्च, व_२ 'पथिक दूत्यैश्च' व, नानास्त्रैश्च शोचनीविताम्, व_२ १ (व, प्रान्ते) वनिगिभश्च शोचनीविताम्) व_२ पर म_५ १ १४, ११^१ पर क, म_५ १ ८ ११ निधान-यान-समायां सर्वैश्च व विभिरैश्च युताम् ॥१०१०॥ (^१व, १ 'विचार्य', व, 'विवाज')</p>	<p>(^१म_५ १ 'पथिक मूत्यैश्च')</p>	<p>१०^१ क'वराट व सूत्र-सागध-सभायां शोचनीयम् अनुप-सभायाम् ॥१०१०॥</p>
	<p>१०^१ क, म_५ १ ८ ११ मरिचि ॥ १०^१ म_५ १ १४ व, १४ 'वतिलो', म_५ 'परितो' १०^१ म_५ उच्छ्रितो</p>	

वङ्ग-विशेषाः १.५.१७	१.५.१६	दक्षिणापथ-विशेषाः १.५.१५
	<p>नाना-रत्न-चयाकीर्णा धन-धान्य-समन्विताम् ॥१०॥ देवतायतनैश् चैव विमानैर् इव शोभिताम् । सभोद्यान-प्रपाभिश् च रुचिराभिर् अलंकृताम् ॥११॥ प्रविभक्त-महा-वेश्मां नर-नारी-गणान्विताम् । विद्वच्-छरार्य-पुरुषैर् आकीर्णाम् अमरोपमैः ॥१२॥ महा-प्रासाद-शिखरैः शैलाग्रैर् इव शोभिताम् ।</p>	<p>उद्यानाग्र-वनोपेतां महतीं साल-मेखलाम् । दुर्ग-गम्भीर-परिधां दुर-गाम् अन्यैर् दुर-आसदाम् ॥ वाजि-वारण-संपूर्णां गोभिर् उष्ट्रैः खरैश् तथा । सामन्त-राज-सङ्घैश् च बलि-कर्मभिर् आवृताम् ॥ नाना-देश-निवासैश् च वणिग्भिर् उपशोभिताम् । प्रासादै रत्न-विकृतः पर्वतैर् उपशोभिताम् ॥</p>
<p>१०^५ अधिपाठः व, महा-शालान्वितां दुर-गाम् उद्यानाग्र-वनैर् युताम् ॥११०*॥</p>		<p>१०^३ अधिपाठः द वधु-नाटक-सङ्घैश् च संयुक्तां सर्वतः पुरीम् ॥१०९*॥</p>
<p>११^२ व_५ अति-~ इव. १२^३ व_५ विद्वद्भिर् आर्य-पुरुषैर्.</p>	<p>११ पूर्वोत्तरार्धयोर् व्यत्यासः क_१ म_{५.६.८.१२} ॥ क_१ म_{६.८} <व_१> उप-, म_७ अभि- ~ इव. क_१ म_{६.८-११} °प्रभाभिश्, म_{२.३} °प्रजाभिश्, म_४ °प्रभिभिश्. १२^१ म_{१.३.४.९-११} <व_{१.२}> °हस्यां ~ °वेश्मां. १२^२ म_८ °समाकुलाम् ~ °गणान्विताम्. क_१ म_{४.८.९-११} वृहच् ~ विद्वच्.</p>	<p>१^३ द_{७.८.१२} °परिधां. १^५ द_७ खरैर् युताम्.</p>
<p>१२^५ अधिपाठः उ आरोहम् इव रत्नानां प्रतिष्ठानम् इव श्रियः ॥१११*॥ (^२ व_२ अधिष्ठानम् ~ प्रतिष्ठानम्) (^१ म_४ प्रमोहम्, म_{८-१०} प्ररोहम्, °म_३ श्रियम्)</p>		
<p>१३^१ व_३ शैलाग्रम्.</p>	<p>१३^१ क_१ °प्रासाद°. क_१ म_{६.८.१२} <व_२> उप-~ इव. <द_{१०} इव शोभिताम्></p>	

ब्रह्म विद्याया
१५२१

१५२१

दक्षिणापथ विद्येया
१५२२

*कलिं

विमान-चय-संवाधाम्
इन्द्रस्येनामरानतीम् ॥१३॥
अष्टापद-पदालेरथे
रम्याम् आलिरिताम् इव ।
नाना-रत्न-चयैश् चित्रां
हृष्ट-पुष्ट-जनायुताम् ॥१४॥
अ-विच्छिन्नान्तर-गृहा
सम-भूमि-निवेशनाम् ।
मृदङ्ग-वेणु-वीणानां
रम्यैः शब्दैर् विनादिताम् ॥१५॥
ब्रह्म-घोष-स्वनतीं
धनु-स्वन-निनादिताम् ।
परान्न-पान-सलिलां
शालि-तण्डुल-भोजनाम् ।
धूप-माल्य-हविर्-गन्धैर्
हृद्यैश् चाप्य अधिवासिताम् ॥१६॥

कूटागारैश् च संपूर्णाम्

चित्राम् अष्टापदानारां
वर-नारी-गणैर् युताम् ।
सर्वे-रत्न-समाकीर्णां
विमान-गृह-श्रीभिताम् ॥
गृह-गाढाम् अ विच्छिद्रां
सम-भूमौ निवेशिताम् ।
शालि-तण्डुल-संपूर्णाम्
इधु-शण्ड-रसोदकाम् ॥
दुन्दुभीभिर् मृदङ्गैश् च
वीणाभिः पर्णैश् तथा ।
नादिता भृशम् अत्यर्थं
पृथिव्यां ताम् अन्-उचमाम् ॥
विमानम् इव मिद्वानां
तपसाधिगतं दिवि ।

११^१ व_१ "सत" ~ "चय".१४^१ म_१-४ लेट, म. *कलिं१४^२ १५^१ म_८ गरित ॥१४^३ म_४ ११० छन्ना ~ चित्रां१४^४ क, म_१ १२ "जवैर् युताम्१५^१ क, म_१ १२ < व_१ > गृहा, म_१ गृहाम_१ १ "निवेशनाम्, म_१ १० "निवेशिताम्१५^२ म_१ १ "वीणां१५^३ म_१ १२ < व_१ १ > विनादिताम्*द_१ ११ "गणावृतां, द_१ ११ "गजायुतां*द_१ ११ अविच्छिन्नां*द_१ ११ "तण्डुल"१५^१ व_१ "निवेशिनीम्१५^१ अधिवाठ व (म_१ ८ व_१ वतीं)

निष्पोष्य-समाज्ज्यां नित्यं हृष्ट-जनायुताम् ॥१३३॥

(१ क, म_१ १२ "गृह-जवैर् युताम्, व_१ "जनाकुलाम्)११^१ < म_१ १२ ११ "कलिं" > व_१ "कलिं"११^२ व_१ "इवैर् ~ "गन्धैर्"११^३ व_१ "अप्य ~ चाप्य"११^१ क, म_१ ११० "शब्दैर्वतीं११^२ म_१ ११० < व_१ १ > विनादिताम्< व_१ "कलिं" >म_१ १११ "चय ~ चापि"

वङ्ग-विशेषाः १.५.२४	१.५.२३	दक्षिणापथ-विशेषाः १.५.२४
<p>वराग्निवद्भिर् * *</p> <p>सहस्र-दैः *</p>	<p>लोकपालोपमैः शूरैः सर्व-शास्त्रार्थ-पारगैः । गुप्तां योध-शतैश् चापि नागैर् भोगवतीम् इव ॥१७॥ स्वयं चैवेन्द्र-कल्पेन पुरी देव-पुरोपमा । सु-गुप्तेक्ष्वाकु-नाथन राज्ञा दशरथेन सा ॥१८॥</p> <p>वराग्निमद्भिर् गुणवद्भिर् अन्विता द्विजोत्तमैर् वेद-पद्-अङ्ग-पारगैः । सहस्रशैः सत्य-त्तपो-दयान्वितैर् महर्षि-कल्पैर् यतिभिर् यतात्मभिः ॥१९॥</p>	<p>सु-निवेशित-वेशमान्तां नरोत्तम-समावृताम् ॥ ये च वाणैर् न विध्यन्ति विविक्तम् अपरापरम् । शब्द-वेध्यं च विततं लघु-हस्ता विशारदाः ॥ सिंह-न्याघ्र-वराहाणां मत्तानां नदतां वने । हन्तारो निशितैः शस्त्रैर् बलाद् बाहु-बलाद् अपि ॥ तादृशानां सहस्रैस् ताम् अभिपूर्णां महा-रथैः । पुरीम् आवासयामास राजा दशरथस् तदा । ताम् अग्निमद्भिर् गुणवद्भिर् आवृताम् सहस्र-दैः सत्य-रतैर् महात्मभिर् * ऋषिभिश् च केवलैः ॥</p>
<p>१७^३ व_२ योध-वरैश्.</p> <p>१९^१ < म_{१-४.९-१२} वराग्निवद्भिर् ></p>	<p>१७^१ क_१ म_{५.६.८.१२} सर्व-शास्त्र-विशारदैः.</p> <p>१७^५ म_{१२} भोगैर् ~ नागैर्. क_१ म_{५.६.१२} भगवती यथा.</p> <p>१८^२ म_{२-३.९-११} < व_३ > पुरीं देव-पुरो- पमाम्.</p> <p>१८^३ म_{१-४.७.९-११} < व_३ > गुप्तम् ~ सु-गुप्ता.</p> <p>१८^५ म_{१-४.९-११} < व_३ > च ~ सा. < व_४ वराग्निमद्भिर् ></p> <p>म_{१-४.९-११} < व_३ > अन्विताम्.</p> <p>१९^२ क_१ वेदाङ्ग^० ~ पद्-अङ्ग^०; म_{५.६.८.१२} तद्-अङ्ग^०.</p> <p>१९^३ क_१ म_{५-८.१२} < व_४ द_{१०} > सहस्रशः; म_{२.३} संतुष्ट-दैः. म_{२-४.६.९} < व_{१.४} > दमान्वितैर्.</p>	<p>^३ द_{७.१२} वध्यन्ते ~ विध्यन्ति. ^५ द_७ अवरावरम्, द_{१०} अपरावरम्. ^८ द_{२-५} नदतां, द_८ मदतां ~ नदतां. ^{१०} द_{७.८.१०-१२} बाहु-बलैर्</p> <p>द_{१०} पाठकैः ~ पारगैः.</p> <p>< म_१ सहस्र-दैः ></p>

पञ्च विधायाः

दक्षिणापथ विधेयाः

इत्य् आर्षे रामायणे आदि काण्डे
पञ्चम सर्गं ॥५॥

१९^१ क, म, ए १२ महात्मनि ~ यतारमनि

अवसानं वचनम् ॥

प_२ अयोध्या वर्णनं नाम सर्गं (व_२
धनुर्षे सर्गं) ~ पञ्चम सर्गं
य, इत्य् आदि-काण्डे अयोध्या वर्णनम्

म_१ श्री रामायणे ~ आर्षे रामायणे
म_८ <द_८> श्री रामायणे ~ रामा
यणे

द_१ श्रीमद्, द_३ श्रीमद्-वाल्मीकि
रामायणे, द_{१०} आर्षे रामायणे
वाल्मीक्ये ~ आर्षे रामायणे
द < म_४ > वाल-काण्ड (द_१
वाल-काण्ड नाम) ~ आदि-काण्डे

क, म, ए १२ अयोध्या वर्णनं नाम
सर्गं, म_४ अयोध्या वर्णनं
नाम (म_९ नास्ति) पञ्चम (म_१, ११
नास्ति) सर्गः (म_९ नास्ति), म_१
अयोध्या वर्णनं ~ पञ्चम सर्गं

पङ्क-विद्योपाः
१.६.५

१.६.५

दक्षिणापथ-विद्योपाः
१.६.५

* नियतेन्द्रियः
धन-धान्यादि-विभवैः

* * साथ

पुर्यां तस्याम् अयोध्यायां
वेद-वेदाङ्ग-पारगः ।
दीर्घ-दर्शी महा-तेजाः
पौर-जानपद-प्रियः ॥१॥
इक्ष्वाकूणाम् अतिरथो
यज्वा धर्म-भृतां वरः ।
महर्षि-कल्पो राजर्षिस्
त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥२॥
वलवान् विजितामित्रो
नीतिमान् विजितेन्द्रियः ।
धन-धान्यैश् च विभवैः
शक्र-वैश्रवणोपमः ॥३॥
आदि-राजो मनुर् इव
प्रजानां परिरक्षिता ।
राजा दशरथो नाम
वभूव त्रिदशोपमः ॥४॥
तेन सत्याभिसन्धेन
त्रि-वर्गम् अनुपश्यता ।
पालिताभूत् पुरी श्रेष्ठा
शक्रेणोवामरत्वती ॥५॥

वेद-वित् सर्व-संग्रहः

* धर्म-रतो वशी

* निहतामित्रो
मित्रवान् *
धनैश् च संचयैश् चान्यैः

यथा मनुर् महा-तेजा
लोकस्य *
तथा दशरथो राजा
वसन् जगद् अपालयत्

* अनुतिष्ठता
पालिता सा * *
इन्द्रेणे°

- १^१ व_१ पुरी ~ पुर्यां.
१^२ व_{१,२} °वित्तमः, व_१ प्रान्ते °पारगः.
१^३ व_१ जित-क्रोधः ~ महा-तेजाः
२^१ व_{१,३} यज्ञ-कर्म-विदां वरः.
३^१ < म_{२-४.१.११} नियतेन्द्रियः >

क_१ म_{४.६.१२} भयोध्यायां ~ अयोध्यायां.

द_{१-१२} तस्यां पुर्याम्.
द_{१.१.१०} सर्वं ~ वेद°.

द_{८-१२} धर्म-परो.

- ३^१ म_१ < व_२ > °माथो ~ °मित्रो.
म_१ निजितेन्द्रियः.
< व_१ प्रान्ते विजितेन्द्रियः >
३^२ म_{४.१-११} °विविधैः ~ °विभवैः. क_१
म_{४.६.८.१२} धन-धान्यादि-विभवैः,
< व_४ धन-धान्यैश् च विभवैः >
३^४ क_१ म_{४.१२} °वैश्रवणोपमैः.

४^४ द_{१.८-११} लोकस्य परिरक्षिता.

- ५^१ व_१ त्रि-वर्ग-प्राप्ति-कर्मणा, व_१ प्रान्ते
त्रि-वर्गम् अनुपश्यता.
५^२ < क_१ नाथ, म_{४-८.१२} साथ >

मङ्ग विनोपा
१६१०

१६१०

दक्षिणापथ विनोपाः
१६११

*** फरथन

* धृतिमन्तश् *

हृष्ट-पुष्ट-जने तस्मिन्
पुरे नैना-बहु-श्रुत ।
कश्चिद् आसीन् नरो नापि
कश्चिद् अन्याय-वृत्तिमान् ॥६॥
न चाल्प विभव. कश्चिद्
आसीत् तत्र पुरे नरः ।
न चाप्य् आसीद् अ-संतुष्ट-
कुटुम्बी तत्र कदचन ॥७॥
न कदर्यः कश्चिद् आसीन्
नान्-ऋती न शठो ऽपि वा ।
न मानी न च संरम्भी
न नृ-शंसो न कुत्सित. ॥८॥
नरा. स्व-दार-निरता
नार्यश् चासन् पति-व्रता ।
सु-व्रता वृत्तिमन्तश् च
नरा आसत् तथा स्त्रिय ॥९॥

तस्मिन् पुर-वरे हृष्टा
धर्मात्मानो बहु-श्रुताः ।
नराश्च तृष्टा धनै स्वै. स्वैर्
अ-सुम्धा सत्य-वादिन ॥
नाल्प-संनिचय. *
आसीत् तस्मिन् पुरोत्तमे ।
कुटुम्बी यो ह् अ सिद्धार्थो
ऽग्रास्य धन धान्यवान् ॥
कामी वा न वदर्थो वा
नृ-शंस. पुरुषः कश्चित् ।
द्रष्टु शक्यम् अयोध्याया
ना-विद्वान् न च नास्तिक* ॥
सर्वे नराश् च नार्यश् च
धर्म-शीला सु-संयता. ।
मुदिताः शील-वृत्ताभ्यां
महर्षय इवा मलाः ॥

व, विपा ~ साध
५^५ व, राधा दशरथेन च
६^६ व, कश्चिद् नासीन् नरो वापि
७^७ व, 'निलय, ध, मन्ते' विभव, व,
'नियम
७^७ ध, नर पुरे, व, ५ पुरे जन

< म, ८, १२ कथनः >

म_{१,१} नाम, म_{१,१०} वापि ~ नापि
म_{१,१} न रोगार्ते: ~ नरो नापि
म_{१,१} नावाल्पाविचय
म_{१,१८,११} < व, १ > जन पुरे
८^८ क, नास्ती, म, नास्ते
८^८ क, नृ-शंस म_८ नृ गती
क, कुम्भन

< म, १, १, व, १, न चाल्प निचय >

८^८ कथिपाठः उ (म, १, व, १)

ना महारम न भिद्यते न पर-स्वोपजीवक ।
न चा वर्ध-सहस्रापुर न दीनो ना बहु श्रुतः ॥११३०॥

(१ व, न रोगि न च दुर-वृत्तो, व,
प्रानो न चा-वर्ध सहस्रापुर 'व
< म, १, १, १० > नामधी ~ न दीनो)

(१ क, म, १, पर भोपजीवकः म_{१,८}
'जीविक, म, १, 'जीविका 'क,
म_{१,८८,११,११} < व, १, १, १, १,
प्राने) > ना बहु मज ~ ना-बहु-श्रुतः)

९^९ < म, धृतिमन्तश् >

९^९ म_{१,१} नराश् चासत्

पङ्ग-विशेषाः
१.६.१२

१.६.१२

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.६.१२

न च कु-प्रावृत्तो वासीद्

नान्-ऋजुर् * * *

ना-कुण्डली ना-सुकुटी
ना-स्रग्वी ना-विलेपनी ।
रक्त-वस्त्रावृत्तो नासीद्
दरिद्रो वा पुरोत्तमे ॥१०॥
ना-मृष्ट-भूषण-धरो
न चाप्य् आसीद् अ-निष्क-धृक् ।
ना-हस्ताभरणोपेतो
नान्-ऋती न च नास्तिकः ॥११॥

* नाल्प-भोगवान् ।
ना-मृष्टो नानुलिप्ताङ्गो
ना-सुगन्धश् च विद्यते ॥
ना-मृष्ट-भोजी ना-दाता
नाप्य् अन्-अङ्गद-निष्क-धृक् ।
ना-हस्ताभरणो वापि
दृश्यते नाप्य् अन्-आत्मवान् ॥

१०^१ प, ना-स्निग्धो (भान्ते ना-स्रग्वी)

१०^१ प, गु ~ च.
व, तत्र ~ न च.

१०^१ म_{१.२} <प, > सुकुटो (व, भान्ते सुकुटी)
फ, म_{१.६.८.१२} ना-मारयो ~ ना-
स्रग्वी.
फ, म_६ नाभूद् ~ नासीद्.
म_{१.१.८.११} तत्र दुष्-प्रकृतिर् (म_{१.२}
कु-प्रकृतिर्) नासीद्.
< प, > नासीद्.

११^१ फ, म_{६.८} नैवाप्य्, म_{२.३.५.१२} न वाप्य्
~ न चाप्य्.
फ, म_{५.६.८.१२} आसीप् च निष्कुरः.
म_{२.३} ष्टकः, म_{५.६} ष्टत् ~ ष्टक्.

११^१ <फ, म_{५.१२} नान्-ऋजुर् >

दृ न न-लिप्ताङ्गो.

१०^१ द_{७.१२} सुगंधिश्.

११^१ अपिषाठः फ, म_{५.६.८.१२} वर्जं सर्वेषु

नान्-आहिताग्निर् ना-यज्या
विप्रो नाप्य् अ-सहस्र-दः ।
कश्चिन् नासीद् अयोध्यायां
सद्-वृत्त-रहितो जनः ॥
स्व-कर्म-निरताश् चासन्
सर्वे तत्र द्वि-जातयः ।
यज्ञाध्ययन-निष्ठाश् च
धिरताश् च प्रतिग्रहात् ॥
न नास्तिको नान्-ऋतवाद्
न कश्चित् क्रोधनो नरः ।
न सूचको न चा-शक्तो
ना-शुचिस् तत्र चाप्य् अभूत् ॥११४॥

(^१व <म_{५.७.८} द_{८.९} > आसीद् ~
नासीद् .

^१व, सु-वृत्त-रहितो नरः.

(^१म_{५.६.११} सु ~ स्व.
^१म_{२.३} निरताश् ~ निष्ठाश्.

न क्षुद्रो वा न तस्करः ।

न च निर्वृत्त-संकरः ॥

* नित्यं

प्राहणा विजितेन्द्रियाः ।

दानाध्ययन-शीलाश् च

संयताश् च प्रतिग्रहे ॥

न नास्तिको नान्-ऋतको

न कश्चिद् अ-बहु-क्षुतः ।

नासूयको न चाशक्तो

ना-विद्वान् विद्यते तदा ॥

(^१द_३ न चा-निर्वृत्त-संकरः, द_{८.११}

न चा-वृत्तो न संकरः. ^१द_{७.९.१०.१२}

परिग्रहे. ^१द_७ ना-ऋतिको, < व_२

वङ्ग विभोषा
१६१५

१६१५

वृत्तिभाष्य विभोषा
१६१६

न दीनो नापि चोदितो
नातुरो न भयाङ्गुलः ।
द्रष्टुं शक्यो ह्य अयोध्याया
नापि राजन्य अ-भक्तिमान् ॥१२॥
वर्ण-श्रेष्ठान् पूजयन्तः
पितृन् देवातिथीस् तथा ।

न दीन क्षिप्त चिचो वा
व्यथितो वापि कथन ।
* शक्यम् अयोध्याया
वर्णेषु आय-चतुर्थेषु
देवतातिथि-पूजकाः ।

पितृ- * *

‘म_२ सत्ये धैव द्वि जातय
‘व_२ < म_२ > ‘निरवाश-
‘निराश ‘व, निरवाश-विरवाश
‘व_२ जन ~ नर)

‘म_२ विमुखाय ~ विरवाश ‘म_२ ...
नास्ति क-वाश, म_२ ... नाय कर्तव्य
‘म_२ सुयको म_२ वा वाकी ‘म_२ ...
वाप्य ~ वाप्य)

नाय कर्तव्य > द_२ ... नास्ति को
नाय कर्तव्य वापि
‘द_२ ... तथा, द_२ कथित ~ तदा)

अत पर म_२ ... व

ना-शुष्ट शुष्ट न चा दाता ना-श्वगं गन्धो न वायु ऋतु ॥११५॥
(‘म_२ ना मिष्ट, वा दाता ‘व ना सुग-भो म_२ व, वायु ऋतु)
अत पर म_२ ... व, ११५० पर क, म_२ ...
न दु खो पुरुषः कश्चिन् न चासीद् अन् अलकृत ॥
रूप चागुप्य-मागुप्यं शीलवाच-गुणान्विता ।
नार्यश् चासन् अयोध्याया मृष्टाभरण-वासस ॥
नाय-आश्रयान् न व क्रूरो न विरूपो न चालसः ।
कश्चिद् आसीद् अयोध्याया ना श्रीमान् ना-महाशन ॥११७॥

(‘व_२ चापल ~ चालस
‘व_२ ना-महाशन, व, प्रात
ना महाशन, व_२ ना महा धन, व_२
ना महा मना)

(‘म_२ वासीद्
‘म_२ ... वाश ~ रूप
‘म_२ ... < व_२ > गुणान्वित
‘क, म_२ ... भूयिता ~ वासस
‘म_२ नास्ति ॥
‘क, म_२ ... न चालस, म_२ ...
चापल ~ न चालस)

अत परे द_२ ...
ना-यद् अश् विद् अशनीय
ना शतो ना सहस्र दः ॥११६॥
(‘द_२ ... ना वृत्तो
द_२ ... ना-सहस्रवायु)

व, भयाङ्गित

१२^१ क, म_२ ... चोदितो
१२^२ म, न मृती, म_२ नातुरो ~ नातुरो
म_२ ... < व_२ > भयाङ्गितः

द_२ ... निरिता ~ न दीनः

१२^३ भविष्यः द
कथितुं शक्ये वा नापि वा
ना श्रीमान् नायु अ रूपकम् ॥११८॥

१२^४ क, म_२ ... शक्यो
१२^५ क, म_२ ... < व_२ > वर्ण श्रेष्ठान्
म_२ ... पूजयन्तः
१२^६ < व_२ पितृन् > त, अपि ~ तथा

द_२ ... वृत्तना

पङ्क-विशेषाः
१.६.२४

१.६.२५

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.६.२२

आसन् दीर्घायुषस् तत्र
नराः सत्य-परायणाः ॥१३॥
एवम् इक्ष्वाकु-नाथेन
पालिता साभवत् पुरी ।
यथा पुरस्तान् मनुना
मानवेन्द्रेण भूर इयम् ॥१४॥
योधानाम् अग्नि-कल्पानां
संयुगेष्व् अ-निवर्तिनाम् ।
गुप्ता पुरी सहस्रैः सा
सिंहैर् इव गिरैर् गुहा ॥१५॥
काम्बोजदेश-जैश् चैव
हरैर् हरि-हयोपमैः ।

दीर्घायुषो नराः सर्वे
धर्मं सत्यं च संश्रिताः ॥
सा तेनेक्ष्वाकु-नाथेन
पुरी सु-परिरक्षिता ।

* धीमता

पेशलानाम् अ-मर्षिणाम् ।
संपूर्णा कृत-विद्यानां
गुहा केसरिणाम् इव ॥
काम्बोज-विषये जातैर्
वाहीकैश् च हयोत्तमैः ।

* वानायु-जैस् तथा

१३^३ अपिपाठः द

कृत-शास्त्र च वदान्याश् च
शूरा विक्रम-संयुताः ॥११९॥

१३^४ अपिपाठः द

सहिताः पुत्र-पौत्रैश् च
नित्यं स्त्रीभिः पुरोत्तमैः ॥१२०॥

१३^५ अपिपाठः क, म_{५.६.८.१२} व_{२.३} धर्मं सत्यं (व, प्राप्ते, १२०० परं द)

महा पर्यचरन् क्षत्रं
वेद्याः क्षत्रम् अनुमताः ।
शूद्राश् चैवापि वर्णास्त्रीन्
शुश्रूषन्तोऽन्-असूयवः ॥१२१॥
(^१व_५ म्रक्षचर्यं चरत्. ^२व_५ क्षत्रम्)

१३^६ अपिपाठः क, म_{५.६.८.१२} व_{२.३} १२१ * परं म_{५.६.८.१२} व_{१.४}
आसीत् क्षत्रं महा-मुग्यं विद्-शूद्रं राज-भक्तिम् ।
न योनि-संकरश् चापि तत्र नाचार-संकरः ॥१२२॥

(^१व_५ क्षत्रं. ^२व_५ न तत्राचार-संकरः)(^१म_{२.३} नास्ति ॥^१म_२ क्षत्रं. म_० <व_५> सुख्यं)

क्षत्रं महा-मुग्यं चासीत्

शूद्राः स्व-धर्म-निरतास्
प्रीन् वर्णान् उपचारिणः ॥
(^३द_{१.११} 'कर्म' ~ 'धर्म')

१४^१ व, मुनिना, व, प्राप्ते मनुना.१५^१ व, संयोगेष्व्, व, प्राप्ते संयोगेष्व्.१६^१ <म_० वानायु-जैस् तथा>

१६^२ अपिपाठः व <म_{२.३.७}>
नदी-जैर् वाहि-जैश् चापि
कीर्णा हरि-हयोपमैः ॥१२३॥

१६^१ म_{५.६.८.१२} चापि, म_५ इव ~ चैव.
म_{२.३} वलकैश् च वानायु-जैः.

१५^१ द_{१.११} मन्त्रि^० ~ भवि^०.१५^२ द_३ मनस्विनां, द_{५.१.११} महर्षिणां.१६^२ अपिपाठः द

वानायु-जैर् नदी-जैश् च
पूर्णा हरि-हयोत्तमैः ॥१२४॥

वङ्ग विरोधाः
१.६.२८

१.६.२८

दक्षिणापथ विरोधाः
१.६.२९

आ योजनाद् वा भूयो वा
साति-धामा व्यकाशत ॥१६॥

सा योजने च द्वे भूयः
सत्य-नामा प्रकाशते ॥

१ व $\langle m_{1,2} \rangle$ वाङ्मिदं व. २.३ व
 $\langle m_{2,2} \rangle$ वैव.
 $\langle m_{1,2} \rangle$ साति-धामा.
 $\langle m_{1,2} \rangle$ इवैर ~ कीर्णा.

(१६_{११} सख्यां सा ह्योचर्म.)

१६^१ अविपाठः क, म_{१,६.८.१२} नरे सर्वत्र, १२२० पर म_{२,३.७.९}, १२४० पर द

निष्प-पर्वत-जैरु चापि
 गडैर हेमवतस तथा ।
 सख-वीर-गुणोपेतैः
 शूरैर इवाल-वेष्टितैः ।
 पद्मभान-कुलोद्भूतैर
 भद्र-मन्द्र-सुगान्धवैः ॥१२५०॥

निष्प-पर्वत-जैरु
 मत्तैः पूर्णा हेमवतैरु अपि ।
 मदान्वितैरु अति-बलैरु
 मातङ्गैः पर्वतोपमैः ।
 देरावत-कुलीनैरु च
 महापद्म-कुलेषु तथा ॥
 (१^१ द_३ देरावत-कुलेषु चैव
 पुण्डरीक-कुलेषु तथा)

(१ व वैव ~ चापि
 $\langle m_{1,2} \rangle$ नागैरु ~ गजैरु.
 $\langle m_{1,2} \rangle$ > 'वीर्यं' ~ 'वीर'
 $\langle m_{1,2} \rangle$ 'कुलोद्भूतैरु' ~ 'कुलोद्भूतैरु')

(१^१ म_{२,३} नाति ॥
 म_{२,११} 'कुलोपेतैरु' ~ 'कुलोद्भूतैरु')

१६^१ पर क, म_{१,६.८.१२} १२५० पर म_{१,४.९.११} व
 सा पुरी बहुभिः कीर्णा तथासीद् गन्ध-दस्तिभिः ॥१२६०॥

(१^१ म_२ पुरी बहुभिरु आकीर्णा.
 $\langle m_{1,४.९.११} \rangle$ सदा ~ तथा)

अतः परं द
 अजनाद् अपि निष्पन्नैरु
 धामनाद् अपि च द्विषे ।
 भद्रैरु भद्रैरु सुगैरु चैव
 भद्र-मन्द्र-सुगैरु तथा ॥
 भद्र-मन्द्रैरु भद्र-सुगैरु
 सुग-मन्द्रैरु च सा पुरी ।
 निरुप मत्तैः सदा पूर्णा
 नागैरु भवज-संनिभैः ॥१२७०॥
 (१^१ द_३ निष्कान्तैरु ~ निष्पन्नैरु)

१६^१ म_१ सा योजने द्वे लु भूया,
 म_{२,३.११} सा योजन द्वय भूमिः.
 १६^१ म_{१,४.९.११} सत्य-नामा प्रकाशते,
 म_{२,१} सत्या नाम प्रकाशते

१६^१ अविपाठ क, म_{१,६.८.१२} नरे सर्वत्र

सा पुरी यत्र राजासीद् पुरा दशरथो ऽनु भवः ॥१२८०॥
 (१ व राजाभूत्, च, भान्दे राजासीत्)
 (१^१ म_{१,४.९.११} राजा ~ पुरा-
 म, दशरथो नृ प)

वस्यां दशरथो राजा वसन् जगद् भपालवत् ।
 (१^१ द_३ तस्यां ~ वस्यां)

अतः परं द
 सां पुरीं महा-लेजा
 राजा दशरथो महात् ।

वङ्ग-विशेषाः
१.६.२९

१.६.२९

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.६.२८

तां सत्-पथां वै दृढ-तोरणाकुलां
महर्द्धिभिर् चेश्म-शतैर् अलंकृताम् ।
पुरीं सभोद्यानवतीम् अन्-उत्तमां
स कोसलेन्द्रो नृ-पतिर् व्यपालयत्
॥१७॥

इत्य् आप्ते रामायण आदि-काण्डे
पद्यः सर्गः ॥६॥

* सत्य-नामां दृढ-तोरणार्गलां
गृहैर् विचित्रैर् उपशोभितां शिवाम् ।
पुरीम् अयोध्यां नृ-सहस्र-संकुलां
शशास वै शक्र-समो मही-पतिः ॥

शशास शमितामित्रो
नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥१२९॥

१७^१ व_२ सत्य-कामां, व_{१,३} सत्य-धाम्नीं.

म_{१-३.७} <व_{१,४} (व_१ प्रान्ते) >
सत्य-नाम्नीं, म_{४.९} सत्य-वादी ~
सत्-पथां वै.

<म_{१-४.१०} व_१ °तोरणार्गलाम्, व_१
प्रान्ते °तोरणाकुलां >

१७^२ व_१ प्रान्ते सहोद्यान° ~ सभोद्यान°.

१७^३ म_७ समाकुलाम् ~ अलंकृताम्.

द_{७.१२} नृप-सिंह-संकुलाम्.

१७^४ व_१ न्यपालयत्.

क_१ म_{५.११,१२} ह्य ~ व्य्.

अवसान-वचनम् ॥

व_२ राज्य-वर्णनं पञ्चमः सर्गः,
व_३ आदि-काण्डे राज-वर्णना,
व_४ राज-वर्णना नाम सर्गः
~ आदि-काण्डे पद्यः सर्गः.
व_१ इत्य् आदि-काण्डे राज-वर्णना.

क_१ म_{५.६} वाल-काण्डे अयोध्यायां
दशरथ-सौराज्य-वर्णनं नाम (म_५ नाम
पद्यः) सर्गः, म_{१-४.९-११} आदि-काण्डे
राज-वर्णनं नाम (म_{२.४} नाम पद्यः)
सर्गः, म_७ महर्षि-वाल्मीकि-विरचिते
राज-वर्णनं नाम पद्यमः सर्गः, म_८
वाल-काण्डे X X X पद्यः सर्गः,
म_{१०} दशरथ-सौराज्य-वर्णनं नाम सर्गः,
म_{१२} वाल-काण्डे दशरथ-वर्णनं नाम
पद्यः सर्गः ~ आदि-काण्डे पद्यः सर्गः.

द_{१-३.५} श्रीमद्- ~ आप्ते.
द_८ श्री-रामायणे, द_{९.११} श्रीमद्-
वाल्मीकि-, द_{१०} रामायणे वाल्मीकिये
~ रामायणे.

द_{१-५.७-९.११,१२} वाल-काण्डे, द
वाल-काण्डे नाम ~ आदि-काण्डे.

